

Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7

Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

ISBN 978-952-263-118-3 (nid.)

ISBN 978-952-263-121-3 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0327 (painettu)

ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:7

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
2.3.2012

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Saamen kielen elvyttämishjelman laatimisen työryhmä Puheenjohtaja: Mikko Cortés Téllez Sihteerit: Ulla Aikio-Puoskari, Maija Innola, Leena Nissilä, Kaarina Vuolab-Lohi		Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	
		Toimielimen asettamispvm 24.9.2010	Dnro 61/040/2010
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi (Åtgärdsprogram för att stimulera det samiska språket)			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
Tiivistelmä <p>Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän tehtävänä oli arvioida saamen kielten tilannetta ja sen parantamiseksi tehtyjä toimenpiteitä kaikkien kolmen Suomessa puhutun saamen kielen osalta sekä arviointiin perustuen laatia ehdotus kokonaisvaltaiseksi ja pitkäjänteiseksi saamen kielen elvyttämishjelmaksi.</p> <p>Suomen saamelaisten lukumäärää, äidinkieltä ja asuinpaikkakuntaa koskevat tiedot kootaan joka neljäs vuosi toimitettavien saamelaiskäräjävaalien yhteydessä. Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä laaditun tilaston mukaan saamelaisia oli yhteensä noin 10 000. Heistä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja ulkomailla asui noin 65 %. Tilastojen perusteella saamelaisväestön kokonaismäärä on vuodesta 1970 lähtien yli kaksinkertaistunut, mutta saamen äidinkielekseen ilmoittaneiden henkilöiden lukumäärä on laskenut kaikkien kolmen saamen kielen kohdalla.</p> <p>Perustuslain mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielilaisissa turvataan saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa sekä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Saamen kielilain toimivuudesta tehdyn selvityksen mukaan viranomaisissa on kuitenkin edelleen hyvin vähän saamenkielen taitajia ja kielen käyttö on vähäistä.</p> <p>Saamen kielen elvyttämiseksi on viime vuosina toteutettu useita toimenpiteitä, mutta tehdyt toimenpiteet eivät vielä takaa saamen kielten säilymistä. Kaikkien Suomessa puhutun saamen kielen asema on edelleen uhanalainen. Näistä koltansaame ja inarinsaame ovat vakavasti uhanalaisia kieliä. Työryhmä piti keskeisinä haasteina kielen elvyttämisessä riittävän saamenkielen ja saamenkielisen opetuksen ja päivähoiton turvaamista, saamelaisten poismuuttoa saamelaisten kotiseutualueelta, joka on merkinnyt saamen kielten luonnollisten kielenkäyttöympäristöjen vähentymistä sekä eri alojen pätevien ja saamen kieltä riittävästi osaavien ammattilaisten vähyyttä.</p> <p>Työryhmän näkemyksen mukaan saamen kielen elpyminen edellyttää seuraavaa: 1) tehokkaaksi kielenelvyttämistoimeksi osoittautunut kielipesätoiminta vakiintuu ja laajenee sekä päivähoitoa on tarjolla lain edellyttämällä tavalla; 2) saamen kielen opetusta kehitetään koko maassa ja etäyhteyksiä hyödyntävä saamen kielen opetusta tukeva järjestelmä otetaan käyttöön; 3) koulutusjärjestelmä tuottaa nykyistä enemmän ja monipuolisemmin saamen kieltä osaavia eri alojen ammatillaisia toimimaan erityisesti opetus- ja asiakaspalvelutehtävissä; 4) koltansaamen kielen elvyttämiseksi toteutetaan erityistoimenpiteitä, jotta kielen käyttö ja opiskelu lisääntyy; 5) saamen kielilaki toteutuu täysimääräisesti saamelaisten kotiseutualueella ja viranomaiset edistävät saamen kielen käyttöä aktiivisesti; 6) saamenkielisiä radio-, tv- ja internet-sisältöjä lisätään huomattavasti; 7) saamen kielen huoltoa, tallentamista ja tutkimusta kehitetään ja tutkimustulokset ja -aineistot ovat helposti hyödynnettävissä; 8) saamelaistaiteen ja kulttuurin tukea lisätään 9) saamen kieltä ja kulttuuria tukeva rajat ylittävä yhteistyö on vakiintunut ja luo uusia vahvoja saamenkielisiä ympäristöjä. Työryhmä esittää valituille painopistealueille useita konkreettisia toimenpiteitä.</p>			
Avainsanat saamen kieli, saamelaiset, saamen kielilaki, koulutus, kulttuuri, nuoriso, varhaiskasvatus			
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7		ISSN-L 1799-0327 1799-0327 (painettu) 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-118-3 (nid.) 978-952-263-121-3 (PDF)
Kokonaissivumäärä 70	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Kopijyvä Oy		Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
2.3.2012

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för utarbetande av ett stimulansprogram för det samiska språket Ordförande: Mikko Cortés Téllez Sekreterare: Ulla Aikio-Puoskari, Maija Innola, Leena Nissilä, Kaarina Vuolab-Lohi		Typ av publikation Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
		Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet	
		Datum för tillsättande av 24.9.2010	Dnro 61/040/2010
Publikation (även den finska titeln) Åtgärdsprogram för att stimulera det samiska språket (Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi)			
Publikationens delar Slutrapport + bilagor			
Sammandrag <p>Arbetsgruppen som tillsattes av undervisnings- och kulturministeriet hade som uppgift att bedöma det samiska språkets situation och de åtgärder som vidtagits för att förbättra situationen för samtliga tre samiska språk som talas i Finland, samt att utgående från bedömningen utarbeta ett förslag till ett övergripande och långsiktigt stimulansprogram för det samiska språket.</p> <p>Uppgifter om antalet samer i Finland, deras modersmål och boningsort samlas in i samband med sametingsvalet som hålls var fjärde år. Enligt den statistik som uppgjordes i samband med sametingsvalet 2011 fanns det sammanlagt cirka 10 000 samer. Av dem bodde cirka 65 procent utanför samernas hembygdsområde och utomlands. Enligt statistiken har den totala samebefolkningen mer än fördubblats sedan 1970, men antalet personer som uppgett samiska som modersmål har minskat i fråga om samtliga tre samiska språk.</p> <p>Enligt grundlagen har samerna såsom urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. I samiska språklagen tryggas samernas rätt att använda sitt eget språk hos myndigheter samt åläggs det allmänna skyldighet att tillgodose och främja samernas språkliga rättigheter. Enligt den undersökning som gjorts om hur samiska språklagen fungerar finns det emellertid fortfarande mycket få som behärskar samiska hos myndigheterna och språket används inte mycket.</p> <p>De senaste åren har det vidtagits flera åtgärder för att stimulera det samiska språket, men åtgärderna garanterar ännu inte att de samiska språken bevaras. Ställningen för samtliga samiska språk som talas i Finland är fortfarande hotad. Av dem är skoltsamiskan och enaresamiskan allvarligt hotade. Arbetsgruppen ansåg att de största utmaningarna när det gäller att stimulera språket är tryggande av tillräcklig undervisning och dagvård på och i samiska, samernas bortflyttning från samernas hembygdsområde, som har inneburit att de omgivningar där samiska används naturligt har minskat samt bristen på kompetenta yrkespersoner som kan tillräckligt bra samiska i olika branscher.</p> <p>För att stimulera det samiska språket krävs enligt arbetsgruppen följande åtgärder: 1) språkboversamheten, som har visat sig vara en effektiv åtgärd för att stimulera språk, etableras och utvidgas och dagvård finns tillgänglig på det sätt som lagen förutsätter, 2) undervisningen i samiska utvecklas i hela landet och ett system som stödjer undervisning i samiska som utnyttjar fjärranslutning tas i bruk, 3) utbildningssystemet producerar flera och mångsidigare yrkespersoner i olika branscher som behärskar samiska och som kan arbeta i synnerhet inom undervisning och kundservice, 4) särskilda åtgärder vidtas för att stimulera skoltsamiskan så att användningen av språket ökar och det studeras mera, 5) samiska språklagen tillämpas fullt ut i samernas hembygdsområde och myndigheterna främjar användningen av samiska aktivt, 6) radio-, tv- och webbinnehållet på samiska utökas betydligt, 7) språkvården, inspelningarna och forskningen vad gäller samiskan utvecklas och det är lätt att utnyttja forskningsrönen och forskningsmaterialet, 8) stödet till samisk konst och kultur utökas, 9) det gränsöverskridande samarbetet som stödjer samiskan och den samiska kulturen är etablerat och skapar nya starka samiskspråkiga miljöer. Arbetsgruppen föreslår flera konkreta åtgärder för de utvalda insatsområdena.</p>			
Nyckelord samiska, samer, samiska språklagen, utbildning, kultur, unga, småbarnsfostran			
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:7		ISSN-L 1799-0327 1799-0327 (Print) 1799-0335 (Online)	ISBN 978-952-263-118-3 (hft.) 978-952-263-121-3 (PDF)
Sidoantal 70	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Kopijyvä Oy		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet	

Valdâlemsijdo

Almostittee
Máttááttâs- já kulttuurministeriö

Almostittem peivimeeri
2.3.2012

Rähteet (toimâorgaanist: toimâorgaan nommâ, saavâjodetteijee, čälee) Sämikielâ iälâskittemohjelm rähtim pargojuávkku Saavâjodetteijee: Mikko Cortés Téllez Čälee: Ulla Aikio-Puoskari, Maija Innola, Leena Nissilä, Kaarina Vuolab-Lohi		Almostittem šlaajâ Máttááttäs- já kulttuurministeriö pargojuávkkuuštottemčäluseh já čielgiittäсах	
		Toimanpieijee Máttááttäs- já kulttuurministeriö	
		Toimâorgaan asättempvm 24.9.2010	Dnr 61/040/2010
Almostittem nommâ Toimâohjelm sämikielâ iälâskitmân			
Almostittem uásih Muštотtemčáálus + lahtoseh			
Čuákankiäsu Máttááttäs- já kulttuurministeriö asättem pargojuávhu pargon lii árvuštállâd sämikielâi tile já ton pyreedmân toohum tooimâid puohâi kuulmâ Suomâst sarnum sämikielâi uásild sehe árvuštálmân vuáddudmâin rähtid iävtuttäs olesvâldálâžžân já meritiädulâžžân sämikielâ iälâskittemohjelmân. Suomâ sämmilij lohomere, eenikielâ já aassâmpäikkikode kyeskee tiäduh čuákkejuvvojehe sämitiggevaaljâi ohtâvuodâst, moh tuállojehe jyehi niäljád ive. Ive 2011 sämitiggevaaljâi ohtâvuodâst rahtum statistiik mielđ lijji sämmiliih ohtsis suullân 10 000. Sist sämikuávu ulguubeln já olgoenâmiijn assii suullân 65 %. Statistiikâi vuáduđ sämiaalmug olesmeeri lii ive 1970 ráäjist lasanâm paijeel kyevtikiärdásâžžân, mut sämikielâ eenikielân almottâm ulmui lohomeeri lii kiäppânâm puohâi kuulmâ sämikielâ pehti. Vuádulaavâ mielđ sämmilij algâaalmugin lii vuoigâđvuotâ toollâđ já ovdedid jieijäs kielâ já kulttuur. Säämi kielâlaavâst torvejuvvoo sämmilij vuoigâđvuotâ kevttid jieijäs kielâ virgeomâháin sehe asättuvvoo almolâš vááldán kenigâsvuotâ olášuttid já ovdedid sämmilij kielâlijđ vuoigâđvuodâid. Säämi kielâlaavâ toimâmvuodâst toohum čielgiittäс mielđ virgeomâháin láá kuittâg ain-uv uáli uccáá sämikielâ mätteeh já kielâ kevttim lii uce. Sämikielâ iälâskitmân láá majemui iivij olášuttâm maangâid tooimâid, mut toohum tooimah iä vala täähid sämikielâi siäilum. Puohâi Suomâst sarnum sämikielâi sajadâh lii ain-uv aštuuvuálasâš. Tâin nuorttäsämikielâ já aanaarsämikielâ láá tuodâi uhkevuálasiih kielah. Pargojuávkku oonij kuávdášlâš hástusin kielâ iälâskitmist kelijdeijee sämikielâ já sämikielâlâš máttááttäs já peivitiþso turvim, sämmilij meddâlvarrim sämikuávlust, mii lii merhâšâm sämikielâi luándulij kielâkevttimpirrásij kiäppânem sehe jieškote-uv suorgij tohâlij já sämikielâ tuárvi pyereest mätte äámmátulmui uccáávuodâ. Pargojuávhu uáinu mielđ sämikielâ iälâskem váátá čuávvo aašijđ: 1) kielâpiervâltoimâ, mii lii čáittâm lemin pehtilis kielâiälâskittemtoimâ, vuáhâduvá já vijdán sehe peivitiþso lii fálusist laavâ vaattâm vuovviijn; 2) sämikielâ máttááttäs ovdeduvvoo ubâ enâmist já sämikielâ máttááttäs tuárjoo vuáhádâh, mii ávhástâl káidusohtâvuodâgiijn, váldoo kiävtun; 3) škovlimvuáhádâh pyevtit táálást eenâb já maangâpiälâsubboht sämikielâ mätte jieškote-uv suorgij äámmátulmuid toimâđ eromâšávt máttááttäs- já äššigâspalvâlempargoin; 4) nuorttäsämikielâ iälâskitmân olášuttojehe sierânâstooimah, vái kielâ kevttim já oppâm lassaan; 5) säämi kielâlaahâ olášuvâ olesmiärálávt sämikuávlust já virgeomâhááh ovdedeh sämikielâ kevttim aktiivlávt; 6) sämikielâliih radio-, tv- já internet-siskáldâsah lasettuvvojehe merhâšitteht; 7) sämikielâ huolâttäs, vuorkkim já tutkâm ovdeduvvoo já tutkámpuátuseh sehe amnâstuvah láá älkkeht kevttimnâál; 8) sämitaiduu já kulttuur toorjâ lasettuvvoo; 9) sämikielâ já kulttuur tuárjoo raajijđ rastalđittee oovtâstargo lii vuáhâdum já lááčâ uddâ noonâ sämikielâlijđ pirrásijđ. Pargojuávkku iävtut väljejum tiäđučuágástâhkuávlod maangâid konkreetlijđ tooimâid.			
Čoovdäsäänih (äššisäänih)			
Rááidu nommâ já nummeer Máttááttäs- já kulttuurministeriö pargojuávkkuuštottemčäluseh já čielgiittäсах 2012:7		ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0327 (teddilum) ISSN 1799-0335 (Viermialmostittem)	ISBN 978-952-263-118-3 (njood.) 978-952-263-121-3 (PDF)
Olessijdomeleri 70	Kielâ suomâkielâ	Hadde	Luáttámušlâšvuotâ almolâš
Jyehhee Kopijyvâ Oy		Kuástideijee Máttááttäs- já kulttuurministeriö	

GA'ZEÄ'TAŽ

Čōōdteei

Mätt'tōs- da kultturministeria

Čōōdtem pei'vvmie'rr

2.3.2012

Tuejeei (tuāimmorgaanāst: tuāimmorgaan nōmm, saaggjää'dteei, piisar) Sää'mkiöl jeälltemprograamm raajjmōš Saaggjää'dteei: Mikko Cortés Téllez Piisar: Ulla Aikio-Puoskari, Maija Innola, Leena Nissilä, Kaarina Vuolab-Lohi		Čōōdtem šlaajj Mätt'tōs- da kultturministeria tuājj-joukkmošt'tōspō'mmjid da čio'lǵgōōzzid	
		Tuājjjanu'vddi Mätt'tōs- da kultturministeria	
		Tuāimmorgaan piijjāmpvm 24.9.2010	Dnro 61/040/2010
Čōōdtem nōmm Tuāimmprogramm sää'mkiöl jeälltem diōtt			
Čōōdtem vuä'zz Mošt'tōspo'mmai+ mie'lddōs			
Vuännōs Mätt'tōs- da kultturministeria piijjām tuājj-joouk tuājjan leäi ärvvtōöllād sää'mkiöl vue'jj da tōn pue'reem diōtt tuejjuum tuāimid puki kooum Lää'ddjānnmest maainstum sää'mkiöli peä'lest di ärvvtōöllmō'sše vuāddee'l raajjād alttōs obbvāaldlaž da kiōrddlōs sää'mkiöl jeälltemprogrammān. Lää'ddjānnam saa'mi lääkkmeä'r, jie'nnkiöl da jeällsää'jjikää'dd kuōskki teādaid noorāt juō'kk neellj ee'jj kee'jjest sää'mtee'gǵvaali tuāimtem ðhttvuōdāst. Ee'jj 2011 sää'mtee'gǵvaali ðhttvuōdāst rajjum statistiikk mie'ldd, sā'mmlai lääkkmie'rr leäi ðhttse'zze nu'tt 10 000. Sā'mmlain sää'm dommvuu'd āālgbeä'lnn da ālggjānnmest jālste nu'tt 65 %. Rajjum statistiikk vuādaī mie'ldd, sää'mnarood obbmie'rr lij ee'jjest 1970 āā'ljee'l kaggōōttām kuōi'tkeārddsānji, leä'sa sää'mkiöl jie'nnkiöllān i'lmmtam persooni lääkkmie'rr lij occnam vāā'nnbeä'lla, nu'tt tā'vv-, aanar- ko nuōrttsāā'mkiöl puōtt. Vuāddlāā'jj mie'ldd sā'mmlain lij alggmeeran vuōiggādvuōtt āā'nned da ooudāsviikkād jiijjāz kiōles da kulttuures. Sāā'm kiöll'lāā'jjest staanāt saa'mi vuōiggādvuōtt āā'nned jiijjāz kiōles ve'rǵgnee'kkin di piijāt ðōlmās vāldda ðōlgtemvuōtt ðōōdted da viikkād ooudās saa'mi kiöll'laž vuōiggādvuōdid. Sāā'm kiöll'lāā'jj tuāimmjemvuōdāst rajjum čio'lǵgōōzz mie'ldd ve'rǵgnee'kkin liā veāl occanj sää'mkiöl siltteei da kiöl āānnmōš lij occnjaž. Sāā'mkiöl jeälltem diōtt leāt mōōnni ee'jji čōōdtem määngaid tuāimid, leä'sa tuejjuum tuāim jiā veāl staan sāā'mkiöl seeiltumuužž. Puki Lää'ddjānnmest maainstum sāā'mkiöl staattus lij veāl vaaruālaž. Tāin peāgtum kiōlin nuōrttsāā'm da aanarsāā'm liā tuōdsānji vaaruālaž kiöl. Tuājj-joukk ðō'ni vāāžnmōs tuājjan kiöl jeälltumuužžāst ri'jttjeei sāā'mkiöl da sāā'mkiöllsaž mätt'tem da pei'vvhāāid staanumuužž, sā'mmlai vuālggmōš meādda saa'mi dommvuu'dest, lij miārkkšōōvvām sāā'mkiöli luānddlaž kiölllāā'nnempirrōōzzi occnumuužž di jee'res vuu'di pō'stti da sāā'mkiöl ri'jttjemnallšem silttee'ji āmmat-tuājjlai vāā'nnvuōtt. Tuājj-joouk vuāinalm mie'ldd sāā'mkiöl stooīdmōš ooudald puō'tti aa'sšid: 1) re'tev kiölljeälltemtuāimm'mōššān oēndōōttām kiöllpie'sstuāimmjumuš pāāšš da veiddan di pei'vvhāāid vuei'tet ta'rjjeed da lij ta'rjjumuužžāst lāā'jj ooudldemnalla; 2) sāā'mkiöl mätt'tōōzz da maaddārmätt'tōōzz viiggāt ooudārra obb jānnmest da ouglōhttvuōdid āu'kkei sāā'mkiöl mätt'tōōzz nāāneeī riāššmōš vāā'ldet āānnmō'sše; 3) škoou'l'jemriāššmōš puu'tat veāl jeā'nben da määngbeāllželd sāā'mkiöl silttee'jid da jee'res vuu'd āmmat-tuājjlaid tuejjeed jeā'rben mätt'tōs- da āā'sšlāžkääzzkōstuājai pirr; 4) nuōrttsāā'mkiöl jeālltā'ttem diōtt čōōdted spesialtuāimid, što kiöl āānnmōš da mätt'tōōttmōš lāssan, 5) sāā'm kiöll'lāā'kk čōōdtāāvv tiuddmie'reld saa'mi dommvuu'dest da ve'rǵgnee'kk ve'kke ooudās sāā'mkiöl āānnmōōžž ooddeld; 6) sāā'mkiöllsaž radia-, tv- da interne'tt-siiskaid lāā'zztet veāl jāānab; 7) sāā'mkiöl huōl, ruōkkmōōžž da tu'tkkumuužž viiggāt ooudās da tu'tkkeempohhtmōš da –aunnstōs liā hie'lkeld āu'kkeemnalla; 8) sāā'mčeāppōōzz da kulttuur tuārjjōōzz lāā'zztet 9) sāā'mkiöl da kulttuur nāāneeī raaji pā'jjel mōōnni ðhttsažtuājj lij pōōššām da rāājj odd ra'vves sāā'mkiöllsaž pirrōōzzid. Tuājj-joukk oudd alttōōzzid va'lljuum vāāžnmōsvuu'did määngaid konkretnallšem todbbnōōžžid da tuāimid.			
Čōoudsāā'n (ā'sšsāā'n)			
Rāāid nōmm da nāāmar Mätt'tōs- da kultturministeria tuājj-joukkmošt'tōspō'mmjid da čio'lǵgōōzzid 2012:7		ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0327 (teaddum) ISSN 1799-0335 (Sāi'mmčōōdētōs)	ISBN 978-952-263-118-3 (nid.) 978-952-263-121-3 (PDF)
Obbseiddmie'rr 70	Kiöll lāā'ddkiöll	Hā'dd	Na'ddjemnallšem ðōlmās
Jue'kki Kopijyvā Oy		Ma'hssi Mätt'tōs- da kultturministeria	

Sisdoallosiidu

Olggosaddi
Oahpahus- ja kulturministeriija

Prentosa beaivemearri
2.3.2012

Dahkkit (doaibmaorgánas: doaibmaorgána namma, ságajodiheaddji, čáli) Sámegiela ealáskahttinprográmma ráhkadeami bargjoavku Ságajodiheaddji: Mikko Cortés Téllez Čáliit: Ulla Aikio-Puoskari, Maija Innola, Leena Nissilä, Kaarina Vuolab-Lohi		Prentosa šládja Oahpahus- ja kulturministeriija bargjoavkomuittuhančállosat ja čielggadusat	
		Doaibmagohččosa addi Oahpahus- ja kulturministeriija	
		Doaibmaorgána ása-hanbvm 24.9.2010	Dnr 61/040/2010
Prentosa namma (maiddái ruotagielat) Doaibmabidjoprográmma sámegiela ealáskahttima várás			
Prentosa oasit Muittuhančála + mildosat			
Čoahkkáigeassu <p>Oahpahus- ja kulturministeriija ásan bagrojoavkku bargun lei árvvoštallat sámegielaide dili ja dan buorideapmin dahkkon doaibmabijuid buot Suomas hállon golmma sámegiela oasil sihke árvvoštallama vuodul ráhkadit evttohusa oppalaš ja guhkálmas sámegiela ealáskahttinprográmma.</p> <p>Suoma sámiid lohkumeari, eatnigiela ja ássanbáikegotti guoski dieđut čohkkejuvvojit juohke njealját jagi lágideuvvon sámediggeválggaid oktavuodas. Jagi 2011 sámediggeválggaid oktavuodas ráhkadeuvvon statistihka mielde sápmelaččat ledje oktiibuot sullii 10 000. Sis sámiid ruovttuguovllu olggobealde ja olgoriikkain ásse sullii 65 %. Statistihkaid mielde sámiid ollesmearri lea jagi 1970 rájes lassánan eanetgo guovttegeardásažžan, muhto sámegiela eatnigiellan almmuhan olbmuid lohkumearri lea njiedjan buot golmma sámegiela buohta.</p> <p>Vuoddolága mielde sámiiin lea eamiálbmogin vuoigatvuohta doalahit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Sámi giellalágas sihkkarasto sámiid vuoigatvuohta geavahit iežaset giela virgeoapmahaččain sihke áhahuvvo almmolaš váldái geatnegasvuohta ollašuttit ja ovddidit sámiid giellalaš vuoigatvuodaid. Sámi giellalága doaibmevašvuodas dahkkon čilgehusa mielde virgeoapmahaččain leat goittotge ain oalle uhcán sámegiela máhtti ja giela geavaheapmi lea uhcánaš.</p> <p>Sámegiela ealáskahttima várás leat manimus jagiin ollašutton mánggat doaibmabijut, muhto dahkkon doaibmabijut eai vel dahkit sámegielaide seailuma. Buot Suomas hállon sámegielaide sajadat lea ain áitatvuloš. Dáin nuortalašgiella ja anárašgiella leat duodalaččat áitatvuloš gielat. Bargjoavku anii guovddáš hástalusat giela ealáskahttimis doarvái buori sámegiela ja sámegielat oahpaha ja beaivedikšuma sihkkarastima, sámiid eretfárrema sámiid ruovttuguovllus, mii lea dárkkuhan sámegielaide lunddolaš gielageavahanbirrasiid geahppáneami sihke sierra surggiid dohkálaš ja sámegiela doarvái máhtti ámmátolbmuid vátnivuoda.</p> <p>Bargjoavkku oainnu mielde sámegiela ealáskeapmi eaktuda čuovvovačča: 1) beaktilis gielaealáskahttindoaimman gávnnašuvvon giellabeassedoaibma stádásmuvvá ja viidu ja maddái beaivedikšun lea fállun lága eaktudan vugiin; 2) sámegiela oahpahus ovddiduvvo olles riikkas ja sámegiela oahpaha doarju vuogádat, mii ávkkástallá gáiddusoktavuodaid, váldojuvvo atnui; 3) skuvlenuogádat buvttada dálá eanet ja mánggabéalágeabbot sámegiela máhtti sierra surggiid ámmátolbmuid doaibmat erenomážit oahpahus- ja áššehasbálvalanbargguin; 4) nuortalašgiela ealáskahttima várás ollašuttot sierradoaimmat, vuoi giela geavaheapmi ja studeren lassáni; 5) sámi giellalahka ollašuvvá dievasmearálaččat sámiid ruovttuguovllus ja virgeoapmahaččat ovddidit sámegiela geavaheami aktiivvalaččat; 6) sámegielat radio-, tv- ja internet-sisdoalut lasihuvvojit mearkkašahhtiláhkai; 7) sámegiela gáhtten, vurken ja dutkan ovddiduvvo ja dutkanbohtosat ja -materiálat leat álkit ávkingeavaheamis; 8) sámédáidaga ja kultuvrra doarjja lasihuvvo 9) sámegiela ja kultuvrra doarju rájaid rasttildeddji ovtasbargu lea stádásmuvvan ja ráhkada odda nana sámegielat birraiid. Bargjoavku evttoha válljejuvvon guovddášášiide mánggaid konkrehtalaš doaibmabijuid.</p>			
Guovddášsáni (áššesáni)			
Ráiddu namma ja nummir Oahpahus- ja kulturministeriija bargjoavkomuittuhančállosat ja čielggadusat 2012:7		ISSN-L 1799-0327 ISSN 1799-0327 (prentejuvvon) ISSN 1799-0335 (Neahttapreanttus)	ISBN 978-952-263-118-3 (njaddon) 978-952-263-121-3 (PDF)
Ollessiidomearri 70	Giella suomagiella	Haddi	Luhtolašvuohta almmolaš
Juohkki Kopijyvä Oy		Goasttideaddji Oahpahus- ja kulturministeriija	

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 24.9.2010 työryhmän, jonka tehtävänä oli:

- 1 arvioida saamen kielten tilannetta ja sen parantamiseksi tehtyjä toimenpiteitä kaikkien kolmen Suomessa puhutun saamen kielen osalta; ja
- 2 arviointiin perustuen laatia ehdotus kokonaisvaltaiseksi ja pitkäjänteiseksi saamen kielen elvyttämishjelmaksi.

Työryhmän asettamispäätöksen mukaan elvyttämishjelman tulee sisältää ehdotuksia, jotka koskevat saamen kielen tutkimusta ja kielenhuoltoa, saamen kielen opetusta ja saamenkielistä koulutusta, saamenkielisen kulttuurin tuntemusta, saamenkielistä päivähoitoa ja kielipesätoimintaa sekä muita sellaisia yhteiskuntaelämän osa-alueita, joilla vahvistetaan saamelaisten oikeutta tosiasiallisesti vaalia ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan valtakunnallisesti. Työryhmän tuli työssään ottaa huomioon saamen kielten tilanne ja kehitysnäkymät muissa Pohjoismaissa.

Työryhmän puheenjohtajana toimi erikoissuunnittelija Mikko Cortés Téllez opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja jäseninä ylitarkastaja Maria Biskop opetus- ja kulttuuriministeriöstä, hallitussihteeri Johanna Huovinen (hallitussihteeri Hanna Kiiskinen 31.5.2011 saakka) sosiaali- ja terveysministeriöstä, saamelaiskäräjien jäsen Petra Magga-Vars saamelaiskäräjiltä, johtaja Johanna Suurpää oikeusministeriöstä ja opetustoimen ylitarkastaja Kari Torikka Lapin aluehallintovirastosta. Työryhmän sihteereinä toimivat koulutussihteeri Ulla Aikio-Puoskari saamelaiskäräjiltä, opetusneuvos Maija Innola opetus- ja kulttuuriministeriöstä, opetusneuvos Leena Nissilä Opetushallituksesta sekä tutkija Kaarina Vuolab-Lohi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta.

Työryhmä kokoontui yhteensä kahdeksan kertaa ja vieraili työnsä aikana Inarissa 29–30.8.2011. Inarissa järjestetyn kokouksen aikana työryhmä vieraili Inarin koululla, inarinsaamen kielipesässä, YLE Sámi radiossa ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa. Työryhmä kuuli myös saamelaisyhdistyksiä ja saamelaiskäräjien asiantuntijoita. Muina asiantuntijoina työryhmä kuuli Juhani Nousuniemeä YLE Sámi Radiosta, hallitusneuvos Eerikki Nurmea opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Irja Seurujärvi-Karia saamelaiskäräjiltä, erityisasiantuntija Kurt Torsellia Suomen Kuntaliitosta sekä Ylen alueiden päällikkö Teijo Valtasta.

Työryhmän työtä ohjaamaan ja seuraamaan asetettiin laaja ohjausryhmä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja Sakari Karjalainen opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja jäseninä toimivat yliasiamies Antti Arjava Suomen Kulttuurirahastosta, neuvotteleva virkamies Viveca Arrhenius sosiaali- ja terveysministeriöstä, osastonjohtaja Kimmo Granqvist

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta, ylitarkastaja Panu Artemjeff sisäasiainministeriöstä, johtaja Jorma Kauppinen Opetushallituksesta, finanssisihteeri Annika Klimenko valtionvarainministeriöstä, varapuheenjohtaja Erkki Lumisalmi saamelaiskäräjiltä, Martti Laiti City-Sámit ry:stä, neuvotteleva virkamies Hillevi Lönn työ- ja elinkeinoministeriöstä, Yrjö Musta saamelaiskäräjiltä, yliopistonlehtori Marja-Liisa Olthuis Oulun yliopistosta, ylitarkastaja Katri Santtila opetus- ja kulttuuriministeriöstä, varapuheenjohtaja Irja Seurujärvi-Kari saamelaiskäräjiltä, ulkoasiainsihteeri Suvikki Silvennoinen ulkoasiainministeriöstä, Johanna Suurpää oikeusministeriöstä ja erityisasiantuntija Kurt Torsell Suomen Kuntaliitosta. Ohjausryhmän pysyväksi asiantuntijaksi nimettiin vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet. Ohjausryhmän sihteerinä toimi Katri Santtila opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Ohjausryhmä kokoontui kaksi kertaa.

Työryhmän työn valmistumisen määräajaksi asetettiin 31.12.2011. Opetus- ja kulttuuriministeriö päätti jatkaa työryhmän toimeksiantoa 29.2.2012 saakka.

Saatuun työhönsä päätökseen selvitystyöryhmä luovuttaa opetus- ja kulttuuriministeriölle ehdotuksensa toimenpideohjelmaksi saamen kielten elvyttämiseksi.

Helsingissä 2. maaliskuuta 2012

Mikko Cortés Téllez

Maria Biskop

Johanna Huovinen

Petra Magga Vars

Johanna Suurpää

Kari Torikka

Ulla Aikio-Puoskari

Maija Inriola

Leena Nissilä

Kaarina Vuolab-Lohi

Sisältö

1	Johdanto	12
1.1	Saamen kielten puhujat	13
1.2	Ohjelman tarkoitus ja rakenne	15
2	Arvio saamen kielten tilanteesta	16
2.1	Oikeus saamen kieleen ihmis- ja perusoikeutena	16
2.1.1	<i>Perustuslaki</i>	16
2.1.2	<i>Kansainväliset velvoitteet</i>	17
2.1.3	<i>Pohjoismainen saamelaissopimusluonnos</i>	19
2.1.4	<i>Saamen kielilaki</i>	19
2.1.5	<i>Saamen kielilain toteutuminen</i>	21
2.1.6	<i>Yhdenvertaisuuslaki ja -suunnitelma</i>	22
2.2	Päivähoito	22
2.2.1	<i>Päivähoito osana varhaiskasvatuspalvelujen kokonaisuutta</i>	22
2.2.2	<i>Päivähoidon säädöspohja</i>	23
2.2.3	<i>Saamenkielinen päivähoito, kielipesätoiminta ja valtionavustukset</i>	23
2.2.4	<i>Saamen kielten tilanne päivähoidossa</i>	24
2.3	Perusopetus ja toisen asteen koulutus	25
2.3.1	<i>Saame opetuskielenä</i>	25
2.3.2	<i>Saamen kielen opetus</i>	26
2.3.3	<i>Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilanne saamelaisten kotiseutualueella</i>	28
2.3.4	<i>Saamen kielen opetuksen tilanne muualla Suomessa</i>	29
2.4	Saamelaisalueen koulutuskeskus SAKK	31
2.5	Oppimateriaalit	32
2.6	Korkeakoulutus ja tutkimus	33
2.6.1	<i>Yliopistot</i>	33
2.6.2	<i>Ammattikorkeakoulut</i>	35
2.6.3	<i>Pohjoismaiset korkeakoulut ja pohjoismainen yhteistyö</i>	35
2.7	Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja opettajat	36
2.7.1	<i>Saamelaisalueen varhaiskasvatuksen henkilöstö</i>	36
2.7.2	<i>Saamelaisalueen luokan- ja aineenopettajatilanne</i>	36
2.7.3	<i>Opettajien täydennyskoulutus ja pätevyitysmahdollisuudet</i>	37
2.8	Muiden saamenkielisten palvelujen saatavuus	38
2.8.1	<i>Sosiaali- ja terveystyö</i>	38
2.8.2	<i>Kunnallinen nuorisotyö</i>	40
2.8.3	<i>Kirjastopalvelut</i>	40
2.8.4	<i>Kirkollisasiat</i>	41

2.9	Kielten tallentaminen, huolto ja kielen taidon osoittamismahdollisuudet	42
2.9.1	<i>Saamen kielen tallentaminen</i>	42
2.9.2	<i>Saamen kielen huolto</i>	43
2.9.3	<i>Saamen kielen taidon osoittamismahdollisuudet</i>	44
2.10	Kielen erityiset elvyttämistoimet	46
2.10.1	<i>Kielipesät</i>	46
2.10.2	<i>Saamenkieliset kerhot sekä kieli- ja kulttuurisiidat</i>	46
2.11	Media	47
2.11.1	<i>Saamenkielinen YLE Sápmi</i>	47
2.11.2	<i>Saamenkieliset TV-lähetykset</i>	48
2.11.3	<i>Saamenkieliset lehdet</i>	48
2.11.4	<i>Saamen kielten ja kulttuurin näkyvyys valtamediassa</i>	49
2.12	Taide ja kulttuuri	49
2.12.1	<i>Saamelaistaiteilijat</i>	50
2.12.2	<i>Saamelaistaiteen ja kulttuurin edistämisen rakenteista</i>	51
2.12.3	<i>Julkinen tuki saamelaistaiteelle ja -kulttuurille</i>	52
2.13	Saamelaisten kansalaistoiminta	53
3	<u>Keskeiset haasteet ja visio 2025</u>	55
4	<u>Toimenpide-ehdotukset</u>	58
5	<u>Ohjelma-ehdotuksen jatkokäsittely ja seuranta</u>	64
	<u>Liitteet</u>	65
	Liite 1. Käsitteellinen viitekehys kielten uhanalaisuuteen ja elvyttämiseen	65
	Liite 2. Suomen saamelaisväestö	68
	Liite 3. Saamen kielellä annettavan opetuksen ja saamen kielen opetuksen oppilasmäärät	69

1 Johdanto

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa, jonka perinteinen asuinalue ulottuu Kuolan niemimaalta Keski-Skandinaviaan. Suomen saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Inarin, Enontekiön ja Utsjoen kunnat sekä Lapin paliskunnan alue Sodankylän kunnasta. Yli puolet saamelaisväestöstä ja huomattava enemmistö saamelaislapsista ja nuorista asuu nykyisin saamelaisalueen ulkopuolella.

Suomen saamelaiset puhuvat äidinkielenään kolmea eri saamen kieltä: pohjoissaamea inarinsaamea ja koltansaamea. Äidinkielenään saamea puhuu arviolta vain noin puolet saamelaisista. Eri saamen kielten puhujat eivät yleensä ymmärrä toistensa kieltä muuten kuin opettelemalla niitä uusina kielinä.

Kielten uhanalaisuudella tarkoitetaan yleisellä tasolla sitä, että kielen siirtyminen uusille sukupolville (intergenerational transmission) on katkennut tai vaarantunut eikä kieli enää siirry sukupolvien ketjussa eteenpäin yhtä varmasti ja luonnollisesti kuin aikaisemmin ja kieli on vaarassa sammua. Kun kieliyhteisö luopuu oman kielensä käytöstä ja siirtyy käyttämään enemmistön kieltä myös oman ryhmänsä keskuudessa, puhutaan kielellisestä assimilaatiosta (linguistic assimilation) tai kielenvaihdoksesta (language shift). Kielen elvyttäminen eli revitalisaatio tarkoittaa toimintaa, jonka tarkoituksena on katkaista kielellinen assimilaatio tai kielenvaihdoskehitys. Revitalisaatio voi tarkoittaa monenlaisia yhteiskunnan tason, kieliyhteisön sisäisiä ja yksilötason toimenpiteitä. Kielen uhanalaisuutta ja elvyttämistä käsitellään tarkemmin liitteessä 1.

Saamen kielen uhanalaistuminen alkoi suomalaisväestön ja yksikielisen kansakoululaitoksen levitessä saamelaisalueelle. 1900-luvun puoliväliin asti saamen kielen puhumista ei pidetty hyväksyttävänä suomalaisessa yhteiskunnassa ja syrjintä saamenkielisiä kohtaan oli yleistä. Monet saamelaiset joutuivat vaihtamaan saamen kielen suomeksi, eivätkä puhuneet saamea lapsilleen, mikä johti saamen kielen uhanalaistumiseen.

Saamelaisyhteisö heräsi saamen kielten uhanalaistumiseen 1960-luvulta lähtien, perusti saamelaisyhdistyksiä ja alkoi vaatia valtiolta toimenpiteitä saamen kielten turvaamiseksi. Kansainvälisoikeudellinen kehitys on tukenut saamelaisten pyrkimyksiä säilyttää omaa kieltään. Myös kansallista lainsäädäntöä on kehitetty saamen kielen aseman parantamiseksi.

Suomalaistamispolitiikan vaikutukset näkyvät edelleen saamelaisyhteiskunnassa. Monet saamelaissuvut ovat menettäneet saamen kielen taidon. Saamelaisten kielenvaihdos on alkanut kiihtyä uudelleen viime vuosikymmeninä. Saamelaisten poismuutto kotiseutualueelta on lisääntynyt.

Saamen kielen kirjakieli on verrattain nuori. Sen vuoksi vanhempi saamelaisväestö ei ole oppinut kirjoittamaan saamen kieltä koulussa tai kotona. Pohjoissaamen yhteinen

pohjoismainen ortografia Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa hyväksyttiin vasta vuoden 1978 saamelaiskonferenssissa lähes kymmenen vuoden valmistelun jälkeen. Inarinsaamen ortografia hyväksyttiin vuoden 1996 saamelaiskonferenssissa. Koltansaamen ortografia vahvistettiin 1970-luvulla.

Saamen kieli on osa saamelaiskulttuuria, saamelaista tietämysjärjestelmää, perinteistä tietoa ja perinteisten saamelaiselinkeinojen tietojärjestelmää. Perinteisiä saamelaiselinkeinoja ovat porohoito, kalastus, metsästys, keräily ja käsityöt. Saamelaiselinkeinoilla on oma laaja saamenkielinen erityisterminologiansa. Yhteiskunnallinen muutos on muuttanut saamelaiselinkeinojen harjoittamisympäristöä ja elinkeinojen kieli on paikoitellen muuttunut suomeksi.

Saamen kielen elinvoimaisuuden säilyminen edellyttää elävän saamelaiskulttuurin säilymistä. Myös ympäristöministeriön asettama biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän artikla 8(j):n kansallinen työryhmä on todennut ympäristöministeriölle luovuttamassaan loppuraportissa, että saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon säilyttäminen edellyttää saamen kielen elinvoimaisuuden säilymistä. Työryhmä on määrittänyt saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon seuraavasti: Saamelainen luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto ilmenee saamelaisessa luonnonkäytössä ja perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisessa eli poronhoidossa, kalastuksessa, metsästyksessä, keräilyssä ja käsityössä sekä luontosuhteessa. Tieto välittyy saamen kielen luontoon, maastoon, säähän, poronhoitoon, käsitöihin, pyyntiin ja kalastukseen liittyvässä terminologiassa sekä saamenkielisissä paikannimissä. Perinteistä tietoa siirretään tietoisien opettamisen, vanhemmilta sukupolvilta saadun mallin, joikujen ja suullisen kertomaperinteen kautta sekä poronhoito-, kalastus-, keräily käsityö- ja metsästyskäytänteissä.

Saamen kielen elvyttämiseksi on viime vuosina toteutettu useita toimenpiteitä, mutta tehdyt toimenpiteet eivät vielä takaa saamen kielten säilymistä. Valtioneuvoston selonteossa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009 hallitus asetti tavoitteeksi saamen kielen elvyttämisohjelman laatimisen. Selonteon mukaan ohjelmatyössä kartoitettaisiin jo toteutettavat toimet ja hankkeet kielen elvyttämiseksi sekä asetettaisiin tavoitteeksi nykyistä kokonaisvaltaisempi ja pitkäjänteisempi toiminta saamen kielten säilymistä ja kehittämisen varmistamiseksi. Erityishuomiota tulisi kiinnittää pienimpien kielten, inarin- ja koltansaamen, säilymiseen.

Saamen kielen elvyttämisohjelman laatiminen ja siihen sisältyvien toimenpiteiden toteuttaminen sisältyvät myös Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan. Lisäksi hallitusohjelman mukaan laaditaan kansallinen kielistrategia, jossa määritellään tavoitteet ja toteutustavat kansallisen kielivarannon monipuolistamiseksi. Kansallisen kielivarannon kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota saamen, romanikielen sekä viittomakielen asemaan.

Laatiessaan ehdotusta saamen kielen elvyttämiseksi työryhmä on tullut hyvin tietoiseksi siitä, että kaikki kolme Suomessa puhuttua saamen kieltä ovat uhanalaisia. Kaikkein suurimassa häviämisaarassa ovat koltansaame ja inarinsaame. Työryhmä pitää todennäköisenä, että ilman määrätietoista kieltä elvyttäviä toimenpiteitä ainakin vähiten puhutut saamen kielet sammuvat lähitulevaisuudessa. Tämä vaarantaisi myös saamelaiskulttuurin säilymistä.

1.1 Saamen kielten puhujat

Suomen saamelaisten lukumäärää ja saamelaisväestön äidinkieliä koskevat tiedot kootaan joka neljäs vuosi toimitettavien saamelaiskäräjävaalien yhteydessä. Lisäksi saamelaisväestön äidinkieliä koskevia tilastoja julkaistaan yleisten väestötilastojen yhteydessä. Saamelaisvä-

estön äidinkieliä koskevat tiedot poikkeavat em. tilastoissa selvästi toisistaan, joka kuvaa tilastointiin liittyviä ongelmia. Yksiselitteisen luotettavia tietoja saamelaisväestön äidinkielistä ei toistaiseksi ole saatavissa. Saamelaiskäräjien kielineuvosto on käynnistänyt selvityksen saamen kielten tilanteesta Suomessa.

Vuoden 2007 Suomen virallisen väestötilaston mukaan 1 777 saamelaista oli ilmoittanut äidinkielekseen saamen kielen. Vuonna 2009 vastaava luku oli 1 789. Väestörekisterin tiedot perustuvat lasten vanhempien ja henkilöiden itse henkikirjoittajalle ilmoittamiin tietoihin. Näitä tietoja ei kuitenkaan voi pitää luotettavina, mikä johtuu saamen kielen virallisen aseman puuttumisesta vuoteen 1992 saakka. Vasta vuodesta 1992 lähtien, jolloin saamen kielilaki (Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa L 516/1991) tuli voimaan, on saamelaisella ollut lakisääteinen oikeus ilmoittaa henkikirjoittajalle äidinkielekseen saamen kieli. On mahdollista, etteivät kovin monet ole ryhtyneet jälkikäteen, saamen kielilain voimaan tultua, muuttamaan äidinkieltään koskevia tietoja.

On myös huomattava, että nykyisin lähes kaikki saamea äidinkielenään puhuvat henkilöt ovat kaksikielisiä, jotkut jopa kolmikielisiä. Sekä henkikirjoittajalle että saamelaiskäräjien vaaliluetteloon voi ilmoittaa kuitenkin vain yhden äidinkielen. Tutkittua tietoa siitä, miksi osa kaksi- tai monikielisistä saamelaisista ilmoittaa äidinkielekseen suomen kielen, ei ole. Tämä saattaa johtua siitä, että suomen kielen taitoa pidetään parempana kuin saamen, saamen kieltä käytetään enemmän päivittäisessä elämässä tai, ettei merkinnällä ajatella olevan merkitystä saamenkielisten palveluiden saatavuuteen.

Saamen kielen käyttö rajoittuu usein perhepiiriin ja lähiyhteisöön sekä perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen. Saamen kielen taito ei varsinkaan vanhemmalla ikäpolvella ole voinut laajentua uusille nyky-yhteiskunnan elämänalueille, koska mahdollisuuksia kielen käyttöön muualla kuin yksityiselämässä ei juuri ole ollut. Omaa äidinkieltään on voinut oppia ja omaa kielitaitoaan on voinut kehittää koulussa vasta 1980-luvulta lähtien. Monet iäkkäämmät saamelaiset eivät osaa kirjoittaa omaa äidinkieltään.

Väestötietojärjestelmää on pidettävä puutteellisena myös sen takia, että se tunnistaa äidinkieleksi ainoastaan yleisesti saamen kielen, erottelematta eri saamen kieliä. Äidinkielen ilmoittamislomaketta ei ole saatavilla saamen kielillä.

Saamelaiskäräjien vaalilautakunta valmistaa joka neljäs vuosi pidettäviä saamelaisvaaleja varten tilastoja saamelaisväestöstä. Saamelaiskäräjien vaaliluettelo perustuu saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 3 §:n määritelmään, jolloin henkilö voidaan merkitä vaaliluetteloon edellyttäen, että hän itse tai yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Vaaliluetteloon merkitseminen ei siis edellytä, että henkilön oma äidinkieli on saamen kieli.

Vuoden 2007 saamelaiskäräjävaaleissa äänioikeusikäisiä oli yhteensä 5 317 henkilöä, joista yhteensä 2 180 henkilöä ilmoitti äidinkielekseen saamen (1 544 pohjoissaamen, 279 inarinsaamen ja 357 koltansaamen). Suomen kieli on merkitty äidinkieleksi yhteensä 3 133 henkilölle. Vuonna 2011 toimitetuissa saamelaiskäräjävaaleissa äänioikeutettuja oli yhteensä 5 483 henkilöä, joista yhteensä 2 099 henkilöä ilmoitti äidinkielekseen saamen (1 514 pohjoissaamen, 253 inarinsaamen ja 332 koltansaamen). Suomen kieli on merkitty äidinkieleksi yhteensä 3 379 henkilölle, jotka eivät joko ilmoittaneet äidinkieltään lainkaan tai ilmoittivat äidinkielekseen suomen kielen. Tilastoja on pidettävä kuitenkin suuntaa antavina, koska alle 18-vuotiaiden äidinkielen ilmoittaminen on satunnaista ja äänioikeusikäisistäkin monet jättävät ilmoittamatta äidinkieltensä. Henkilön äidinkieleksi luetteloon merkitään tällöin suomen kieli.

Saamelaiskäräjien vaalilasto sisältää tiedot myös saamelaisväestön kokonaismäärästä, ikäjakaumasta ja asuinpaikkakunnista. Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä

laaditun tilaston mukaan saamelaisia oli yhteensä 9 919 (vuonna 2007 yhteensä 9 350). Kotiseutualueen ulkopuolella ja ulkomailla asuneiden saamelaisten osuus kaikista Suomen saamelaisista oli yhteensä 65 % (vuonna 2007 yhteensä 61,7 %).

Saamelaiskäräjien tilastoista voi tehdä mm. seuraavia päätelmiä:

- Saamelaisväestön kokonaismäärä on vuodesta 1970 lähtien yli kaksinkertaistunut, mutta saamen äidinkielekseen ilmoittaneiden henkilöiden lukumäärä on laskenut kaikkien kolmen saamen kielen kohdalla. Vastaavasti suomen kielen äidinkielekseen ilmoittaneiden tai sellaisten henkilöiden lukumäärä, joille suomen kieli on merkitty äidinkieleksi, on kasvanut huomattavasti. Luvut kertovat voimakkaasta kielenvaihdoskehityksestä;
- Saamelaisten lukumäärä on kohonnut sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella 2000-luvulle asti, mistä lähtien lukumäärä kotiseutualueella on alkanut vähentyä. Saamelaisten lukumäärä kotiseutualueen ulkopuolella on ohittanut kotiseutualueella asuvien määrän 2000-luvun alussa; ja
- Suomen saamelaisväestöstä asuu 2010-luvun alussa noin 65 % perinteisten asuinalueidensa, saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, joko muualla Suomessa tai ulkomailla. Tästä väestön osasta huomattavasti harvempi kuin kotiseutualueella asuvista ilmoittaa äidinkielekseen jonkin kolmesta saamen kielestä.

Liitteessä 2 on esitetty saamelaisväestön kehitystä tilastokuvina.

1.2 Ohjelman tarkoitus ja rakenne

Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi sisältää arvion kaikkien kolmen Suomessa puhutun saamen kielen nykytilasta, kielten säilymisen ja kehittämisen keskeiset haasteet, vision saamen kielten elpymiseksi vuoteen 2025 mennessä sekä toimenpiteet tilanteen parantamiseksi. Toimenpiteisiin on sisällytetty toteuttamisesta vastaavat tahot sekä mahdollisuuksien mukaan toteuttamisaikataulut, arviot kustannuksista ja säädösmuutostarpeet.

Kieltä ei ohjelmassa käsitellä vain itseisarvoisena tai erillisenä ilmiönä, vaan suhteessa kielen puhujiin, heidän tarpeisiinsa, saamelaislinkeihin ja muuhun yhteiskuntaelämään. Kieli nähdään sekä kommunikaation välineenä että identiteetin rakennusosana. Yksilöiden tasolla tavoitteena on saamenkielisten äidinkielen suojelu ja saamea äidinkielenään puhuvien saamelaisten määrän kasvattaminen. Saamen kieltä toisena tai vieraana kielenä puhuvien saamenkielen taitoa vahvistetaan sekä saamen kielen kokonaan menettäneitä tuetaan mahdollistamalla kielen uudelleen oppiminen ja kielen säilyttäminen. Lisäksi tavoitteena on saamen kielen puhujien kokonaismäärän kasvattaminen ja kielen oppimisen mahdollistaminen mahdollisimman monille etniseen tai kielelliseen alkuperään katsomatta.

Työryhmän työssä jokaista aihekokonaisuutta on pyritty tarkastelemaan kolmesta läpileikkaavasta näkökulmasta:

- 1 kaikkien kolmen saamen kielen tilanne ja elvytystarpeet erikseen;
- 2 tilanne ja tarvittavat toimenpiteet sekä saamelaisalueella että saamelaisalueen ulkopuolella; ja
- 3 toimenpiteiden kohdentaminen eri ikäryhmille ja kieltä eri tavoin osaaville (äidinkieliset, kieltä jonkin verran oppineet ja kielensä menettäneet saamelaiset).

2 Arvio saamen kielten tilanteesta

2.1 Oikeus saamen kieleen ihmis- ja perusoikeutena

2.1.1 Perustuslaki

Perustuslain säännökset ovat saamen kieltä koskevien oikeuksien perusta. Säännös saamelaiden oikeudesta kieleen ja kulttuuriin otettiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallitusmuotoon, ja sisällytettiin sittemmin sellaisenaan uuteen, vuonna 2000 voimaan tulleeseen perustuslain 17 §:n 3 momenttiin. Sen mukaan *saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla.*

Säännöksessä todetaan näin ensinnäkin saamelaisten asema Suomen ainoana alkuperäiskansana. Maininta saamelaisista alkuperäiskansana antaa säännökselle saamelaisen vähemmistön oikeuksien suojaamisessa sisällön, joka kattaa alkuperäiskansoja koskevat kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat. Tällä on erityistä merkitystä, sillä alkuperäiskansojen oikeus kulttuuriin saa laajan merkityssisällön.

Säännös on kirjoitettu muotoon, joka suojaa ryhmien omaehtoista toimintaa. Yhdessä perustuslain 22 §:ssä säädetyn julkisen vallan yleisen turvaamisvelvollisuuden kanssa voidaan katsoa, että julkisella vallalla on lisäksi myös aktiivinen velvollisuus tukea ryhmien kielen ja kulttuurin kehitystä. Kielellisiä oikeuksia koskevaa perussäännöstä täydentävät monet muut perustuslain säännökset, esimerkiksi 16 §:n keskeinen sivistyksellisiä oikeuksia koskeva säännös. Perustuslain 6 §:stä voidaan lisäksi johtaa oikeus kielellisesti yhdenvertaiseen kohteluun ja säännöksen 2 momentissa kielletään nimenomaisesti asettamasta ketään ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan muun muassa kielen perusteella.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin toinen virke sisältää perustuslaillisen toimeksiannon säätää saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään viranomaisessa. Toimeksianto on nykyisin toteutettu vuoden 2004 alusta voimaan tulleella saamen kielilailla (1086/2003).

Perustuslaissa säädetään lisäksi saamelaisten itsehallinnosta. Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan *saamelaisilla on kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.* Saamelaisten itsehallinnon tarkemmasta toteuttamisesta säädetään *saamelaiskäräjistä annetussa laissa* (974/1995), jossa on säännökset muun muassa saamelaisten kotiseutualueen rajoista ja vaaleilla valittavan itsehallintoelimen, saamelaiskäräjien, toiminnasta saamelaisten kielellisen ja kulttuurisen itsehallinnon toteuttamisessa.

Saamelaisille perustuslaissa säädetty kulttuuri-itsehallinto on tarkoitettu kehittyväksi sekä vastaisessa lainsäädäntö- ja hallintotyössä huomioon otettavaksi. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintolainsäädäntöä koskevan hallituksen esityksen (HE 248/1994 vp) perustelujen

mukaan perustuslaissa turvattua kulttuuri-itsehallintoa koskevalla säännöksellä pyritään siihen, että ”tulevassa lainsäädännössä, määrättäisiin saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa toimielimet, toimivaltarajat ja tehtävät saamelaishallinnolle, kunnalliselle itsehallinnolle ja valtion hallinnolle. Saamelaiskäräjälain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 190/1995 vp) on todettu hallituksen esityksen 248/1994 perusteluista ilmenevän yhtäältä, että saamelaisten uudelle edustuselimelle, saamelaiskäräjille, on tarkoitettu antaa perustuslaissa säädetyissä asioissa kunnalliseen itsehallintoon rinnastettava asema (saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään).

2.1.2 Kansainväliset velvoitteet

Suomi on liittynyt Yhdistyneissä kansakunnissa sekä eurooppalaisella tasolla lukuisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Lisäksi Suomi on hyväksynyt julistuksia, joilla on merkitystä saamelaisten oikeuksien kannalta. Alla käsitellään Suomea oikeudellisesti sitovien instrumenttien lisäksi kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimusta nro 169, joka on keskeinen alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva kansainvälisoikeudellinen instrumentti, mutta jota Suomi ei tähän mennessä ole ratifoinut.

Kansainvälisen oikeuden antama alkuperäiskansojen suoja on joiltakin osin laajempi kuin kansainvälisoikeudellinen vähemmistöjen suoja. Alkuperäiskansaoikeuksiin sisältyy vahva kollektiivinen elementti. Saamelaiset kuuluvat molempien säännösten piiriin, sillä saamelaiset ovat alkuperäiskansa ja samalla myös etninen ja kielellinen vähemmistö.

Yhdistyneet kansakunnat

Saamelaisten kannalta keskeinen normi on ensinnäkin kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) artikla 27. Sen mukaan ”niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.” KP-sopimuksen artiklan 27 kanssa lähes identtinen on lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen artikla 30.

YK:n yleiskokous hyväksyi alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen vuonna 2007. Sen 13 artiklassa todetaan, että alkuperäiskansoilla on oikeus elvyttää, käyttää, kehittää sekä välittää tuleville sukupolville kielensä ja että valtioiden tulee ryhtyä aktiivisiin toimenpiteisiin varmistukseksi, että tämä oikeus on suojattu. Artiklassa 14 säädetään oikeudesta omakieliseen koulutukseen sekä asetetaan valtioille velvollisuus järjestää etenkin lapsille sekä kotiseutualueella että niiden ulkopuolella mahdollisuus omakieliseen opetukseen ja kulttuuriin. Artikla 16 koskee alkuperäiskansojen omakielistä mediaa.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO on hyväksynyt oman yleissopimuksen syrjinnän vastustamiseksi opetuksen alalla. UNESCO:n yleissopimuksessa sallitaan tietyin edellytyksin asiallinen ja positiivinen erityiskohtelu opetusyhteyksissä. Sen artiklan 5 mukaan on tärkeää tunnustaa kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien oikeus huolehtia omasta opetustoiminnastaan, mukaan lukien koulujen ylläpitäminen ja heidän oman kielensä käyttäminen ja opettaminen.

ILO:n yleissopimuksen nro 169, jota Suomi ei ole vielä ratifoinut, keskeisiä peruseriaatteita on valtion viranomaisten velvollisuus neuvotella alkuperäiskansojen kanssa ja varmistaa heidän osallistumisensa neuvotteluihin, kun suunnitellaan sellaisen toiminnan käynnistämistä tai sellaisiin toimiin ryhtymistä, joilla voi olla välitön merkitys alkuperäis-

kansoille. Artiklan 27.1. mukaan kysymyksessä oleville kansoille tarkoitetut koulutusohjelmat ja -palvelut tulee kehittää ja toteuttaa yhteistyössä näiden kansojen kanssa, jotta niiden erityistarpeet tulevat huomioon otetuiksi. Artiklassa viitataan myös opetussuunnitelmaan toteamalla, että koulutusohjelmiin ja -palveluihin *“on sisällytettävä näiden kansojen historia, tietämys ja teknologia, arvojärjestelmät sekä muut sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuripyrkimykset”*. Artiklassa 27.2. viranomaisia kehoitetaan antamaan asianomaisille kansoille mahdollisuuksien mukaan enenevästi vastuuta em. ohjelmien johtamisesta. Artiklassa 31 todetaan, että *”--- on pyrittävä varmistamaan, että historiankirjoissa ja muussa oppimateriaalissa annetaan tasapuolinen, tarkka ja todenmukainen kuva näiden kansojen yhteisöistä ja kulttuureista.”* Artiklan 28 mukaan alkuperäiskansoihin kuuluvat lapset on mahdollisuuksien mukaan opetettava lukemaan ja kirjoittamaan omaa äidinkieltään. Lisäksi on ryhdyttävä toimiin alkuperäiskansojen omien kielten säilyttämiseksi sekä niiden kehittymisen ja käytön edistämiseksi.

Yleissopimuksessa tarkoitetut alkuperäiskansat elävät toisistaan poikkeavissa olosuhteissa. Sen vuoksi yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi tehtävien toimien laatu ja laajuus on ratkaistava joustavasti kunkin maan erityisolosuhteet huomioon ottaen (34 artikla).

YK:n Lapsen oikeuksien komitea kehottaa vuonna 2009 antamassaan yleiskommentissa (CRC/C/GC/11, 45-62) valtioita varmistamaan, että opetussuunnitelma, oppimateriaalit ja historian oppikirjat antavat oikean ja informatiivisen kuvan alkuperäiskansojen yhteisöistä ja kulttuureista. Valtioita kehoitetaan tukemaan etäopetusohjelmia ja varmistamaan, että myös perinteisten yhteisöjensä ulkopuolella asuvat lapset saavat opetusta, joka arvostaa heidän kulttuuriaan, kieltään ja perinteitään.

Euroopan neuvosto

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (puiteyleissopimus) tarkoituksena on suojata ja edistää Euroopan kansallisten vähemmistöjen oikeuksia. Puiteyleissopimus sisältää useita kielellisiä oikeuksia koskevia määräyksiä. Ensinnäkin sen artiklassa 5 veloitetaan valtioita edistämään sellaisia olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä, uskontonsa, kieltensä, perinnäistapansa ja kulttuurinsa.

Puiteyleissopimuksen artikloissa 10 ja 11 säädetään vähemmistöjen oikeudesta käyttää kieltään ja vähemmistökielisiä nimiään sekä oikeudesta asettaa julkisesti vähemmistökielellä laadittuja nimikielisiä, opasteita ja muita tietoja. Alueilla, joilla asuu perinteisesti kansallisia vähemmistöjä tai huomattava määrä niihin kuuluvia henkilöitä, valtion tulisi lisäksi mahdollisuuksien mukaan varmistaa, että vähemmistökieltä voidaan käyttää vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ja hallintoviranomaisten välisissä suhteissa.

Sivistyksellisistä oikeuksista säädetään artikloissa 12 ja 14. Jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus oppia vähemmistökieltään ja sopimuspuolten tulee ryhtyä opetuksen ja tutkimuksen alalla tarpeellisiin toimenpiteisiin vähemmistöjensä kulttuuria, historiaa, kieltä ja uskontoa koskevan tiedon vaalimiseksi. Alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, tulee valtioiden mahdollisuuksien mukaan varmistaa, että vähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on riittävät mahdollisuudet saada vähemmistökielen opetusta tai opetusta tällä kielellä.

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan peruskirjan (kieliperuskirja) tarkoituksena on suojella vähemmistökieliä ja siten ylläpitää eurooppalaisen kulttuurin monimuotoisuutta. Kieliperuskirjan osapuolina valtiot sitoutuvat edistämään alueellisia kieliä tai

vähemmistökieliä määrätietoisesti niiden aseman turvaamiseksi. Lisäksi valtiot sitoutuvat muun muassa helpottamaan ja/tai rohkaisemaan kielen käyttämiseen, järjestämään kielten asianmukaisen opetuksen ja opiskelun (vähemmistökielialueilla myös muille kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäville), edistämään kielten opiskelua ja tutkimusta korkeakouluissa, kunnioittamaan alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellistä aluetta sekä edistämään eri valtioiden välistä yhteistyötä.

Valtioilla on mahdollisuus itse valita, mitkä kielet se sisällyttää kieliperuskirjaan, sekä mihin vaihtoehtoihin velvoitteisiin se sitoutuu peruskirjan ratifoinnin yhteydessä. Saamen kielen osalta Suomi on sitoutunut velvoitteisiin, joita sovelletaan koulutusjärjestelmässä (8 artikla), oikeusviranomaisissa (9 artikla), julkisessa hallinnossa (10 artikla), joukkotiedotuksessa (11 artikla), kulttuurielämässä (12 artikla), talous- ja yhteiskuntaelämässä (13 artikla) sekä yhteyksissä yli valtionrajojen (14 artikla).

2.1.3 Pohjoismainen saamelaisopimusluonnos

Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioista vastaavien ministereiden ja saamelaiskäräjien puheenjohtajien marraskuussa 2001 pitämässä kokouksessa päätettiin asettaa asiantuntijatyöryhmä laatimaan ehdotuksia pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi. Luonnosta valmistellut asiantuntijaryhmä luovutti mietintönsä marraskuussa 2005.

Mietinnön valmistuttua siitä järjestettiin lausuntokierros kaikissa kolmessa maassa. Lausuntopalautteen perusteella sopimusluonnos ei olisi sellaisenaan hyväksyttävissä sen enempää Suomessa kuin Ruotsissa tai Norjassakaan.

Valtioneuvosto asetti 10.3.2011 neuvotteluvaltuuskunnan pohjoismaisesta saamelaisopimuksesta käytyihin neuvotteluihin Suomen, Ruotsin ja Norjan välillä. Sopimusneuvottelut ovat alkaneet 14.3.2011 ja ne on tarkoitus saattaa päätökseen viiden vuoden kuluessa.

Sopimusluonnoksen mukaan sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa ja lujittaa saamelaisen oikeuksia siten, että he voivat säilyttää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan, elinkeinojaan ja yhteiskuntaelämäänsä niin, että valtionrajat mahdollisimman vähän häiritsevät tätä.

2.1.4 Saamen kielilaki

Lain tavoitteet ja soveltamisala

Saamen kielilaissa turvataan saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa sekä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Keskeisenä pyrkimyksenä on, että saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään toteutuisi myös käytännössä, eikä vain tulkkauksen ja kääntämisen kautta. Tulkkaus- ja kääntämistarvetta on pyritty vähentämään muun muassa lakiin sisältyvillä, kielitaitovaatimuksia ja kielikoulutusta koskevilla säännöksillä. Saamen kielellä tarkoitetaan laissa kaikkia Suomessa puhuttavia saamen kieliä eli inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea, käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen (3 §).

Saamen kielilain soveltamisalan ydin on saamelaisten kotiseutualue, jolla tarkoitetaan saamelaiskäräjästä annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua kotiseutu-aluetta eli Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta. Soveltamisala ei määrity kuitenkaan pelkästään alueelliselta pohjalta, vaan yhtäältä lain soveltamisalaan kuuluvien viranomaisten sekä viranomaisten käsiteltäväksi tulevien asioiden perusteella. Näin lain alueellinen soveltamisala laajenee sen ydinalueelta valtakunnalliselle tasolle. Saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajemmat saamelaisten kotiseutualueella kuin kotiseutualueen ulkopuolella.

Lain 3 § sisältää luettelon viranomaisista ja laitoksista, joihin saamelaisten kielilakia sovelletaan. Näitä ovat kotiseutualueen kunnalliset toimielimet; tuomioistuimet, valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaiset sekä saamelaisten kotiseutualueen tai sen osan aluehallintovirastot ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset niiden yhteydessä toimivine toimielimineen; saamelaiskäräjät, saamelaisasiain neuvottelukunta ja kolttalaissa tarkoitettu kyläkokous; oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies sekä eräät muut valtakunnalliset kanteluja vastaanottavat viranomaiset; Verohallinto, Kansaneläkelaitos ja maatalousyrittäjien eläkelaitos sekä; ne valtion hallintoviranomaiset, jotka käsittelevät muutoksenhakuviranomaisina luettelossa mainituissa viranomaisissa vireille tulleita asioita. Näin muun muassa Rovaniemen hovioikeus, korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus kuuluvat lain soveltamisalaan, sillä saamelaisten kotiseutualue sisältyy niiden tuomiovallan piiriin.

Laissa säädetään myös sen soveltamisesta liikelaitoksiin ja yhtiöihin sekä julkisia hallintotehtäviä viranomaiskoneiston ulkopuolella hoitaviin yksityisiin (17 §). Kielellisten palvelujen taso ei saa laskea sen vuoksi, että julkinen valta antaa tehtäviään yksityisten hoidettavaksi.

Kielelliset oikeudet

Saamelaisella on oikeus omassa asiassaan ja asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää kaikissa lain soveltamisalaan kuuluvissa viranomaisissa saamen kieltä. Jos asia ei koske häntä itseään, oikeutta saamen kielen käyttämiseen ei siis ole. Merkityksellistä on, että oikeus käyttää saamen kieltä on siitä huolimatta, osaako henkilö suomea tai ruotsia (4 §). Saamelaisten kotiseutualueella oikeus käyttää saamea viranomaisessa on laajempi. Kotiseutualueella sijaitsevilla virastoilla ja muilla toimipaikoilla asioidessaan saamelaisella on aina oikeus käyttää valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. Oikeus koskee sekä suullista että kirjallista asiointia ja kotiseutualueen ulkopuolellakin muutoksenhakuprosessissa (12 §).

Oikeus saada toimituskirja tai muu asiakirja saamen kielellä koskee vain saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevaa viranomaista (13 §). Kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevassa viranomaisessa sovelletaan lain 20 §:ää, joka koskee oikeutta toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen.

Tulkkausta koskevaa 19 §:n säännöstä sovelletaan kaikissa lain soveltamisalan piiriin kuuluvissa viranomaisissa siitä riippumatta, sijaitsevatko ne saamelaisten kotiseutualueella vai sen ulkopuolella. Sen mukaan käytettäessä asian suullisessa käsittelyssä saamen kieltä, on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielentaitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta.

Jos valtion viranomaisen on annettava tai toimitettava asianosaiselle toimituskirja tai asiakirja saamenkielisenä tai saamenkielisenä käännöksenä taikka käytettävä tulkkausta, vastaa valtio 22 §:n mukaisesti toimituskirjan laatimisesta tai kääntämisestä taikka tulkkauksesta aiheutuvista kustannuksista.

Viranomaisen velvollisuudet

Lain tavoitteena on, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota (1.3 §). Tähän liittyen 24 §:ssä säädetään, että viranomaisen

tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tämän lain turvaamat kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä, sekä osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi.

Lain 15 §:ssä säädetään viranomaisen velvollisuudesta käyttää saamen kieltä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä. Viranomaisen tulee lisäksi toiminnassaan muutenkin edistää saamen kielen käyttämistä, esimerkiksi huolehtimalla kirjallisen ja sähköisen aineistojen laadusta, laajuudesta ja saatavuudesta. Säännöstä sovelletaan ainoastaan saamelaisten kotiseutualueella ja sen tarkoituksena on lisätä saamen kielen käyttöä virallisissa yhteyksissä.

Pyrkimyksenä on, että saamelaisten kotiseutualueella jokaisen saamen kielilain piiriin kuuluva viranomainen kykenisi itse antamaan saamenkielisiä palveluita tarvitsematta turvautua tulkkaamiseen. Jotta tavoite pystyttäisiin käytännössä toteuttamaan, asetetaan viranomaiselle laissa velvollisuus huolehtia, että sillä on saamen kielen taitoista henkilöstöä (14 §). Asiaan liittyy myös lain 25 §, jossa säädetään edellytyksistä saada palkallista virkavapautta tarvittavan saamen kielen taidon hankkimiseksi virkatehtävien hoitamiseksi.

Viranomaisten tiedottamisesta säädetään lain 8 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan viranomaisten on yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä myös saamen kieltä. Kotiseutualueella pääsääntönä on, että ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanoset, muut yleisölle annettavat tiedotteet sekä opasteet ja yleisön käytettäväksi tarkoitetut lomakkeet täyttöohjeineen on laadittava ja annettava myös saamen kielellä. Myös muissa kuin lain soveltamisalaan kuuluvissa valtion viranomaisissa ne on annettava saamen kielellä silloin, kun ne koskevat pääosin saamelaisia tai milloin siihen on erityistä syytä. Lait ja muut säädökset sekä säädösehdotukset ja mietinnöt julkaistaan valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä (9 §). Se, mitä saamen kieltä tiedottamisessa tulisi käyttää, riippuu esitöiden mukaan pääasiallisesta kohderyhmästä.

2.1.5 Saamen kielilain toteutuminen

Saamen kielilain valvonnasta ja seurannasta säädetään lain 28 §:ssä. Sen mukaan jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan lain noudattamista. Tämän lisäksi saamelaiskäräjät seuraa lain soveltamista ja voi antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi.

Lain 29 §:ssä säädetään saamen kielen toimistolle tehtäväksi antaa yhdessä saamen kielineuvoston kanssa saamelaiskäräjille kertomus saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Kertomus annetaan vaalikausittain, ja se on annettu tähän mennessä kerran, vuonna 2008. Annettu kertomus pohjautuu laajempaan, Klemetti Näkkäläjärven saamelaiskäräjille laatimaan selvitykseen ”Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006”.

Kertomuksesta ilmenee, että oikeuksien toteutumisessa on monessa kohdin ongelmia. Saamenkielisen henkilöstön ja palvelujen määrä ei ole riittävää kotiseutualueella eikä myöskään sen ulkopuolella. Erityisen uhanalaisessa asemassa ovat pienet saamen kielet, inarinsaame ja koltansaame. Enemmistö saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella, mikä asettaa myös suuria haasteita kielellisten oikeuksien turvaamiselle. Kuntien ja viranomaisten tiedotus saamenkielellä toteutuu vain osittain ja muun muassa verkkotiedottaminen saamenkielellä on sattumanvaraista.

Saamelaiskäräjien mukaan tällä hetkellä kaikkien saamen kielten osalta ongelmana on pätevien, saamen kieltä taitavien virkamiesten puute. Lähes kaikissa viranomaisissa saamenkielisen palvelun saaminen vaatii viranomaiselta etukäteisjärjestelyä ja saamenkielinen

palvelu tapahtuu tulkkauksen avulla ja asiakirjakäännöksiin. Yleisesti ottaen saamenkielentaitoisen henkilöstön määrä ei ole kunnissa lisääntynyt.

Saamelaisten kotiseutualueen valtion viranomaisten osalta saamelaiskäräjät tuo esiin seuraavaa. Lapin hätäkeskuksessa, poliisissa, Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työ- ja elinkeinotoimistoissa, verovirastossa, rajavartiolaitoksessa eikä tullissa työskentele tällä hetkellä yhtään saamenkielentaitoista henkilöä. Kansaneläkelaitoksen saamelaisalueen toimistoissa työskentelee yksi koltansaamentaitoinen henkilö ja yksi pohjoissaamenkielentaitoinen henkilö, Lapin maistraatissa Kittilän yksikössä yksi saamenkielentaitoinen ylitarkastaja ja Metsähallituksessa saamenkielentaitoinen tiedottaja. Evankelisluterilaisessa kirkossa toimii pohjoissaamen- ja inarinsaamentaitoinen saamelaispappi ja Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa työskentelee pohjoissaamenkielinen saamenasioiden-sihtööri.

Poliisihallinnolla, Kansaneläkelaitoksella, Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työvoimatoimistoilla, Verovirastolla sekä Lapin maistraatilla on lomakkeita saameksi. Metsähallituksen tiedotus ja Internet-sivut ovat saameksi. Itella ei ole järjestänyt asiamiesposteihin saamenkielisiä tiedotteita eikä muutakaan saamenkielistä materiaalia.

Nimenomaan saamelaisia koskevat lait on käännetty saameksi, pääasiassa pohjoissaameksi. Sen sijaan keskeisiä henkilön oikeusturvaan liittyviä lakeja kuten oikeudenkäymiskaarta, hallintolakia, tai maankäyttö- ja rakennuslakia ei ole käännetty. Eduskuntasanasto on käännetty pohjoissaameksi ja sanaston kääntäminen inarinsaameksi on saamen kielen toimistossa työn alla.

2.1.6 Yhdenvertaisuuslaki ja -suunnitelma

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti ja tarvittaessa muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa viranomaisia laatimaan suunnitelman (yhdenvertaisuussuunnitelma), jolla edistetään etnistä yhdenvertaisuutta. Saamelaisten kotiseutualueella toimivaltaisilla viranomaisilla on velvollisuus neuvotella saamelaiskäräjien kanssa kieleen, kulttuuriin ja saamelaisten asemaan alkuperäiskansana vaikuttavista asioista. Yhdenvertaisuussuunnittelussa ja suunnitelmien seurannassa on lisäksi tarkoituksenmukaista tehdä yhteistyötä myös saamelaisjärjestöjen kanssa. Yhdenvertaisuussuunnitelmien seurannan kautta hankittua tietoa tulee hyödyntää osana sekä kieleen että etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän seurantaa.

2.2 Päivähoito

2.2.1 Päivähoito osana varhaiskasvatuspalvelujen kokonaisuutta

Varhaiskasvatus on lapsen eri elämämpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja –vastuu ja yhteiskunnan tarjoamat varhaiskasvatuspalvelut tukevat lapsen kotikasvatusta. Vanhemmat valitsevat lastensa varhaiskasvatuspalvelut. Yhteiskunnan järjestämä ja valvoma varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos antaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (vasu) sekä edistää ja seuraa perusteiden toimeenpanoa.

Sosiaali- ja terveysministeriön hankerahoituksella on vuonna 2009 laadittu myös saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma, jota voidaan hyödyntää tukemaan erityisesti saamelaisen varhaiskasvatuksen sisällöllistä kehittämistä ja saamelaisuuden huomioimista varhaiskasvatuksessa sekä kotiseutualueen kunnissa että myös muualla Suomessa.¹

Saamenkielisellä päivähoidolla on merkittävä rooli saamen kielen ja kulttuurin ylläpitäjänä ja vahvistajana. On tärkeää, että lapset, joiden kielellinen ja kulttuurinen tausta on muu kuin kansalliskieliä (suomea tai ruotsia) puhuvilla, voivat saada ympäristöstä omaa kieli- ja kulttuuriperimäänsä tukevia elementtejä.

2.2.2 Päivähoidon säädöspohja

Päivähoidosta säädetään lasten päivähoitosta annetussa laissa (36/1973, jäljempänä päivähoitolaki) ja asetuksessa (239/1973, jäljempänä päivähoitoasetus). Päivähoitomuodot on määritelty päivähoitolain 1 §:n 1 momentissa. Sen mukaan lasten päivähoito voidaan järjestää päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Päivähoidon tulee täyttää päivähoitoa koskevan lainsäädännön vaatimukset muun muassa päivähoitomuodoista, henkilöstön kelpoisuudesta, ja henkilöstön ja hoidettavien lasten suhdeluvusta.

Päivähoidon tavoitteista säädetään lain 2 a §:ssä. Päivähoidon kasvatustavoitteisiin kuuluu päivähoitoasetuksen 1 a §:n mukaan myös saamelaisten lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Päivähoitolain 11 §:n 1 momentin mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Pykälän 2 momentin mukaan kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin- tai saamenkielellä.

Lapsen huoltaja päättää muun ohella esimerkiksi siitä, hoidetaanko lasta oppivelvollisuuden alkamiseen asti kotona vai haetaanko lapselle päivähoitopaikkaa. Huoltajat päättävät, haetaanko lapselle saamenkielistä päivähoitopaikkaa.

2.2.3 Saamenkielinen päivähoito, kielipesätoiminta ja valtionavustukset

Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Avustus on vuodesta 2004 alkaen ollut 600 000 euroa. Määrärahan käyttö perustuu saamelaiskäräjien ja saamelaisten kotiseutualueen kuntien tekemiin sopimuksiin, jotka Lapin aluehallintovirasto vahvistaa. Vuonna 2011 saamenkielisiin lasten päivähoitopalveluihin määrärahasta suunnattiin 117 573,50 euroa.

Saamenkielinen päivähoitotoiminta on sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi myönnettävään avustukseen oikeutettua toimintaa silloin, kun se on järjestetty päivähoitolain ja -asetuksen mukaisesti. Hoito- ja kasvatustehtävissä toimivan henkilöstön rakenteen on muun muassa oltava asetuksen mukainen, minkä lisäksi henkilöstön on täytettävä

¹ http://sivut.inari.fi/web/files/sote_savasusuomenkielinen.pdf

sille sosiaalihuollon henkilöstön ammatillisista kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa (272/2005) asetetut edellytykset.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseen osoitettu erillismääräraha on edistänyt saamelaisen alkuperäiskansan kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien turvaamista saamelaisen kotiseutualueella. Määrärahan kautta saamelaiset voivat keskeisesti vaikuttaa heille suunnattujen palvelujen toteuttamiseen, järjestämistapoihin ja sisältöihin ja näin ohjata kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämistä ja kehittämistä. Saamelaiskäräjät on esittänyt määrärahan korottamista.

Vuoden 2011 valtion talousarvioon sisältyy lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokassa erillinen 350 000 euron suuruinen määräraha, joka on tarkoitettu inarinsaamen, koltansaamen ja pohjoissaamen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan tukemiseen. Myös silloin kun saamenkielinen toiminta ei täytä päivähoitolainsäädännössä asetettuja vaatimuksia, se voi olla erillisellä määrärahalla rahoitettavaa kulttuuri- ja kielipesätoimintaa. Kielipesätoimintaa käsitellään luvussa 2.10.1.

2.2.4 Saamen kielten tilanne päivähoitossa

Saamenkielistä päivähoitoa järjestetään Utsjoen, Enontekiön, Inarin, Sodankylän, Rovaniemen ja Oulun kuntien alueella.

Utsjoen kunnassa kirkonkylällä toimii äidinkielisten päiväkotiki Duottaraski, Karigasniemellä saamenkielinen päiväkotiki Gollerássi, jossa lasten kielitaustat vaihtelevat ja Nuorgamissa saamenkielinen päivähoito on järjestetty ostopalveluna Tanan kunnasta Norjasta.

Inarin kunnassa pohjoissaamenkieliset ryhmäperhepäiväkodit toimivat Ivalossa ja Inarissa.

Enontekiön kunnassa Hetassa toimii äidinkielisten ryhmäperhepäiväkotiki Miessi ja Karesuvannossa päivähoito järjestetään ostopalveluna Ruotsin Karesuvannosta.

Saamelaisen kotiseutualueella oli syksyllä 2011 saamenkielisessä päivähoitossa oli 114 lasta, joista oli 87 pohjoissaamenkielisessä päivähoitossa, 4 koltansaamenkielisessä kielipesäpäivähoitossa ja 23 inarinsaamenkielisessä kielipesäpäivähoitossa. Saamelaisen kotiseutualueen saamenkielisissä päivähoitoyksiköissä saamenkielitaloista hoito- ja kasvatushenkilöstöä oli 28 henkilöä.

Saamenkielistä päivähoitoa järjestetään myös Rovaniemellä, Oulussa ja Helsingin alueella. Oulussa tällä hetkellä yhteensä kymmenen lasta käyttää saamenkielisiä varhaiskasvatuspalveluja (esiopetusta, kerhotoimintaa ja kokopäivähoitoa). Vuoden 2012 alusta ryhmä mahdollisesti kasvaa. Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa on Rovaniemellä seitsemän lasta. Helsingissä kahdessa päiväkodissa on saamenkielistä toimintaa jonkin verran.

Saamelaisen kotiseutualueella saamenkielistä päivähoitoa ei ole aina järjestetty päivähoitolain edellyttämällä tavalla. Kielipesä-nimikkeellä on järjestetty päivähoiton kaltaista toimintaa. Jos toiminta vastaa päivähoitolaissa tarkoitettua toimintaa, tulisi sen täyttää päivähoitolainsäädännön vaatimukset. Näitä ei ole voitu aina täyttää. Haasteena on ollut muun muassa koulutetun saamenkielisen päivähoitohenkilöstön saaminen.

Sevettijärvellä ja Ivalossa on koltansaamenkieliset kielipesät, Inarissa kaksi inarinsaamenkielistä kielipesää ja Ivalossa yksi kielipesä. Sodankylän kunnassa toimii Vuotsossa pohjoissaamenkielinen kielipesä.

Saamenkielisessä päivähoitossa ongelman saattaa muodostaa se, että lasten saamen kielen taito vaihtelee paljon ja lasten päivähoitossa käytettäväksi kieleksi voi muodostua suomi. Tämä ei ole omiaan tukemaan saamenkielisten lasten kielitaidon kehittymistä ja ylläpitämistä. Puutteita on myös saamenkielisestä varhaiskasvatusmateriaalista ja saamelaiskulttuurin mukaisista leikki- ja opetusvälineistä.

Päivähoidon järjestäminen kotiseutualueen ulkopuolella on ollut haasteellista, koska sekä saamenkielistä päivähoitoa tarvitsevia lapsia että saamen kieltä osaavaa ja kelpoisuusvaatimukset täyttävää kasvatus- ja hoitohenkilöstöä on vähän. Silloin kun saamenkielistä päivähoitoa tarvitsevia lapsia on kunnassa vain muutama, matkat saamenkielistä päivähoitoa tarjoavan yksikön, kodin ja vanhempien työpaikkojen välillä saattavat muodostua perheen arjen sujuvuuden kannalta hankaliksi. Lisäksi myös perheiden tarpeet lapsen hoitoaikojen suhteen saattavat vaihdella vaikeuttaen yhteisen ryhmän muodostamista. On myös huomattava, että mikäli saamenkielistä päivähoitoa tarjoavassa yksikössä järjestetään päivähoitoa myös suomen- tai ruotsinkielisille lapsille, kasvatus- ja hoitohenkilöstön on osattava saamen kielen ohella myös suomea tai ruotsia.

2.3 Perusopetus ja toisen asteen koulutus

Saamen kieltä voidaan opettaa äidinkielen ja vieraan kielen oppiaineena sekä käyttää opetuskielenä perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa.

Väestötilastojen mukaan äidinkieleltään saamenkielisiä esiopetusikäisiä lapsia oli 21 ja perusopetusikäisiä 7–15-vuotiaita oli 187 vuonna 2009. Nuorten ja aikuisten lukiokoulutuksessa opiskeli samana vuonna 41 saamenkielistä opiskelijaa. Koulutustilastojen mukaan vuonna 2009 opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa koulutuksessa opiskeli 40 saamenkielistä. Lisäksi näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa opiskeli 23 ja oppisopimuskoulutuksessa 22 saamenkielistä. Väestötilastojen tietojen keräystavasta johtuen (katso luku 1.1.) lukumäärätiedot kuvaavat vain niiden oppilaiden tilannetta, joiden äidinkieleksi on väestötietojärjestelmään ilmoitettu saamen kieli. Liitteessä 3 on käsitelty yksityiskohtaisemmin saamen kielellä annettavan opetuksen ja saamen kielen opetuksen oppilasmääriä mm. eri saamen kielten näkökulmasta ja kuntakohtaisesti saamelaisten kotiseutualueella.

2.3.1 Saame opetuskielenä

Perusopetuslain (628/1998) 4 §:n mukaan kunta on velvollinen järjestämään tai hankkimaan sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Lain 10 §:n mukaan koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame. Opetus voidaan järjestää saamenkielisenä opetuksena joko kokonaan tai osittain. Lukiolain mukaan opetuskielenä voi olla myös saamen kieli. Saamenkielistä opetusta voidaan antaa pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielillä. *Laki ammatillisesta koulutuksesta* sisältää saamen kielen osalta lukiolain säännöistä vastaavat määräykset.

Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Jos opetuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla opetuskielellä, jolla oppilas pystyy opiskelemaan, oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen. Lisäksi erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin laissa mainitulla kielellä.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan esiopetusta voidaan antaa jollakin kolmesta Suomessa puhuttavista saamenkielistä: inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame. Saamen kielellä annettavan esiopetuksen kielelliset tavoitteet ovat samat kuin muussakin esiopetuksessa. Lisäksi saamenkielisen esiopetuksen tavoitteena on vahvistaa saamen kielen osaamista ja erityisesti rohkaista käyttämään kieltä. Opetuksen tulee tukea

suullisen perinteen säilymistä ja vahvistamista. Tavoitteena on myös lisätä lapsen valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä ja oppia saamen kieltä ja kielellä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamelaisoppilaiden opetuksessa tulee ottaa huomioon, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Saamelaisten luontosuhde, perinteiset elinkeinot ja saamelaisyhteisö muodostavat oman kielen ja kulttuurin ytimen, jota perusopetus tukee. Saamenkielisten oppilaiden opetus annetaan pääosin saamen kielellä. Opetuksen tulee tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä ja antaa mahdollisuudet oman kielen oppimiseen ja kielellisten valmiuksien kehittämiseen. Perusopetuksen tulee edistää oman kulttuurin, historian ja pohjoismaisen saamelaisyhteisön tuntemusta ja tietoisuutta saamelaisista kansana ja yhtenä maailman alkuperäiskansoista.

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamelaisopiskelijoiden opetuksessa tulee ottaa huomioon, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Saamelaisten luontosuhde, perinteiset elinkeinot ja saamelaisyhteisö muodostavat saamen kielen ja kulttuurin ytimen, jota lukiokoulutuksen tulee tukea. Lukio-opetuksessa kiinnitetään erityistä huomiota perusopetuksesta tulevien opiskelijoiden erilaisiin kielellisiin valmiuksiin. Niille, jotka perusopetuksessa ovat saaneet saamenkielistä opetusta, jatketaan sitä lukiossa mahdollisuuksien mukaan. Opetuksen tulee tukea opiskelijoiden alkuperäistä identiteettiä ja antaa mahdollisuudet oman kielen vahvistamiseen ja yleisten kielellisten valmiuksien kehittämiseen. Saamenkielisessä opetuksessa kaikki oppiaineet tukevat opiskelijan äidinkielen taitojen kehittymistä.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ei ole järjestetty perusopetusta tai lukiokoulutusta saamen kielellä.

2.3.2 Saamen kielen opetus

Perusopetuksessa saamea voidaan opettaa äidinkielenä, jolloin suomen kielen opetus toteutetaan suomi saamenkielisille tarkoitetun oppimäärän mukaan ja ruotsin kieli on valinnaisena. Käytännössä se tarkoittaa äidinkielen oppituntien jakamista saamen ja suomen kielten kesken.

Saame äidinkielenä -opetusta voidaan antaa kullakin kolmesta Suomessa puhuttavasta saamen kielestä: pohjoissaamella, inarinsaamella ja koltansaamella. Vuosiluokkien 1–2 opetuksessa kehittymässä olevat äidinkielen taidot muuttuvat ylemmillä luokilla tiedon- ja taitojen hankinnan ja itseilmaisun keskeisimmäksi välineeksi. Saame äidinkielenä ja kirjallisuus -oppiaineen opetuksessa saadut äidinkielen perustaidot antavat oppilaalle mahdollisuuksia laajentaa kokemus- ja yhteistyöpiiriään muissa Pohjoismaissa ja Venäjällä asuviin saamen kieltä puhuviin lapsiin ja nuoriin.

Saamen kieli voi olla perusopetuksen ensimmäisillä vuosiluokilla alkava vapaaehtoinen aine (toinen vieras kieli, A2), jonka opetus jatkuu valinnaisena aineena vuosiluokilla 7–9. Koulut päättävät itse, mitä vapaaehtoisia oppiaineita kussakin koulussa opetetaan. Poikkeuksena tästä on vuosiluokilla 7–9 tarjottavia valinnaisaineita koskeva säännös tuntijakoasetuksessa, jonka 8 § koulussa, jossa on saamelaisten kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisena aineena olla saamen kieli. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että saamea on mahdollista oppia vieraana kielenä koko perusopetuksen ajan.

Lukiokoulutuksessa äidinkielenä voidaan opettaa inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetus korostaa ja vahvistaa kielen asemaa keskeisenä ja perustavaa laatua olevana tieto-, viestintä- ja kulttuuriaineena, joihin saamelaiskulttuuri antaa oman erityispiirteensä.

Kaikissa saamelaisalueen lukioissa opetetaan pohjoissaamen kieltä äidinkielenä. Ivalon lukiossa voi opiskella myös inarinsaamea ja koltansaamea äidinkielenä.

Saamen kieltä voi opiskella myös lukiossa alkavana vieraan kielen oppiaineena (B3). Suurin osa lukiossa saamea vieraana kielenä oppivista on opiskellut kieltä perusopetuksen alimmilta luokilta alkaen ja jatkaa lukiossa saamen opintojaan pitkänä vieraana kielenä.

Äidinkielen kokeina **ylioppilastutkinnossa** järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielen kokeet. (L 672/2005, 2 §) Suomen ja ruotsin kielen äidinkielen kokeessa on kaksi osaa: tekstitaidon koe ja esseekoe, jotka järjestetään eri koepäivinä. Suomen ja ruotsin kielen äidinkielen kokeet järjestetään samoina koepäivinä. Saamen kielessä äidinkielen koe on pelkkä esseekoe. Saamen kielen äidinkielen koe laaditaan sekä inarinsaamen että pohjoissaamen kielessä. Molemmat saamen kielen kokeet järjestetään samana koepäivänä. Kokelas voi suorittaa kokeen vain yhdessä saamen kielessä. Saamen kielessä esseekoe järjestetään eri päivänä kuin suomen ja ruotsin kielessä. Kevään 2012 tutkinnosta lähtien on mahdollista suorittaa myös koltansaamen äidinkielen koe.

Ylioppilastutkinnossa on mahdollista suorittaa myös pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen vieraan kielen koe. Lyhyeen oppimäärään perustuvalla kokeella tarkoitetaan lukiossa alkavan kielen (B3) oppimäärään perustuvaa koetta.

Taulukko 1. Ylioppilastutkinnon saamen kielen kokeisiin ilmoittautuneet vuosina 2000–2010.

Äidinkieli, inarinsaame	3
Äidinkieli, pohjoissaame	107
Lyhyt vieras kieli, inarinsaame	14
Lyhyt vieras kieli, koltansaame	5
Lyhyt vieras kieli, pohjoissaame	166
Yhteensä	295

Ylioppilastutkintolautakunnalle on esitetty ylioppilastutkinnon kokeiden suorittamismahdollisuutta saamen kielellä sitä mukaa kun saamenkielinen opetus lukiossa lisääntyy. Suomenkielistä ylioppilastutkintoa on pidetty yhtenä syynä siihen, että saamenkielinen opetus vähenee ratkaisevasti perusopetuksen ylimmillä vuosiluokilla ja katkeaa kokonaan lukioon tultaessa. Lisäksi yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmaksi on koettu se, että saamen äidinkielen ylioppilaskokeessa järjestetään vain yksi koepäivä (esseekoe). Lukio-opiskelijat kokevat myös eriarvoisuudeksi sen, että saamen vieraan kielen koe järjestetään ainoastaan lyhyen vieraan kielen kokeena vaikka useimmat ovat opiskelleet kieltä perusopetuksen alimmilta vuosiluokilta lähtien.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelija voi suorittaa äidinkielen oppimääränä saamen kielen. Tällöin opetuksen tavoitteena on, että opiskelija hankkii monipuolisia kielellisiä ja kirjallisia kokemuksia saamen kielessä, ymmärtää kielellisiä juuriaan ja oman kielellisen identiteettinsä kehittymistä, tunnistaa kielen ja kulttuurin merkityksen työyhteisön toiminnalle, perehtyy saamenkieliseen kertomaperinteeseen ja sen merkitykseen saamelaisten kielelle ja kulttuurille, hankkii tietoa eri saamenkielisistä lähteistä sekä välittää sitä kirjallisesti ja suullisesti. Tavoitteena on myös laajentaa kokemus- ja yhteistyöpiiriä saamen kielessä myös ammattialansa Pohjoismaissa ja Venäjällä asuviin saamenkielisiin kollegoihin, ymmärtää monikulttuurisuuden ja monikielisyyden merkityksen sekä kehittää kielellistä ja kulttuurista suvaitsevaisuuttaan, laatii ammatinsa ja yhteisönsä tavallisimmat kirjalliset työt saamen kielellä, osaa viestiä ja olla vuorovaikutuksessa saamen kielellä, niin että hän voi osallistua työelämään, toimia aktiivisena kansalaisena ja harjoittaa jatko-opintoja sekä arvioida omaa äidinkielen taitoaan.

2.3.3 Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilanne saamelaisten kotiseutualueella

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1705/2009) turvaa saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen perusedellytykset saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Lain mukaan kotiseutualueen kunnille sekä muille alueella toimiville koulutuksen järjestäjille myönnetään vuosittain valtionavustusta saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa aiheutuviin kustannuksiin. Valtionavustukset yhteenlaskettuina vastaavat mainittuun opetukseen tarvittavan opetus-henkilöstön palkkaamisesta aiheutuvia keskimääräisiä kustannuksia.

Valtionavustuksen maksamisesta huolehtii Lapin aluehallintovirasto. Avustuksen maksuperusteena käytetään saamenkielisen opetuksen oppilas- ja opetustuntimäärää. Oppilasryhmässä tulee olla kolme opiskelijaa. Valtionavustus on ollut viime vuosina noin 1.7 miljoonaa euroa vuodessa. Erityisrahoituksen seurauksena saamelaisopetus ei ole enää aiempien vuosikymmenten tavoin joutunut kilpailemaan rahoituksesta muiden kunnallisten palveluiden kanssa. Valtionavustuksen perustana ollut laskennallinen tuntihinta oli vuonna 2010 noin 57 euroa.

Saamelaiskäräjien raportin mukaan (Koulutusraportti n:o 1, 2009) opetustilanteessa on nähtävissä sekä edistystä, että huolestuttavia piirteitä. Edistysaskeleina voidaan pitää 1) saamenkielisen opetuksen laajenemista kattamaan entistä useampia perusopetuksen oppiaineita, 2) opetusta on 2000-luvun alusta alkaen annettu kaikilla kolmella saamen kielellä ja 3) syksystä 2007 alkaen saamenkielistä opetusta on annettu kaikissa saamelais-ten kotiseutualueen kunnissa.

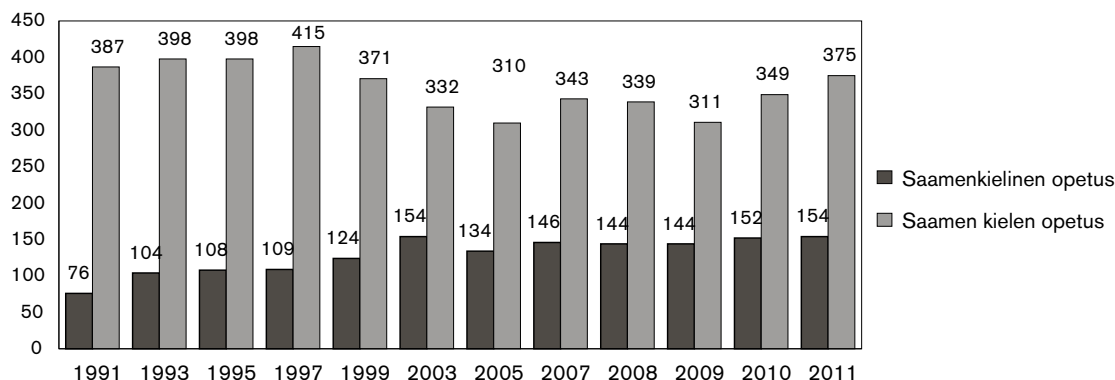
Inarinsaamenkielinen opetus on lisääntymässä ja opettajatilanne on hieman kohentunut lukuvuonna 2010–2011 toteutetun inarinsaamen kielen eri alojen ammattihenkilöstölle suunnatun lukuvuoden mittaisen kielenelvytyskoulutuksen ansiosta. Lukuvuonna 2010–2011 inarinsaamenkielistä opetusta annettiin yhteensä 13 ja lukuvuonna 2011–2012 yhteensä 14 perusopetuksen oppilaalle. Inarinsaamen kielen opetusta annettiin lukuvuonna 2010–2011 yhteensä 32 ja lukuvuonna 2011–2012 yhteensä 33 perusopetuksen oppilaalle ja kahdelle lukio-opiskelijalle. Inarinsaamenkielinen opetus kattaa lähes kaikki perusopetuksen alaluokkien oppiaineet.

Koltansaamenkielisellä opetuksella on erityisen suuria haasteita. Lukuvuonna 2010–2011 koltansaamenkielistä opetusta joissakin perusopetuksen oppiaineissa sai yhteensä neljä ja koltansaamen kielen opetusta yhteensä 13 perusopetuksen oppilasta ja neljä lukio-opiskelijaa. Vastaavat luvut kouluvuodelta 2011–2012 ovat viisi oppilasta saamenkielisessä opetuksessa ja yhteensä 17 oppilasta koltansaamen kielen opetuksessa, joista neljä saa lukiossa koltansaamen äidinkielen opetusta. Kevään 2012 ylioppilastutkintoon on ilmoittautunut ensimmäinen kokelas suorittamaan koltansaame äidinkielenä -koetta.

Oulun yliopiston Giellagas-instituutin selvityksen mukaan saamelaisalueen kunnissa saamenkielinen opetus toteutuu perusopetuksen alakoulun luokkien osalta kohtuullisesti. Peruskoulun yläluokilla opetusta on Inarissa ja Utsjoella. Yläluokilla saamenkielisestä opetuksesta vastaavat luokanopettajat tai tuntiopettajat eli opettajilla ei usein ole muodollista kelpoisuutta saamenkieliseen aineenopetukseen. Pienissä kouluissa ja pienissä saamenkielissä ryhmissä opettaja joutuu opettamaan useita aineita saadakseen opetusvelvollisuutensa täyteen. Utsjoella saamenkielistä opetusta järjestetään kaikilla vuosiluokilla. Inarissa saamenkielisen opetuksen osuus yläluokilla vähenee tuntuvasti. Enontekiön kunnan ilmoittaman mukaan oppilaat eivät ole valinneet saamenkielistä opetusta yläluokilla, minkä vuoksi sitä ei juuri järjestetä. Saamea äidinkielenään lukeneet ovat vaihtaneet sen vapaaehtoiseksi

kieleksi yläluokilla. Koltan- ja inarinsaamenkielisen opetuksen järjestämisessä on eniten ongelmia, koska pulaa on sekä opettajista että oppimateriaaleista.

Saamenkielisen opetuksen oppilasmäärät ovat pieniä ja perusopetuksen kokonaisoppilasmäärät ovat olleet pohjoisen kunnissa laskusuuntaisia. Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen kokonaisoppilasmäärät ovat kuitenkin kannustavan rahoituksen ansiosta pysyneet samalla tasolla 2000-luvun ajan.

Kuvio 1. Saamen kielen ja -kielisen opetuksen kaikki oppilaat peruskoulussa ja lukiossa 1990- ja 2000-luvuilla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

Utsjoen kunnan oppilasennusteiden mukaan oppilasmäärä tulee kasvamaan saamenkielisessä opetuksessa Utsjokisuun ja Karigasniemen kouluissa. Inarin kunnassa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen oppilasmäärät ovat kasvaneet tasaisesti, mikä tarkoittaa saamen opetuksen osuuden selvää kasvua suhteessa kunnan koko perusopetukseen, jonka oppilasmäärät ovat laskussa. Sodankylän kunnassa vuonna 2007 alkanut saamenkielinen opetus tulee lisääntymään kielipesätoiminnan seurauksena. Eniten lisäystä on tapahtunut saamen vieraan kielen oppilasmäärissä.

Tilanne lukiokoulutuksessa on heikentynyt viime vuosina. Saamen kielen opetus, jota aiempina lukuvuosina annettiin Utsjoen saamelaislukiossa, katkesi syksyllä 2010. Saame äidinkielen opiskelijamäärä on viime vuosina hieman noussut, mutta vieraan kielen opiskelijamäärät ovat laskeneet. Lukuvuonna 2010–2011 saame äidinkielen opiskelijoita oli yhteensä 30 ja lukuvuonna 2011–2012 yhteensä 28 koko maassa. Saame vieraan kielen opiskelijoita oli lukuvuonna 2010–2011 yhteensä 23 ja lukuvuonna 2011–2012 yhteensä 15 koko maassa. Kokonaisuudessaan saamen kieltä lukiossa opiskelevien määrät ovat pysyneet pieninä. Osa lukion saamen opetuksesta on annettu virtuaalisesti saamelaisten kotiseutualueen kunnista muualle maahan.

Opetushallitus on tukenut saamen kielen ja saamenkielisen verkko-opetuksen kehittämistä saamelaisalueella vuosina 2004–2007 Virtuaalisaame-virtuaalikouluhankkeella. Hankkeen tavoitteena oli kehittää etä- ja monimuoto-opetukseen perustuvia koulutusjärjestelyjä ja kehittää opettajien ja koulujen käyttöön resurssipankki, joka sisältää tietoa saamelaisista ja saamelaiskulttuurista ja toimii virike- ja saamenkielisen opetuksen oppimateriaaliympäristönä.

2.3.4 Saamen kielen opetuksen tilanne muualla Suomessa

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kieltä on mahdollista opettaa esi- ja perusopetusta sekä lukiokoulutusta täydentävänä opetuksena. Opetukseen on mahdollista saada erillistä valtionavustusta. Opetushallitus asettaa vuosittain haettavaksi opetus- ja

kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) 45 §:n mukaiset valtionavustukset vieraskielisten sekä saamen- ja romanikielisten oppilaiden ja opiskelijoiden esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestämiseen.

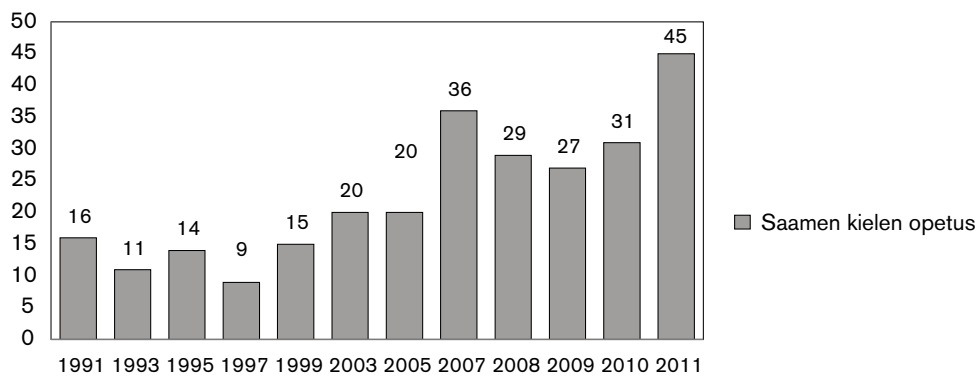
Saamen kielen opetukseen myönnetään valtionavustusta enintään kahdesta tunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Valtionavustusta myönnetään valtion talousarviossa olevan määrärahan mukaan, kuitenkin enintään 86 % hyväksyttävistä laskennallisista kustannuksista, jotka ovat opetustuntia kohden 25 euroa. Käytännössä koulutuksen järjestäjän saama valtionavustus on 21 e opetustuntia kohden.

Opetus tulee sijoittaa oppilaiden ja opiskelijoiden työjärjestykseen ja järjestää oppilaan työpäivän aikana. Ryhmään tulee kuulua lukukauden alussa tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa vähintään neljä oppilasta. Jos opetuksen järjestäjällä on saamenkielisiä oppilaita vähemmän kuin neljä, voi ryhmän koko olla myös vähintään kaksi oppilasta. Samassa opetusryhmässä voi olla asianomaista kieltä äidinkielenään tai muutoin tätä kieltä kotonaan puhuvia oppilaita. Samassa opetusryhmässä voi niin ikään olla oppilaita eri vuosiluokilta, eri kouluista ja eri kunnista tai yksityisten opetuksen järjestäjien kouluista sekä myös esiopetusta saavia oppilaita.

Opetushallituksen myöntämän valtionavustuksen turvin saamen kielen opetusta annetaan lähiopetuksena Oulussa, Rovaniemellä, Kirkkonummella ja Vantaalla. Saamen kieltä on opetettu pisimpään Rovaniemellä, vuodesta 1991 lähtien. Oulussa ja sen lähialueilla opetus käynnistyi vuonna 2000. Muilla paikkakunnilla opetusta on joinakin vuosina järjestetty verkossa ja sitä ovat antaneet Inarin kunnan opettajat. Lukuvuonna 2010–2011 saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saamen kielen opetusta annettiin yhteensä 24 perusopetuksen oppilaalle ja seitsemälle lukio-opiskelijalle. Saamelaiskäräjien tilastojen mukaan lukuvuonna 2011–2012 saamen kielen opetusta kotiseutualueen kuntien ulkopuolella annetaan yhteensä 46 perusopetuksen oppilaalle ja kahdelle lukion opiskelijalle. Lukio-opiskelijat saavat opetuksen verkossa saamelaisten kotiseutualueelta. Kotiseutualueen ulkopuolella annettava saamen kielen opetus on lisääntynyt eniten Rovaniemen kaupungin perusopetuksessa, jossa saamen kielen opetusta pyydettiin keväällä 2011 oppilaiden huoltajille tehdyn kyselyn perusteella noin 40 oppilaalle. Opetus saatiin järjestettyä yhteensä 31 oppilaalle, joista 6 oli inarinsaamen opetuksessa. Opetus annetaan lähiopetuksen ja etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen yhdistelmänä.

Yhtenä saamen opetuksen järjestämisen esteenä on opettajien puute. Myöskään saamelaisperheet eivät ole kuntien opetusviranomaisten mukaan pyytäneet saamen kielen opetuksen järjestämistä. Aiemmin ongelmana saattoi olla myös se, että valtionavustukseen oikeuttavan opetusryhmän koko oli neljä oppilasta. Ryhmän minimikoko alennettiin vuoden 2010 alusta lähtien kahteen oppilaaseen. Ongelmana on kuitenkin se, että koulutuksen järjestäjällä ei ole velvollisuutta saamen kielen opetuksen järjestämiseen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Kuvio 2. Saamen kielen oppilaat saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella – peruskoulu ja lukio 1990- ja 2000-luvuilla. Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

Saamelaiskäräjät pitää saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten jäämistä oman kielensä opetuksen ulkopuolelle hälyttävänä ja pelkää sen johtavan nopeaan kielen- ja kulttuurinvaihdokseen. Saamelaiskäräjien tietojen mukaan saamelaisia asuu Suomessa noin 230 kunnassa, joista vain muutamissa saamelaisväestön määrä on yhtä suuri tai suurempi kuin saamelaisten kotiseutualueen kunnissa.

Saamelaiskäräjien arvion mukaan voimassa oleva valtionavustusjärjestelmä ei turvaa riittävästi saamen kielen opetuksen järjestämistä kotiseutualueen kuntien ulkopuolella. Se on esittänyt opetuksen mahdollistamista kahdella tavalla: 1) mahdollistamalla saamen kielen virtuaaliopetus kouluihin, joissa on vain yksi tai harvoja saamen kielen opetusta haluavia oppilaita ja saattamalla tämä opetus pysyvälle perustalle ja helposti järjestettäväksi sekä 2) luomalla sellainen rahoitusjärjestely niitä kuntia varten, joissa on huomattava saamelaisväestö, joka mahdollistaa koko-aikaisten saamen kielen opettajien palkkaamisen.

Saamelaiskäräjät on esittänyt opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 45 §:ssä säädetyn saamelaisopetuksen rahoituksen ulottamista myös niihin kuntiin, joissa saamelaisia asuu huomattava määrä. Tällaisia kaupunkeja olisivat arvion mukaan Rovaniemi, Oulu ja Helsinki. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että em. lain rahoitussäännökseen lisättäisiin opetus- ja kulttuuriministeriötä koskeva mahdollisuus myöntää erityisestä hyvin perustellusta hakemuksesta ko. säännöksessä määritelty rahoitus myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuoliselle kunnalle. Saamen kielen opetuksen täysimääräinen rahoitus vakiinnuttaisi opetuksen paikkakunnilla, joilla saamelaisia asuu huomattava määrä ja joilla järjestetään myös saamenkielistä lasten päivähoitoa.

Saamelaiskäräjät on pitänyt tärkeänä saamelaisopetuksen kehittämistä yhtenä valtakunnallisena kokonaisuutena, koska valtaosa perusopetusikäisistä ja toisen asteen koulutuksessa olevista saamelaislapsista ja -nuorista asuu muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisopetuksen lainsäädännölliset ja rahoitukselliset edellytykset on turvattu muuta maata huomattavasti paremmin kotiseutualueella. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että sen koulutus- ja oppimateriaalitoimistosta tehtäisiin saamelaisopetuksen valtakunnallinen kehittämiskeskus, jolle kuuluisi opetuksen kehittämis-, tiedottamis-, arviointi-, neuvottelu- ja raportointitehtäviä.

2.4 Saamelaisalueen koulutuskeskus SAKK

Saamelaisalueen koulutuskeskus on opetusministeriön toimialaan kuuluva valtion oppilaitos. Sen toimintaa säätelee laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta (252/2010).

Koulutuskeskuksen tarkoituksena on lisätä erityisesti saamelaisväestön ammatillista osaamista, järjestää saamelaisten kotiseutualueen elinkeinoelämän tarpeita vastaavaa koulutusta ja edistää alueen työllisyyttä sekä säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria. Koulutuskeskus järjestää ammatillista koulutusta ja saamen kielen ja kulttuurin opetusta sekä tuottaa ja kehittää niihin liittyvää oppimateriaalia, verkko-opetusta ja muita opetuksen tukipalveluja. SAKK:lla on neljä toimipaikkaa: Inarissa, Ivalossa ja Kaamasen Toivoniemessä sekä Enontekiön Hetassa. Koulutuskeskuksen opetuskielet ovat suomen kieli ja saamen kieli.

Koulutuskeskuksen antamassa ammatillisessa perus- ja lisäkoulutuksessa noudatetaan ammatillisesta koulutuksesta annettujen lakien säännöksiä. Ammatillisen koulutuksen rinnalla saamen kielen ja kulttuurin opetuksella on ollut kasvava merkitys koulutuskeskuksen toiminnassa. Kaikki koulutuskeskuksen perusopintolinjojen opiskelijat suorittavat vähintään saamen kielen peruskurssin. Koulutuskeskuksen järjestämät lyhytkurssit ovat toimineet saamen kielen, saamelaisen käsityön ja saamelaisen kulttuurin elvyttäjinä saamelaisalueen kylissä.

Koulutuskeskuksessa 1990-luvun alusta alkaen toiminut pohjoissaamen kielen ja -kulttuurin lukuvuoden mittainen opintolinja on tuottanut vuosittain uusia saamen kielen puhujia ja mahdollistanut useille oman kielen elvyttämisen. Syksyllä 2011 koulutuskeskuksessa alkoi vastaava 40 opintoviikon laajuinen inarinsaamen kielen ja -kulttuurin koulutuslinja. Sekä pohjois- että inarinsaamen linjoilla noudatetaan vuodesta 2011 alkaen Oulun yliopiston saamen kielen tutkintovaatimuksia. Molemmilla saamen kielen pääaineopintolinjoilla opiskelee 12 opiskelijaa lukuvuonna 2011–2012. Syksyllä 2012 koulutuskeskuksessa aloitetaan vastaava koltansaamen kielen ja -kulttuurin opintolinja.

Koulutuskeskuksen virtuaalikursseilla, joita on kehitetty noin kahdeksan vuoden ajan, on mahdollista suorittaa saamen kielten perus-, keskitason ja ylimmän tason kursseja (1–10 ov). Lukuvuonna 2011 näille kursseille osallistui yhteensä 14 inarinsaamen, 16 koltansaamen ja 66 pohjoissaamen opiskelijaa ympäri maata.

Koulutuskeskuksella on Opetushallituksen nimittämä johtokunta. Johtokunnan jäsenien enemmistön on edustettava saamelaisväestöä ja heidät nimitetään saamelaiskäräjien esityksestä. Vähintään yhden johtokunnan jäsenen ja hänen varajäsenensä on edustettava saamelaisten kotiseutualueen kuntia. Koulutuskeskuksen johtokunta vastaa opetuksen järjestämisestä ja kehittämisestä. Johtokunnan on seurattava saamelaisten kotiseutualueen ja saamelaisväestön koulutustarpeita ja tehtävä tämän lain mukaista koulutusta, opetusta ja muuta toimintaa koskevia aloitteita.

Koulutuskeskus tekee laajaa alueellista ja kansainvälistä yhteistyötä sidosryhmiensä kanssa.

2.5 Oppimateriaalit

Saamenkielisen oppimateriaalin suunnittelu, valmistaminen, jakelu ja oppimateriaalia koskeva tiedottaminen kuuluu saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston tehtäviin. Opetushallitus myöntää saamelaiskäräjille saamen kielen ja saamenkielisten oppimateriaalien tuottamiseen vuosittain valtionavustusta. Valtionavustuksen määrä oli pitkään 258 000 euroa vuodessa. Vuonna 2011 määräraha nousi 290 000 euroon. Määrärahalla tuotetaan saamen kielten oppimateriaaleja sekä saamenkielisessä opetuksessa tarvittavia eri oppiaineiden materiaaleja. Saamelaiskäräjät jakaa tuottamansa saamenkieliset oppimateriaalit kouluille ilmaiseksi.

Saamelaiskäräjät tuottaa opetussuunnitelman perusteiden mukaisia oppimateriaaleja eri kouluasteita varten. Toistaiseksi materiaaleja on tuotettu etupäässä perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tarpeisiin. Eniten materiaaleja on tuotettu saamen kielten opetusta varten ja pohjoissaamenkielistä opetusta varten. Inarinsaamenkielisen materiaalin valmistami-

nen on lisääntynyt sen jälkeen kun oppimateriaalimäärärahaa korotettiin. Koltansaamenkielisiä materiaaleja on tuotettu toistaiseksi vähän. Saamelaiskäräjät julkaisi vuonna 2011 yhteensä yhdeksän uutta pohjoissaamenkielistä ja seitsemän uutta inarinsaamenkielistä oppimateriaalia. Lisäksi otettiin 10 uudistettua painosta pohjoissaamenkielistä ja yksi uudistettu painos inarin- ja koltansaamenkielistä materiaaleista.

Taloudellisten resurssien vähäisyyden lisäksi ongelmana on ollut kääntäjien ja käsikirjoittajien puute, joka koskee pahiten koltansaamenkielisen materiaalin valmistamista. Saamelaiskäräjien raportin mukaan suurin materiaalipula koskee inarin- ja koltansaamen kieliä, lukio- ja ammatillista koulutusta sekä aikuiskoulutusta. Saamelaiskäräjät tekee pohjoismaista yhteistyötä Norjan saamelaiskäräjien ja Ruotsin saamelaiskouluhallituksen kanssa. Saamen kielen yhteispohjoismaista terminologiaa pyritään kehittämään siten, että saamen kieli pysyisi yhtenäisenä kussakin maassa ja oppimateriaaleja voitaisiin siten käyttää myös naapurimaissa. Yhteistyötä tehdään myös YLE Sámi radion kanssa (äänikirjat, äänitteet ja filmit).

2.6 Korkeakoulutus ja tutkimus

2.6.1 Yliopistot

Saamelaiskieliä koskevaa yliopistollista koulutus- ja tutkimustoimintaa on Suomessa Oulun, Lapin ja Helsingin yliopistoissa. Yliopistokoulutusta on järjestetty myös saamelaisalueella.

Oulun yliopistolla on valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielen ja kulttuurin opetuksesta ja tutkimuksesta. Valtakunnallisesta erityistehtävästä ja sen rahoituksesta on sovittu Oulun yliopiston ja opetus- ja kulttuuriministeriön välisessä sopimuksessa vuosille 2010–2012. Opetusministeriö päättää kunkin sopimuskauden alussa yliopistoja kuultuaan valtakunnallisista erityistehtävistä ja niihin osoitettavasta valtion rahoitusosuudesta. Erityistehtävillä on huomattavaa valtakunnallista koulutus-, tutkimus- tai sivistyspoliittista merkitystä.

Oulun yliopistossa toimivan Giellagas-instituutin tehtävänä on kouluttaa saamen kielen ja kulttuurin tutkijoita ja asiantuntijoita sekä saamen kielen aineenopettajia. Instituutti vastaa lisäksi saamenkielisten aineenopettajien koulutuksen koordinoinnista. Giellagas-instituutin tehtävänä on myös kehittää saamea tiedekielenä ja julkaista tutkimuksiaan saameksi. Giellagaksen vahvuutena on se, että se on ainoa pohjoissaamen kieltä päivittäisenä työkielenään käyttävä akateeminen yhteisö Suomessa. Opetuskielinä eri saamen kielten lisäksi ovat suomi ja englanti.

Giellagas-instituutin pääaineissa pohjoissaamenkielessä ja saamelaisessa kulttuurissa on mahdollisuus suorittaa kandidaatin, maisterin ja tohtorin tutkinnot. Kumpaankin oppiaineeseen otetaan vuosittain yhteensä 10 opiskelijaa, joista aineenopettajan suuntautumisvaihtoehdon voi vuosittain valita kuusi saamen kielen opiskelijaa. Pohjoissaamen kielen opintoihin sisältyy myös muiden saamelaiskielten, erityisesti inarin- ja koltansaamen opintoja. Aineenopettajaksi voivat opiskella vain saamen kieltä pääaineenaan lukevat opiskelijat. Syksyllä 2011 Oulun yliopistossa alkoivat inarinsaamen kielen pääaineopinnot.

Pääaineiden lisäksi instituutissa opetettavia sivuaineita ovat pohjoissaamen kieli vieraana kielenä, pohjoissaamen kielen tulkkaus ja inarinsaame. Pohjoissaamen kieli vieraana kielenä -oppiaineessa on mahdollista suorittaa perusopinnot 25 op ja aineopinnot 35 op. Perusopinnot eivät edellytä aiempia saamen kielen opintoja. Pohjoissaamen kielen tulkauksessa on mahdollista suorittaa perusopinnot. Opetus on annettu Inarissa yhteistyössä Inarissa sijaitsevan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa.

Oulun yliopisto on varannut eri koulutusohjelmissaan saamen kieltä äidinkielenään puhuville yhteensä 14 aloituspaikkaa, joista humanistisessa tiedekunnassa saamen kielelle

viisi (5), saamelaiskulttuurille viisi (5), informaatiotutkimukseen yksi (1) kiintiöpaikka, luonnontieteellisessä tiedekunnassa biologian koulutusohjelmaan yksi (1) ja maantieteen koulutusohjelmassa yksi (1) kiintiöpaikka sekä lääketieteellisessä tiedekunnassa lääketieteen koulutusohjelmassa yksi (1) kiintiöpaikka. Humanistisella tiedekunnalla on saamen kielen ja kirjallisuuden aineenopettajankoulutuksessa vuotuinen viiden (5) aineenopettajan kiintiö. (Aikio 2009: 9.)

Oulun ja Lapin yliopistojen asettaman selvitysmiehen Pekka Aikion (2009:9) raportin mukaan saamenkielisille varatut opiskelupaikat eivät ole tulleet täyteen. Esimerkiksi saamen aineenopettajia on valmistunut keskimäärin yksi joka kolmas vuosi. Osa saamelaishakijoista on myös voinut tulla valituksi normaalivalinnassa. Näillä perusteilla aloituspaikkojen määrää voidaan tällä hetkellä pitää yleisesti ottaen riittävänä.

Saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin perusopinnot ja niihin liittyvää täydennyskoulutusta järjestetään myös mm. avoimen yliopiston kautta sekä saamelaisalueella että muualla Lapin ja Oulun läänien alueella.

Lapin yliopistossa saamelaisuuteen liittyvää perustutkintokoulutusta on saamen kielellä, jota voi opiskella sivuaineena kasvatustieteiden tiedekunnan tutkintovaatimusten mukaan. Lisäksi muutamia opintokursseja on järjestetty saamelaiskulttuuriin liittyvissä kysymyksissä ja saamentutkimuksesta.

Yliopisto on varannut saamen kielen taitoisille yhteensä 29 aloituspaikkaa eri koulutusaloilta. Lapin yliopistolle tulee vuosittain vaihteleva määrä tutkinto-opiskelijoita saamen kieltä osaavien kiintiössä. Läheskään kaikki saamen kielen taitoisille varatut opiskelupaikat eivät ole tulleet täytetyiksi, joten saamentaitoisten aloituspaikkakiintiötä voidaan tällä hetkellä pitää tarpeeseen nähden riittävänä.

Pohjoissaamen kielen opetusta on tarjolla myös Lapin kesäyliopistossa, Lapin maakuntakorkeakoulussa ja Lapin yliopiston avoimessa yliopistossa (PIA-opinnot). Maakuntakorkeakoululla tarkoitetaan Lapin yliopiston, Rovaniemen ja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulujen, Lapin kesäyliopiston ja Lapin seutukuntien eri toimijoiden yhteistyöverkostoa, jolla on pyritty vastaamaan alueen koulutustarpeisiin.

Lapin yliopiston avoin yliopisto järjestää DAVVI -opinnot (190 op) Inarissa yhteistyössä SAKK:n kanssa. DAVVI -opinnot on tarkoitettu saamelaisalueen nuorisolle ja aikuisväestölle. Opiskelija voi valita teollisen muotoilun perus- ja aineopinnot, sosiologian monitieteiset perusopinnot, saamelaisen kulttuurin perusopinnot sekä sosiologian ja saamelaisen kulttuurin aineopinnot.

Lapin yliopistossa pohjoisen tutkimusta tehdään etenkin Arktisessa keskuksessa, mutta myös yliopiston tiedekunnat tekevät pohjoisen tutkimusta. Lapin yliopiston pohjoisen tutkimustoiminta on lähtökohdiltaan monitieteistä ja osin käytäntöorientoitunutta, joka tarkoittaa tutkimuksen vahvaa sidosta erilaisiin yhteiskunnallisiin käytäntöihin.

Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa on perinteisesti opetettu saamelaiskieliä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen yhteydessä. Vuodesta 1986 yliopistossa on toiminut päätoiminen saamen kielen lehtori. Lisäksi on pidetty inarinsaamen, koltansaamen, luulajansaamen ja eteläsaamen kursseja. Saamelaisuutta tutkitaan myös mm. folkloristiikan, uskontotieteen ja arkeologian oppiaineissa.

Vuodesta 1993 lähtien Helsingin yliopistossa on toiminut monitieteinen saamentutkimuksen opintokokonaisuus. Oppiaine saamentutkimus voi olla alemman korkeakoulututkinnon pääaineena ja erikoistumisvaihtoehtona myös filosofian maisterin tutkinnossa (suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen saamen linja). Opinnot käsittelevät saamelaisia, saamen kieltä, kulttuuria ja historiaa monen tieteenalan näkökulmasta. Saamelaiskieliä tarkastellaan niin vähemmistökielinä kuin suomalaisugrilaisen kieliperheen jäsenenä. Opinnoissa sivutaan

myös pohjoiseen luontoon ja ekologiaan liittyviä kysymyksiä sekä tarkastellaan saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ja niiden muuttumista. Myös saamelaisten uskonto, mytologia, taide sekä kansanrunous ja kirjallisuus kuuluvat saamentutkimuksen kysymyksiin. Saamentutkimuksen pääaineopiskelijoita on vuosittain 3–5. Sivuaaineena saamentutkimusta opiskelee useampia opiskelijoita. Opiskelijoista osa on saamelaisia tai saamelaistaustaisia.

2.6.2 Ammattikorkeakoulut

Rovaniemen ammattikorkeakoulussa on koulutusta, joka liittyy saamelaiskulttuuriin. Esimerkiksi luonnonvara- ja ympäristöalalla maaseutuelinkeinojen koulutusohjelmassa voi opiskella porotaloutta. Erityisiä saamelaiskiintiöitä ei ole käytössä, mutta ammattikorkeakoulussa opiskelee saamelaisalueelta lähtöisin olevia ja saamea äidinkielenään puhuvia opiskelijoita.

Ammattikorkeakoulututkintoihin kuuluvissa kieliopinnoissa painotetaan eri ammateissa tarvittavaa kieli- ja viestintätaitoa. Rovaniemen ammattikorkeakoulussa voi opiskella alkeista alkavana uutena vieraana kielenä pohjoissaamea yhteensä kuusi opintopistettä.

2.6.3 Pohjoismaiset korkeakoulut ja pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismaiden pohjoiset yliopistot ovat panostaneet viimeisien vuosikymmenien aikana näkyvästi saamentutkimukseen. Saamen kieliä tutkitaan Saamelaisessa korkeakoulussa ja Tromssan yliopistossa Norjassa sekä Uumajan ja Uppsalan yliopistossa Ruotsissa.

Norjan Koutokeinossa toimiva Saamelainen korkeakoulu (virallinen nimi Sámi allaskuvla/ Sámi University college) kouluttaa mm. pohjoissaamenkielisiä lastentarhanopettajia ja luokanopettajia. Korkeakoulu antaa opetusta mm. seuraavissa aineissa: Pohjoissaamen kieli ja kirjallisuus, kaksikielisyys/monikulttuurisuus-pedagogiikka, alkuperäiskansatieto, erityispedagogiikka, oppimateriaalipedagogiikka sekä saamelainen johtamiskoulutus. Saamelaisessa korkeakoulussa on mahdollista suorittaa mm. seuraavat korkeakoulututkinnot: maisterin tutkinto (master) pohjoissaamen kielessä ja saamen kirjallisuudessa; kandidaatin tutkinto (bachelor) duodjissa eli saamelaiskäsitöissä, poronhoito-opissa sekä journalistikassassa. (Pautamo 2011:10.)

Sámi allaskuvlan opiskelijat ja henkilökunta tulevat Norjasta, Ruotsista, Suomesta ja Venäjältä. Päivittäisenä työ- ja opetuskielenä on pohjoissaame. Opetuskielinä voivat olla myös mm. norja ja englanti, tarvittaessa järjestetään tulkkaus. Korkeakoululla on laaja kansainvälinen koulutus- ja tutkimusyhteistyöverkosto. Yhteistyö Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa käsittää opettaja- ja opiskelijavaihtoa, yhteistä opetusta ja yhteisen tutkijakoulun. Saamelaiseen korkeakouluun kuuluu erillinen tutkimuslaitos Sámi Instituhtta, joka on ainoa saamelainen tutkimuslaitos Pohjoismaissa.

Pohjoissaamen kieltä voi opiskella myös Tromssan yliopistossa. Opiskelija voi suorittaa kandidaatin tutkinnon pohjoissaamessa sekä äidinkielenä että vieraana kielenä ja maisterintutkinnon saamen kielessä ja kirjallisuudessa. Lisäksi opiskelijat voivat hakeutua aineenopettajaohjelmaan. Tromssan yliopiston Saamentutkimuksen keskus (Senter for samisk forskning) koordinoi Tromssan yliopiston eri tiedekunnissa tehtävää saamentutkimusta. Keskus on Sámi allaskuvlan lisäksi Norjassa tehtävän saamentutkimuksen päätoimija. Tromssan yliopistossa myös yliopiston museo ja lääketieteellinen tiedekunta ovat perustaneet omat saamentutkimukseen keskittyvät yksikkönsä.

Poikkeuksena muista Pohjoismaista saamentutkimuksella on Norjassa myös omat rahoituskanavansa. Norjan tutkimusneuvostolla (The Research Council of Norway) on ollut vuodesta 2001 lähtien erillinen saamentutkimusohjelma (Program for samisk forskning). Vuosille 2007–

2017 saamentutkimukseen ja saamen kielen kehittämiseen tiedeviestinnän kielenä on varattu noin 90 miljoonaa Norjan kruunua. Tutkimusohjelmalla on pohjoismaiden saamentutkijoista koostuva toimikunta, joka päättää rahojen jaosta. Vaikka päähakijoiden on oltava norjalaisia instituutioita, ohjelma kehottaa norjalaisia saamentutkijoita verkostoitumaan sekä pohjoismaisten saamentutkimusta tekevien tahojen kanssa että laajemminkin kansainvälisesti.

Ruotsissa Uumajan yliopistoon perustettiin vuonna 2000 erillinen Saamentutkimuksen keskus (Cesam). Myös Uppsalan yliopistossa on perinteisesti tutkittu saamen kieltä ja kulttuuria. Ruotsin hallitus päätti joulukuun 2010 alussa valtakunnallisen saamentutkimusohjelman rahoittamisesta.

2.7 Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja opettajat

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimusasetus (986/1998) määrittelee eri opetus-tehtäviin edellytettävän kelpoisuuden. Laissa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) on säädetty kelpoisuudesta lastentarhanopettajan, lähihoitajan ja perhepäivähoitajan tehtäviin.

Valtakunnallisella tasolla opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakointia varten tarvitaan ajantasaiset tiedot oppilaitoskentän opettajatilanteesta. Olennaisia tietoja ovat opettajakunnan ikärakenne- ja kelpoisuustiedot. Tilastokeskus suoritti viimeksi keväällä 2010 valtakunnallisen opettajatiedonkeruun sekä yleissivistävässä että ammatillisessa koulutuksessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ei ole ollut mukana valtakunnallisessa opettajatiedonkeruussa. Selvityksen mukaan vuonna 2010 perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa toimi 7 opettajaa, joiden eniten opettama aine oli saame äidinkielenä. Näistä opettajista 4 oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Saame vieraana kielenä eniten opettavia opettajia oli yhteensä 4. Valtakunnallinen tilastoselvitys antaa täten varsin vähän tietoa saamen kielen opettajien tilanteesta.

Saamelaiskäräjät ja Oulun yliopiston Giellagas-instituutti ovat selvittäneet saamenkielisen varhaiskasvatushenkilöstön koulutustarpeita sekä saamen kielten ja kulttuurin sekä aineenopettajakoulutuksen kehittämistarpeita. (Mm. Rasmus, Minna 2010: Saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin koulutustarpeet Suomessa; Pautamo, Ellen 2010: Saamenkielisten aineenopettajien koulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet).

2.7.1 Saamelaisalueen varhaiskasvatuksen henkilöstö

Sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmana on puute pätevistä saamenkielisestä henkilökunnasta. Kelpoisuusehdot täyttävän päivähoitohenkilöstön puute on vastoin päivähoitolainsäädäntöä. Saamelaiskäräjien tekemän henkilöstökartoituksen mukaan päivähoitohenkilöstön muodollisissa kelpoisuuksissa on puutteita. Ammatillinen pätevyys puuttuu noin puolelta päivähoitohenkilöstöstä.

2.7.2 Saamelaisalueen luokan- ja aineenopettajatilanne

Oulun yliopiston Giellagas-instituutin selvitysten mukaan aineenopettajatarvetta on Inarin kunnan koulutoimessa kaikissa aineissa ja kaikissa saamen kielissä. Varsinkin inarin- ja koltansaameen tarvitaan päteviä opettajia. Koltansaamea opettaa Inarin kunnassa yksi opettaja, inarinsaamea lukuvuonna 2009–2010 kaksi opettajaa ja lukuvuodelle 2010–11 on tarkoitus saada inarinsaameen kolmas opettaja, joka työskentelisi yläluokkien opetuksessa. Pohjoissaamenkielisiä opettajia on kahdeksan, joista opettajan pätevyys on seitse-

mällä opettajalla. Opettajat on valittu kunnassa luokanopettajan virkoihin, joihin heillä on muodollinen pätevyys. Muodollista pätevyyttä saamenkieliseen aineenopetukseen ei heillä välttämättä ole. (Pautamo: 2010: 14.)

Inarin koulutoimella on tarkoituksena lisätä saamen opetusta, varsinkin pienemmissä saamen kielissä. Pienissä kouluissa ja pienissä saamenkielisissä ryhmissä opettaja joutuu opettamaan hyvin useita aineita saadakseen opetusvelvollisuutensa täyteen. Tämän takia muodollisen pätevyyden hankkiminen kaikkiin opetettaviin aineisiin on opettajille ja kouluille haasteellinen tehtävä. Inarin- ja koltansaamen taitoisia päteviä opettajia on tarjolla satunnaisesti tai ei ollenkaan. Opettajien rekrytointi on haasteellista, koska näitä kieliä äidinkielenään puhuvia on vähän. (Pautamo: 2010: 14.)

Enontekiöllä on oppilaita saamenkielisessä opetuksessa sekä Hetan, Karesuvannon että Kilpisjärven kouluissa alaluokilla. Peruskoulun yläluokilla saamenkielinen opetus loppuu lähes täysin. Hetan koulussa tarjottavaa saamenkielistä uskonnonopetusta varten ei ole muodollisesti pätevää opettajaa. Muuta aineenopetusta koulussa ei ole.

Enontekiön opettajien mukaan oppilaiden on vaikea valita saamenkielistä opetusta, koska saamenkielistä opetusta ei selkeästi tarjota esim. tietyissä aineissa, vaan aineet valikoituvat oppilaiden omien valintojen mukaan. Asiaa parantaisi opettajien mielestä selkeä tarjonta. Saamen opetusta voitaisiin tarjota esimerkiksi tiettyjen aineiden pakettina, mikäli kaikkia aineita ei voi opiskella saameksi. Lisäksi opettajat toivat esille sen, että saameksi pitäisi saada opiskella myös muita kuin vain lukuaineita, esim. taideaineita. Saamenkielistä opetusta tulisi kehittää suunnitelmallisesti ja varmistaa sen jatkuvuus. (Pautamo 2010: 16–18.)

Utsjoella saamenkielistä aineenopetusta on lähes kaikissa aineissa valinnaisaineita lukuun ottamatta, joissa niissäkin musiikkia ja saamelaista käsityötä voi valita saameksi. Utsjoen saamen opetuksen opettajista (noin 15 opettajaa) suurin osa on päteviä luokanopettajia, mutta aineenopettajan pätevyyttä ei opettajilla ole, vaikka he opettavat eri aineita saameksi ylimmillä luokka-asteilla. Saamenkielisen opetuksen parantamiseksi Utsjoella on rehtorin mukaan ryhdytty pohtimaan kaksikielisten aineenopettajien virkojen perustamista. Kaikkiin aineisiin tulisi pätevöittää saamenkielisiä opettajia tai kouluttaa uusia opettajia. Myös saamenkielisiä erityisopettajia on vähän. (Pautamo 2010: 18–19.)

2.7.3 Opettajien täydennyskoulutus ja pätevöitymismahdollisuudet

Luokanopettajalla tai luokanopettajaksi valmistuvalla on mahdollisuus hankkia luokanopettajan kelpoisuuden lisäksi myös aineenopettajan kelpoisuus opiskelemalla sivuaineena riittävä määrä opetettavan aineen opintoja. Tämä mahdollisuus on myös opinto-ohjaajan tai erityisopettajan koulutusohjelmassa opiskelevilla ja siitä valmistuneilla.

Saamenkielisten aineenopettajien tarpeeseen on pyritty vastaamaan vuonna 1999 alkaneen erillisen aineenopettajakoulutusprojektin kautta. Tämä koulutusprojekti toteutettiin yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin ja Lapin yliopiston kanssa. Opiskelijat, joista osalla oli luokanopettajakoulutus, valittiin joko Oulun tai Lapin yliopiston opiskelijoiksi. Koulutuksen käytännön tavoitteena oli kouluttaa nopeasti saamenkielisiä eri aineiden opettajia ja siten tukea ja kehittää saamenkielisten lasten ja nuorten koulussa tapahtuvaa omakielistä kasvatusta ja opetusta.

Saamenkielistä aineenopettajakoulutusta on järjestetty pääasiassa työn ohessa opiskeleville opiskelijoille henkilökohtaisten opetussuunnitelmien pohjalta. Työn ohessa suoritettava järjestelmä on ollut hidas pätevien aineenopettajien saamiseksi. Samoin opetuksen rahoitus on ollut ongelma koko koulutuksen ajan. Opiskelijoita on tuettu pienin stipendein, mutta kokonaisuudessaan järjestelmä ei ole pystynyt vastaamaan saamenkielisen

opetuksen tarpeisiin. (Muistio, Somby, 24.2.2006.) Koulutuksessa on sen toiminnan ajan ollut mukana yhteensä 41 opiskelijaa, joista vuoteen 2010 mennessä aineenopettajakoulutuksen hankkineita on neljä. (Somby, Muistio 24.2.2006).

Erillinen saamenkielisten aineenopettajien koulutus koski käytännössä ainoastaan pohjoissaamenkielistä aineenopettajakoulutusta. Inarin- ja koltansaamenkielisiä aineenopettajia ei tämän koulutuksen kautta ole valmistunut. (Pautamo: 2010: 4, 7.) Tämän projektin aikana on tehty yhteistyötä Lapin yliopiston ja Norjassa sijaitsevan Saamelaisen korkeakoulun/Sámi allaskuvlan kanssa (Somby 2005/2006).

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee opetustoimen henkilöstökoulutusta vuonna 2012 noin 22,5 milj. eurolla. Opetustoimen henkilöstön täydennyskoulutuksesta on mahdollista tukea hankkeita myös saamenkielisten oppilaiden opetusta koskevissa asioissa. Kuitenkaan tähän asti mikään koulutusorganisaatio ei ole hakenut rahoitusta nimenomaan saamenkielisiä oppilaita opettavien opettajien koulutukseen.

2.8 Muiden saamenkielisten palvelujen saatavuus

2.8.1 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Valtion talousarviossa on vuosittain varattu erillinen määräraha saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi Saamelaiskäräjien kautta saamelaisten kotiseutualueen kunnille (Enontekiö, Inari, Sodankylä ja Utsjoki). Määräraha on ollut 600 000 euroa vuodessa. Vuosina 2010-2011 painopistealueita olivat varhaiskasvatus, vanhustenhuolto ja terveydenhoito. Päivähoitoa käsitellään muistion luvussa 2.2.

Yhteensä 600 000 euron suuruisesta määrärahasta vuonna 2011 suunnattiin 117 573, 50 euroa lasten päivähoitoon, 374 310 euroa vanhuspalveluihin, 66 550 euroa terveyspalveluihin sekä 41 566,50 euroa perhe- ja kriisipalveluihin ja hammashoitoon. Valtionavustuksella tuettuja työntekijöitä oli saamelaisten kotiseutualueella yhteensä 27.

Saamenkielisestä palvelutuotannosta vastaavat pääosin kunnat. Joitakin palveluja tuottavat myös järjestöt ostopalveluna (Samisoster ry saamenkielinen kotipalvelu, Anaraskiela servi inarinsaamenkielinen päivähoito). Utsjoen kunta on myös ostanut päivähoitopalveluja muutamalle lapselle Norjan puolelta. Enontekiön kunta ostaa pohjoissaamenkielistä päivähoitoa Ruotsin Karesuandosta.

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen osoitettu erillismääräraha on edistänyt saamelaisen alkuperäiskansan kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien turvaamista saamelaisten kotiseutualueella. Määrärahan kautta saamelaiskäräjät voivat keskeisesti vaikuttaa saamenkielisille suunnattujen palvelujen toteuttamiseen, järjestämistapoihin ja sisältöihin ja näin ohjata kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämistä ja kehittämistä.

Erillismäärärahasta huolimatta saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja ei ole saatavilla riittävästi eikä kaksikielistä pätevää ammattihenkilöstöä aina ole tarjolla. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen laatu ei vastaa valtaväestölle suunnattujen palvelujen laatua. Selvityksistä ei käy ilmi, onko saamenkielisiin sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin palikatuuilla henkilöillä säädetty ammattipätevyys vai ei.

Sosiaali- ja terveystoiministeriö on osana Kaste-hankekokonaisuutta myöntänyt valtionavustuksen Tenojokilaakson sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämishankkeelle ajalle 1.1.2010–31.10.2012. Hankkeen tavoitteena on Suomen ja Norjan rajat ylittävän yhteistyön avulla parantaa palveluiden yleistä saatavuutta ja laatua painottaen erityisesti saamenkielisiä palveluja. Hankkeen kolmen alatavoitteen mukaan halutaan turvata saamelaisten

oikeutta omakielisiin palveluihin, sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta koko väestölle etenkin akuuteissa tilanteissa sekä lisätä kulttuurisensitiivistä osaamista sosiaali- ja terveyspalveluissa. Keskeiset toimenpiteet koskevat erikoissairaanhoidtoa ja perusterveydenhuoltoa, lasten päivähoitoa ja lastensuojelua sekä vanhusten ja vammaisten palveluja.

Sosiaali- ja terveysministeriö rahoittaa vuosina 2011–2013 osana Kaste-ohelmaa saamelaiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistrakennehanketta (Sakaste-hanke). Hankkeen tavoitteena on luoda varhaiskasvatustyöntekijöiden, vanhempien ja terveydenhoitajien käyttöön saamelainen varhaiskasvatuksen materiaalipankki internetiin koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielillä. Lisäksi hankkeessa kehitetään saamenkielisiä vanhusten kotihoitopalveluita. Hanketta koordinoi saamelaiskäräjät.

Pohjoissaamenkielisiä kotipalvelu- ja kylätyöntekijöitä työskenteli erillismäärärahan turvin vuonna 2011 Inarin, Enontekiön ja Utsjoen kunnissa. Enontekiöllä saamenkielinen kotipalvelu toteutettiin ostopalveluna Sami Soster ry:ltä. Työntekijä työskenteli koko kunnan alueella. Saamenkielisen kotipalvelun piirissä oli 37 taloutta.

Inarin kunnassa Sevettijärven alueen kotipalvelussa työskenteli koltansaamenkielinen kotipalvelutyöntekijä ja kylätyöntekijä. Toiminnan piirissä oli 30 asiakasta. Pohjois-Inarin alueella työskenteli pohjoissaamenkielinen kotipalvelutyöntekijä ja inarinsaamenkielinen kylätyöntekijä. Pohjois- ja inarinsaamenkielisiä asiakkaita oli yhteensä 25. Nellim-Keväjärven alueella työskenteli pohjoissaamenkielinen kylätyöntekijä. Pohjois- ja inarinsaamenkielisiä asiakkaita oli yhteensä 10. Tehostetun palveluasumisen yksikössä Ivalossa työskenteli koltansaamenkielinen ja pohjoissaamenkielinen lähihoitaja. Männikön palvelutalossa asui 10 koltansaamenkielistä, 8 pohjoissaamenkielistä ja 5 inarinsaamenkielistä vanhusta.

Sodankylän kunnassa työskenteli saamenkielinen lähihoitaja Sodankylän keskustan vanhusten palvelutaloissa ja tehostetun palveluasumisen yksiköissä sekä Vuotson alueen kotihoidossa. Asiakkaita oli yhteensä 7, joista 4 kotihoidon piirissä.

Utsjoen kunnassa saamenkielisessä kotipalvelussa työskenteli kaksi saamenkielistä kylätyöntekijää toinen Karigasniemellä ja toinen Utsjoki-Nuorgamin alueella sekä saamenkielinen hoivatyöntekijä. Kylätyöntekijöiden toiminnan piirissä oli noin 70 taloutta. Hoivatyöntekijän työhön kuuluu kotipalvelutyön lisäksi osallistua yhdessä toiminnanohjaajan kanssa erilaisten tilaisuuksien ja tapahtumien järjestämiseen. Kotitalouksia hoivatyön piirissä oli 40. Terveyskeskuksen vuodeosastolla ja avopalvelukeskuksessa työskenteli saamenkielinen toiminnanohjaaja, jonka tehtävänä oli tukea asukkaita päivittäisissä toiminnoissa sekä järjestää erilaisia tilaisuuksia ja tapahtumia alueen vanhuksille ja mielenterveyskuntoutujille. Päivittäisen toiminnanohjauksen piirissä oli 12 asukasta.

Saamelaiskäräjien kokemuksen mukaan erillismäärärahalla palkatut vanhustyöntekijät ovat merkittävässä asemassa saamelaisvanhusten ja mielenterveyskuntoutujien kotona selviytymisen tukemisessa, sosiaalisten kontaktien ja yhteisösuhteiden ylläpidossa. Omakielisen tuen ja avun turvin saamelaiset ikäihmiset ovat voineet asua pidempään kotona omilla perinteisillä asuinalueillaan yhteisönsä keskellä joutumatta turvautumaan kaukana sijaitsevan kuntakeskuksen laitoshoidtoon. Syrjäkylissä asuvat mielenterveyskuntoutujat jäävät helposti kokonaan palvelujärjestelmän avun ja tuen ulkopuolelle, koska heillä ei ole voimia eikä tietoa tuen hakemiseen. Saamenkieliset vanhustyöntekijät ovat mielenterveyskuntoutujien tärkeitä tukihenkilöitä kotona ja arkipäivän haasteissa selviytymisessä.

Utsjoen kunta on vuodesta 2002 lähtien ostanut saamenkielisiä kriisipuhelin- ja turvakotipalveluja Karasjoen kriisi- ja inestikeskuksesta Norjasta. Lisäksi Utsjoella työskentelee saamenkielinen perhetyöntekijä lastensuojelun avohuollon tukitoimena saamelaisperheissä. Palvelu ostetaan Lapin Ensi- ja turvakodilta. Vuonna 2011 asiakasperheitä oli 9, joista kuudessa perheessä ainakin toinen vanhemmista oli saamelainen.

Vuonna 2011 Enontekiön ja Utsjoen kunnissa työskenteli valtionavustuksen turvin saamenkielisiä terveydenhoitajia. Saamenkielinen terveydenhoitaja aloitti Enontekiön kunnassa syyskuussa 2010. Hänen työnsä painottui pääasiassa kotisairaanhoidon. Tarvittaessa terveydenhoitaja on toiminut potilaan kielitukena lääkärin vastaanotolla. Helmikuun alussa 2011 Enontekiöllä alkoi saamenkielinen verkkoneuvontapalvelu, jossa terveydenhoitaja vastaa kysymyksiin sairaanhoitajan verkko- ja rokotusneuvonnassa.

Utsjoen kunnassa saamenkielinen terveydenhoitaja työskentelee lähinnä Utsjoen kirkonkylän ja Nuorgamin alueella hoitaen saamenkielisen väestön äitiys- ja lastenneuvolaa, kotisairaanhoidon ja kouluterveydenhuoltoa.

Äitiyspakkauksessa jaettavan kuvakirjan lorut ovat myös saamenkielisinä ja äitiyspakkauksen sisältöluettelo on myös saamenkielinen. Lisäksi neuvoloissa on saatavana Lapsi sairastaa -kirja pohjoissaamenkielisenä.

2.8.2 Kunnallinen nuorisotyö

Inarissa, Utsjoella ja Enontekiöllä kunnallinen nuorisotyö on organisoitu eri tavoin kunnasta riippuen. Nuorisotyön palveluita ei ole käytännössä missään näistä kunnista mahdollista saada saamen kielillä. Enontekiön nuorisotoimessa on myös ollut kiinnostusta kouluttaa henkilöstöä saamen kieleen. Nykytilanteessa saamen kieltä käytetään kunnallisessa nuorisotyössä vain kirjallisesti. Nuorisotyön tiedotteita käännetään saameksi. Enontekiön kunnassa on valmius antaa palvelua saamen kielellä tulkkauksen kautta.

2.8.3 Kirjastopalvelut

Kirjastolain 3§ mukaan saamelaisten kotiseutualueen kunnissa sekä saamenkielisen että suomenkielisen väestöryhmän tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein. Rovaniemen kaupunginkirjaston/Lapin maakuntakirjaston Saamelaiskirjasto perustettiin vuonna 1990. Kirjastolla on oma saamelaiskirjastonhoitaja. Saamelaiskirjastonhoitaja toimii verkkotietopalvelun vastaavana henkilönä. Pohjoismaiset saamelaisbibliografiat ovat haettavissa pohjoisten kirjastojen Pohjanportti-portaalissa (<http://www.lapponica.net>). Käyttöliittymä ja esite on käännetty saameksi. Tietopalvelun lisäksi kirjasto lainaa fyysistä aineistoa kaukolainoina ympäri maata.

Vuoden 2010 aikana Saamelaiskirjastoon hankittiin 140 nimekettä, joista osittain tai kokonaan saamen kielellä 80. Kansalliskirjasto toimitti kirjastolle saamansa vapaakappaleet Suomessa ilmestyneistä saamenkielisistä julkaisuista. Saamelaiskäräjät toimitti kokoelmaan yhden kappaleen jokaista oppimateriaalitoimiston julkaisemaa nimekettä, lisäkappaleet kirjasto hankki itse. Kokoelmaa kartutettiin kirjahankinnoilla ja opinnäytetöillä.

Saamelaisen kirjallisuuden kiertonäyttelypaketit kiersivät vuoden 2010 aikana 33 kirjastossa. Saamelaiskirjailijat päivitettiin osaksi Kitka-tietokantaa joka avautuu käytettäväksi KirjaSampo-kirjallisuusportaalissa, ja sitä kautta tulevaisuudessa Kansallisessa Digitaalisessa Kirjastossa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee Saamelaiskirjaston toimintaa vuosittain. Vuonna 2011 valtionavustus oli 63 000 euroa.

Inarin saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa toimii Inarin kunnan kirjasto. Opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut Sajoksen kirjastotoiminnan suunnittelua.

Pohjoismaiset kirjastoautot ovat liikkuneet vuodesta 1979 lähtien Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisalueilla. Muonion kunnan hallinnoiman auton tavoitteena on käydä jokaisella pysäkillä vähintään 15 kertaa vuodessa ja turvata Enontekiön, Kautokeinin,

Kiirunan ja Muonion sivukylien kirjastopalvelut. Muonion pääkirjastossa on toimintaan varattu 2,5 henkilötyövuotta. Karasjok/Utsjoki/Porsangerin reittiä hallinnoi Norjan Karasjok. WEB-kirjaston avulla asiakkaat voivat tehdä hyllyvarauksia kaikista Lapin kirjastoista ja valita noutopaikaksi Muonion kirjaston tai pohjoismaisen kirjastoauton.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee yhteispohjoismaista kirjastoautotoimintaa vuosittaisilla avustuksilla. Vuonna 2011 Muonion kunnalle myönnettiin 67 000 euroa, Enontekiölle 50 000 euroa ja Utsjoen kunnalle 53 000 euroa, yhteensä 170 000 euroa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kirjastojen kehittämiseen varatulla hankeavustuksella on laadittu kirjastonkäytön opetusohjelma joka kattaa 7.–9. luokkalaisten opetuksen. Sivut on käännetty ruotsiksi, pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja koltansaameksi. Päiväkotikäisille järjestetään satutunteja.

2.8.4 Kirkollisasiat

Evangelis-luterilainen kirkko

Saamen kielilaki koskee myös kirkkoa ja erityisesti Oulun hiippakuntaa. Vuonna 1994 voimaan tulleeseen kirkkolakiin kirjoitettiin tätä koskeva säännös. Vuonna 2006 uudistettulla säädöksellä saamelaisalueen seurakunnat määriteltiin selkeästi kaksikielisiksi seurakunniksi. Tämä velvoittaa saamen kielet näkymään myös esimerkiksi kirkollisissa ilmoituksissa. Kirkolliset toimitukset kuten kaste, vihkiminen ja hautaus voidaan toimittaa inarin- ja pohjoissaamen kielillä saamelaisten kotiseutualueella. Saamenkielisiä ja kaksikielisiä messuja toimitetaan Inarin ja Utsjoen alueilla. Saamenkielisiä palveluja diakoniatyön ja kasvatustyön alueilla ei ole saatavilla, koska kirkolla ei ole riittävästi saamenkielen taitoisia työntekijöitä.

Kirkolliskokous perusti keväällä 2008 saamelaistyön sihteerin viran, jonka sijoituspaikana on Oulun hiippakunnan tuomiokapituli. Saamelaistyön sihteerin virka on kokonaiskirkon virka, jonka tehtävänä on saamelaisten kirkollisen työn ja erilaisten hankkeiden koordinointi sekä Barentsin alueen saamelaisten kirkollisten yhteyksien hoitaminen. Saamelaispapin virkapaikka on Inarin seurakunnassa, mutta hänen työkenttänään on koko saamelaisten kotiseutualue. Saamelaisten papin tehtävänä on palvella saamelaisten kotiseutualueen seurakuntia ja tarjota saamenkielisiä kirkollisia palveluita.

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli perusti saamelaistyön neuvottelukunnan 11.12.2008. Neuvottelukunnan tehtävänä on edistää saamelaisten kirkollista työtä ja tukea saamelaistyön sihteerin työtä asiantuntijaelimenä.

Kirkon virallisia kirjoja, kuten jumalanpalveluskirjaa ja toimitusten kirjaa, ryhdyttiin kääntämään saamenkielelle 1990-luvulla ja ne valmistuivat vuonna 2002. Pohjoissaamenkielinen virsikirja ilmestyi vuonna 1993. Pohjoissaamenkielinen Uuden Testamentin käännös julkaistiin vuonna 1998. Pohjoissaamenkielinen Vanhan Testamentin käännöstyö alkoi vuonna 1998 ja työ jatkuu edelleen. Lasten Raamattu on julkaistu pohjoissaamen kielellä ja inarinsaamen kielellä. Inarinsaamenkielinen virsikirja julkistettiin vuonna 1993 ja osia Kirkkokäsikirjasta vuonna 2000. Inarinsaamenkielinen Katekismus julkistetaan Saamelaiset kirkossa -seminaarissa Inarissa 4.2.2012. Pohjoissaamenkielistä Katekismusta käännetään parhaillaan ja se valmistunee keväällä 2012.

Kolttsaamelaiset kuuluvat perinteisesti ortodoksiseen kirkkoon. Ortodoksiseen uskontoon liittyvät perinteet ovat osa kolttsaamelaista kulttuuria ja uskonnolla on suuri merkitys kolttsaamelaisia yhdistävänä tekijänä. Kolttsaamelaiset muodostavat enemmistön Inarin alueen ortodoksisista seurakuntalaisista.

Koltansaamen kielellä ei ole ollut kovin vahvaa asemaa ortodoksisessa kirkossa, mutta viime vuosina saamen kielen käyttö kirkon toiminnassa on lisääntynyt. Jumalanpalvelusten koltansaamenkielisiä osuuksia on lisätty ja koltansaamenkielisiä jumalanpalveluksia on järjestetty myös muualla kuin Lapin seurakunnan alueella. Seurakunnan kirkkoherra, matkapappi ja matkakanttori käyttävät jumalanpalveluksissa koltansaamen kieltä. Saamenkielisten jumalanpalvelusten toimittamisen mahdollistavat osaltaan Johannes Krysostomuksen papin käsikirjan eli liturgian ja ortodoksitiedon käsikirjan koltansaamenkieliset käännökset.

Koltansaamenkielinen rukouskirja (*Mo'livda*) julkaistiin vuonna 1983 ja Johanneksen evankeliumi vuonna 1988. Rukouskirja sisältää myös kirkkolauluja. YLE Sámi radio lähettää koltansaamenkielisiä hartausohjelmia osana koltansaamenkielistä ohjelmatarjontansa. Saamelaiskäräjät on julkaissut vuonna 2008 koulujen opetustarkoituksiin kaksi koltansaamenkielistä CD:tä, joista toinen sisältää koltansaamenkielisiä kirkkolauluja (*Sää'm Ceerkavlaulli*) ja toinen Johanneksen evankeliumin (*Evvan Evanġe'lium*). Luukkaan evankeliumin kääntäminen koltansaamen kielelle on käynnissä parhaillaan.

2.9 Kielten tallentaminen, huolto ja kielen taidon osoittamismahdollisuudet

2.9.1 Saamen kielen tallentaminen

Oulun yliopiston Giellagas-instituutti toimii muistiorganisaationa, joka kerää, arkistoi ja tutkii saamelaisia koskevaa muistitietoa. Giellagas-instituutissa on myös Suomen toiseksi suurin saamelaisia koskeva äänitearkisto, josta suuri osa on digitalisoitu vuonna 2008. Oulun yliopiston lisäksi myös muilla yliopistoilla on arkistoja ja materiaaleja, joita voidaan hyödyntää saamen kielen tutkimuksessa. Esimerkiksi Turun yliopiston folkloristiikan ja uskontotieteen arkistossa säilytetään Talvadas-projektin (v. 1965-) materiaalia, joka sisältää mm. ääninauhoja, valokuvia, diakuvia sekä runsaan ja monipuolisen käsikirjoitusmateriaalikonaisuuden. Saamelaiskielten aineistoa on myös Kotimaisten kielten keskuksen Suomen kielen nauhoitearkistossa, Saamelaisinstituutin arkistossa Koutokeinossa ja Uumajan yliopiston DAUM:in arkistossa. Saamelaismuseolla Siidalla on mm. valokuva- ja arkistokokoelmia. Saamelaismuseon toimintaa on kuvattu tarkemmin luvussa 2.12.2.

Kotimaisten kielten keskuksen Nimiarkiston kokoelmissa on saamenkielistä materiaalia niin pohjoissaameksi, inarinsaameksi kuin koltansaameksikin. Arkistossa on myös erilaisia käsikirjoitusaineistoja, jotka sisältävät saamenkielistä nimistöä ja tietoja siitä. Kotuksen hanke Álgut – saamen sanojen etymologinen tietokanta on julkisesti käytettävissä suomeksi, pohjoissaameksi, englanniksi ja saksaksi.

Maanmittauslaitoksen uudessa paikannimirekisterissä on yli 11 500 saamenkielistä paikannimeä: pohjoissaamenkielisiä paikannimiä on yli 6 200, inarinsaamenkielisiä yli 4 600 ja koltansaamenkielisiäkin 654. Saamenkielistä nimistöä on kerännyt ja tallentanut myös Metsähallitus. Metsähallitus on laatinut julkaisuja erä- ja suojelualueiden luonnosta ja käytöstä, mm. Hammastunturin, Kaldoaivin, Käsivarren, Tarvantovaaran ja Pöyrisjärven erämaa-alueilta. Nämä julkaisut sisältävät myös karttoja ja paikannimiluetteloja.

Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksen yhteyteen on vuoden 2012 helmikuussa avattu saamelaisarkisto, joka ottaa vastaan saamelaisaineistoja esimerkiksi viranomaisilta, järjestöiltä ja yksityishenkilöiltä. Tavoitteena on digitoida saamelaisia koskeva aineisto, jolloin se ovat käytettävissä laajalti verkkopalvelujen kautta. Arkisto on osa arkistolaitosta ja kuuluu Kansallisarkiston tutkimuksen ja kehittämisen vastuualueeseen.

2.9.2 Saamen kielen huolto

Saamen kielissä, joiden kirjallinen historia on vielä hyvin lyhyt ja vain harvat ovat saaneet opetusta omassa äidinkielessään, on neuvontatyöllä erittäin suuri merkitys kielen kehittymiselle. Nykyisellään kaikki saamen kielet kärsivät resurssipulasta nimenomaan terminologia-, kielenhuolto- ja neuvontatyössä.

Saamelaiskäräjät

Saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Saamelaiskäräjillä on Saamen kielineuvosto, jossa tulee olla edustettuna kaikki Suomessa käytettävät saamen kielet. Saamen kielineuvosto valmistelee kielipoliittisia asiakirjoja ja lausuntoja, kehittää saamen kieliä ja antaa ohjeita kielenhuoltoon ja terminologiaan liittyvissä asioissa. Neuvoston tehtäviin kuuluu myös saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisen seuranta.

Saamelaiskäräjillä on saamen kielen toimisto. Sen tehtäväksi on saamelaiskäräjiä koskevassa asetuksessa ja saamen kielilaissa säädetty valvoa saamen kielilain toteutumista, huolehtia tarpeellisista käännöksistä, avustaa viranomaisia saamen kielen taitoisten tulkkien hankinnassa sekä seurata saamen kielen käyttöä ja tehdä aloitteita saamen kielen käytön edistämiseksi.

Saamelaiskäräjillä on kaksi virkamiestä, jotka vastaavat kielineuvoston asioiden hoitamisesta. Kotuksen saamen kielen huoltaja on vakituksena asiantuntijana Saamen kielineuvoston kokouksissa.

Saamelaisten pohjoismainen kieliyhteistyö on toiminut vuodesta 1971 lähtien. Saamen kielineuvoston jäsenten keskuudesta valitaan Suomen edustajat saamen kielilautakuntaan (SKL), joka toimii saamelaisen parlamentaarisen neuvoston (SPN) alaisuudessa. SPN on yhteispohjoismainen elin, joka koostuu Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien valitsemista edustajista ja Venäjän saamelaisjärjestöjen nimeämistä tarkkailijajäsenistä. SPN nimittää SKL:n jäsenet Pohjoismaiden saamelaiskäräjien ja Venäjän saamelaisyhdistysten ehdotusten pohjalta, yhteensä 12 jäsentä neljäksi vuodeksi kerrallaan, ja heidän tulee edustaa Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän saamelaisalueiden kieliryhmiä. SKL:n alaisuudessa työskentelevät kutakin saamelaiskieltä varten erilliset kielijaostot, joita on kuusi: pohjois-, inarin-, koltan-, etelä- sekä luulajan- ja kildininsaamen jaosto. Kielijaostoissa on 3–6 jäsentä. Tämän lisäksi on kolme valtionrajoja ylittävää sanastoryhmää pohjois-, luulajan- ja eteläsaamenkielissä.

Yhteispohjoismainen saamen kielilautakunta ja Suomessa toimiva saamen kielineuvosto ovat kielipoliittisia elimiä, joiden jäsenillä ei välttämättä ole kielitieteellistä koulutusta. SKL:n alaiset kielijaostot kodifioivat saamen kieltä ja tekevät muuta kielenhuoltoa ja suunnittelua. Pohjoissaamen kielijaosto on yhteispohjoismainen ja se jakautuu edelleen mm. terminologia- ja paikannimiryhmään. Inarin- ja koltansaamen jaostot eivät käytännöllisesti katsoen ole aktiivisia. Inarinsaamessa tosin toimii epävirallinen Anarâš kielâ servin kielineuvontaryhmä, jossa toimivat inarinsaamen kielijaoston jäsenet.

Saamelainen parlamentaarinen neuvosto (SPN) on päättänyt saamen kieliyhteistyön uudelleen järjestämisestä. SPN:n kokous päätti vuonna 2009, että saamen kieliyhteistyön uudistamistyöstä vastaa Suomen saamelaiskäräjät. Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjät käynnistivät vuonna 2011 esiselvityshankkeen yhteispohjoismaisen saamen kielen resurssikeskuksen perustamiseksi.

Yhteispohjoismaisen saamen kielen resurssikeskuksen toiminta on tarkoitus käynnistää kokeiluhankkeella, ja tarkoitusta varten on haettu Interreg-ohjelmarahoitusta. Tarkoituksena on varmistaa keskukselle pysyvä rahoitus toiminnan jatkamiseksi kokeiluhankkeen päätyttyä.

Yliopistot ja Kotimaisten kielten keskus

Kotimaisten kielten keskus Kotus on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto, jossa tutkitaan ja huolletaan suomea ja ruotsia sekä koordinoidaan saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen lautakuntien työtä. Kotuksen alaisuudessa toimii saamen kielen lautakunta, jossa ovat edustettuna inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame. Lautakunnan tehtävänä on antaa saamen kielten käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia.

Kotimaisten kielten toiminnasta säädetään lailla (1403/2011). Vuoden 2012 alusta voimaan tulleella lailla haluttiin kehittää Kotuksen tehtäviä yleisenä kielenhuollon asiantuntijana. Samassa yhteydessä Kotuksesta siirrettiin yliopistoihin ne tutkimustehtävät, jotka olivat eniten perustutkimuksen luonteisia. Vähemmistökielten tutkimusta haluttiin vahvistaa kokoamalla vähäisiä resursseja yhteen. Saamen kielen osalta tutkimustoiminnot ja aikaisemmin Kotuksen alaisuuteen kuuluneet pohjoissaamen ja inarinsaamen tutkijoiden virat siirtyivät Oulun yliopistoon.

2.9.3 Saamen kielen taidon osoittamismahdollisuudet

Saamen kielen taitoa on ylioppilastutkinnon lisäksi mahdollista osoittaa yleisissä kielitutkinnoissa ja auktorisoitujen kääntäjien tutkinnoissa.

Yleiset kielitutkinnot ovat kaikille aikuisille avoimia toiminnallista kielitaitoa mittaavia kielitaitotutkintoja, jotka testaavat osallistujan taitoa viestiä vieraalla kielellä. Yleisiin kielitutkintoihin voi osallistua kuka tahansa kielenoppija, osallistujan kielitaidolle ei aseteta minkäänlaisia etukäteisvaatimuksia. Yleisten kielitutkintojen osataidot ovat tekstin ymmärtäminen, puheen ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen sekä rakenteet ja sanasto. Yleisiä kielitutkintoja voi suorittaa kolmella tasolla (perus-, keski- ja ylin taso) 2–4 kertaa vuodessa kielestä riippuen tiettyinä ennalta määrättyinä tutkintopäivinä.

Opetushallitus yleisten kielitutkintojen hallinnoijana vastaa kielitutkintojen ylläpitämisestä ja kehittämisestä sekä päättää tutkintokielistä, tutkintojen perusteista, todistusten sisällöstä, järjestämisluvista sekä arvostelijarekisterin ylläpidosta. Yleisten kielitutkintojen asiantuntijaelimenä Opetushallituksessa toimii kielitutkintotoimikunta. Varsinaisesta tutkinnon sisällöllisestä kehittämisestä ja siihen liittyvästä tutkimustyöstä on vastuussa Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus, joka myös koordinoi testitehtävien laadintaa ja arviointia sekä tuottaa tutkintotodistukset.

Saamen kielen yleisiä kielitutkintoja suoritettiin 1994–30.6.2010 yhteensä 223. Näistä perustason tutkintoja oli 78, keskitason tutkintoja 132 ja ylimmän tason tutkintoja 13. Nämä ovat kaikki pohjoissaamen tutkintoja.

Opetushallituksen asettama yleisten kielitutkintojen kehittämistyöryhmä pohti saamen kielten tilannetta vuonna 2006 ja esitti, että saamen kielten äidinkielen tai äidinkielenomaisen taidon osoittamisessa otettaisiin käyttöön todistus vastaavasta kielitaidosta

-menettely, joka on mahdollinen valtionhallinnon kielitutkintojärjestelmässä. Tällöin esimerkiksi Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva saamen kielineuvosto arvioisi hakijan kielitaidon hänen aikaisemman toimintansa (opintojen ja työhistorian) perusteella ja myöntäisi todistuksen. Esitys merkitsisi valtionhallinnon kielitutkintolautakuntia vastaavan elimen asettamista, joka ei kuitenkaan ottaisi vastaan tutkintoja kuten ko. tutkintolautakunnat, vaan antaisi tutkintotodistuksia tutkintoja toimeenpanematta.

Lisäksi yleisten kielitutkintojen kehittämistyöryhmä päätyi toteamaan, että inarinsaamen ja koltansaamen liittämiseksi yleisten kielitutkintojen tutkintokieleksi ei ole nykyisin olemassa edellytyksiä. Liittyminen edellyttäisi mm. arviointiin liittyvien jääviyskysymysten sekä testien laadintaan ja aineistojen saatavuuteen liittyvien kysymysten ratkaisua. Lisäksi kehittämistyöryhmä päätyi esittämään, että julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain soveltamisesta saamen kielisiin laadittaisiin selvitys. Selvityksessä kartoitettaisiin saamenkielinen perusopetus ja lukiokoulutus, opettajakoulutus, ylioppilastututkinnon saamen kielten äidinkielen ja vieraan kielen kokeet, saamen kielen yliopistotasoiset opinnot ja kypsyysnäyte. Saamen kielten taidon osoittaminen opintojen yhteydessä selvitettäisiin kartoituksen pohjalta. Lisäksi kartoitettaisiin saamen kieliä koskevat kelpoisuusvaatimukset ja niiden asettaminen. Tätä selvitystä ei ole toistaiseksi toteutettu.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa osoitetaan tutkintokielen kieli- ja kääntämistaito sekä auktorisoidun kääntäjän ammatinharjoittamisessa tarvittava muu taito. Auktorisoitu kääntäminen on ammattimaisen kääntämisen erikoisalue. Auktorisoidulla kääntämisellä tarkoitetaan laillisesti pätevän käännöksen laatimista viranomaispäätöksen tai oikeuskäsittelyn välineeksi. Laki auktorisoiduista kääntäjistä on tullut voimaan vuonna 2008. Auktorisoidun kääntäjän tutkinto korvasi aikaisemmin voimassa olleen virallisista kääntäjistä annetun lain. Auktorisoitujen kääntäjien järjestelmästä ja sen kehittämisestä huolehtii Opetushallitus. Tutkintojen järjestämisestä vastaa Opetushallituksen yhteydessä toimiva Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa osoitetaan tutkintokielen kieli- ja kääntämistaito sekä auktorisoidun kääntäjän ammatinharjoittamisessa tarvittava muu taito. Tutkinnon hyväksymisen edellytyksenä on, että kaikki kolme tehtäväosiota on suoritettu hyväksyttävästi samalla tutkintokerralla. Tutkintoon osallistumiskertoja ei rajoiteta. Toistaiseksi tutkintoja järjestetään kerran vuodessa. Yhdellä kerralla tutkinnossa on yksi kääntämissuunta joko kotimaisista kielistä (suomi, ruotsi, inarin- tai pohjoissaame) vieraisiin kieliin tai vieraista kielistä kotimaisiin kieliin. Joka tutkintokerralla voi tutkinnon suorittaa kotimaisista kielistä toisiin kotimaisiin kieliin. Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta päättää tutkintopaikkakunnista ilmoittautumisten perusteella.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinto on mahdollista suorittaa inarinsaamessa ja pohjoissaamessa, mutta toistaiseksi sitä ei voi suorittaa koltansaamessa. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon voi suorittaa siten, että toisena kieliparina on inarin- tai pohjoissaame. Niihin löytyy laatija-arvioijia yhdeksi tiimiksi tutkintoa kohti. Koltansaamen kieleen ei ole saatavilla lain auktorisoiduista kääntäjistä edellyttämät pätevyysvaatimukset täyttäviä laatija-arvioijia. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon kannalta ongelmalliseksi muodostuu myös saamen kielen sanavaraston suppeus ja sen kasvattaminen käytänteiden avulla koko ajan. Tämä tuottaa arvioinnissa vaikeuksia siinä, mitkä kokelaan käyttämät uudet ilmaukset voivat tulla arvioinnin näkökulmasta hyväksytyksi. Vuodesta 2008 lähtien on suoritettu yksi suomi-inarinsaame tutkinto. Vuonna 2010 osallistui 5 kokeilasta kieliparin suomi-pohjoissaame tutkintoon.

2.10 Kielen erityiset elvyttämistoimet

2.10.1 Kielipesät

Kielipesä on kielelliselle vähemmistölle tai alkuperäiskansalle tarkoitettua toimintaa, jossa kaikki toiminta tapahtuu alusta asti pelkästään ko. kansan kielellä, vaikka osallistujat eivät osaisi sitä lainkaan. Lasten kohdalla idea perustuu lapsen suureen kielelliseen kapasiteettiin ja nopeaan kielenoppimiskykyyn, kuten kielikylpykin. Kielipesässä lapset saavuttavat passiivisen kielitaidon yleensä hyvin nopeasti, jopa muutamassa kuukaudessa, mutta aktiivisen kielitaidon kehitys on hitaampaa ja vaihtelee lasten välillä. Kielipesässä puhutaan vain vähemmistökieltä, eikä opettajien tulisi kääntää puhettaan enemmistökielille edes alussa, kun lapset eivät vielä ymmärrä heitä.

Kielipesä- ja kielikerhotoiminta sijoittuu Inarin kunnassa sosiaali- ja terveyslautakunnan, Utsjoella perusturvalautakunnan ja Enontekiön ja Sodankylän kunnissa sivistyslautakuntien alaisuuteen. Saamenkielinen kielipesätoiminta järjestetään päivähoidon yhteydessä inarinsaamen kielipesissä ja koltansaamen kielen kielipesässä Ivalossa. Vuotson kielipesässä toimii samoissa tiloissa myös saamenkielinen päivähoito. Vuotson kielipesässä toiminta on eriytetty pääasiassa lasten iän ja kielitaidon mukaan. Saamenkielisen päivähoidon kustannukset (1 työntekijä, osa vuokrasta, ruokailu jne.) maksaa kokonaisuudessaan Sodankylän kunta.

Kielipesätoiminnan järjestäminen on käytännössä osoittautunut hyvin tehokkaaksi keinoksi kielen elvyttämisessä. Tästä kertoo mm. se, että lähes kaikki kielipesässä olleet lapset ovat peruskoulun alkaessa osallistuneet saamenkieliseen opetukseen.

Päivähoidon yhteydessä toteutettavaa kielipesätoimintaa on rahoitettu vuosina 2002–2008 saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi tarkoitettulla valtionavustuksella. Vuosina 2009–2011 kielipesätoimintaa rahoitettiin lisäksi saamelaisten kieli- ja kulttuuripesätoimintaan myönnetyllä erityisavustuksella. Rahoitusten yhdistämiseen päädyttiin, koska erityisavustus ei olisi yksin riittänyt turvaamaan inarin- ja koltansaame-laisten kielipesätoimintaa. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat osallistuvat 10 %:n omarahoitusosuudella kielipesien rahoittamiseen.

Päivähoidon ja kielipesätoiminnan yhteisiä haasteita ovat pätevän ja kieltä taitavan henkilöstön ja sijaisten löytäminen, saamenkielisen varhaiskasvatusmateriaalin puuttuminen sekä sellaisten kielipesän ulkopuolisten kieliareenoiden puuttuminen, joissa lapset valitsevat luonnolliseksi kommunikointikielekseen saamen. Tämän lisäksi nykyisen kielipesätoiminnan kehittäminen ja sen laajentaminen saamelaisten kotiseutualueella sekä kielipesätoiminnan aloittaminen muualla maassa vaatisi rahoituksen tuntuvaa kasvattamista.

2.10.2 Saamenkieliset kerhot sekä kieli- ja kulttuurisiidat

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi 100 000 euroa vuonna 2011 saamelaisten muuta kieltä elvyttävää toimintaa varten saamelaisten kotiseutualueella. Valtionavustuksella järjestetään alle kouluikäisille ja kouluikäisille saamelaislapsille kielikylpykerhotoimintaa koltansaamen kielellä Sevettijärvellä sekä pohjoissaamen kielellä Sodankylän Vuotsossa sekä Enontekiön ja Utsjoen kunnissa.

Toiminnan tavoitteena on vahvistaa lasten saamen kielen käyttöä vapaa-ajan toiminnassa sekä tukea perinteisen tiedon siirtymistä sukupolvelta toiselle. Toiminnan rahoittamiseen osallistuvat myös saamelaisalueen kunnat 10 %:n omarahoitusosuudella.

2.11 Media

Saamenkieliselä medialla on ratkaiseva rooli saamen kielten säilyttämisessä ja siirtämisessä. Yleisradiosta annetussa laissa (1380/1993) säädetään että Yleisradion tulee tuottaa ohjelmatarjontaa vähemmistö- ja erityisryhmille saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvien osin myös maan muiden kieliryhmien kielillä. Saamenkieliset palvelut sisältyvät Yleisradion julkiseen palveluun. Yle Sápmi on saamelaisten tärkein päivittäismedia, myös siksi, että Suomessa ei tällä hetkellä ilmesty yhtään saamenkielistä sanomalehteä.

Internetissä on saatavilla yhä enemmän saamenkielisiä sisältöjä, jotka tukevat kielten elpymistä. Saamen kielen elvyttämistä esimerkiksi etäyhteyksiä hyödyntäen tai internetin saamenkielisiä sisältöjä hyväksikäyttäen vaikeuttaa puutteellinen tietoliikenneinfrastruktuuri saamelaisten kotiseutualueella. Siellä nopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuus Utsjokea lukuun ottamatta on huomattavasti huonompaa kuin tiheämmin asutuilla alueilla Suomessa.

Kaupallisten teleyritysten kiinnostus investoida kaupallisiin ehdoin esimerkiksi Enontekiön, Inarin ja Pohjois-sodankylän saamelaisalueiden tietoliikenneyhteyksien rakentamiseen on ollut vähäistä. Nopeiden viestintäverkkojen rakentamisen edistämiseksi Suomessa on pantu toimeen laajakaistarakentamisen tukiohjelma (Laajakaistahanke 2015). Tuki-ohjelmaan liittyvässä hankehaussa ei saatu yhtään hakemusta saamelaisten kotiseutualueelle. Parhailaan laajakaistatukiohjelmaan ollaan tekemässä muutoksia, jotta esimerkiksi Lappiin saataisiin rakennettua nopeita julkisesti tuettuja tietoliikenneyhteyksiä.

2.11.1 Saamenkielinen YLE Sápmi

YLE Sámi radio vastaa kokonaisuudessaan saamenkielisten radio-ohjelmien tuottamisesta Suomessa. Sámi radion ohjelmia tuotetaan inarin-, koltan-, ja pohjoissaamen kielellä. Kaikkein uhanalaisimpien kielten (inarin- ja koltansaame) ohjelmaisuus on huomattavasti pienempi pohjoissaamen lähetyksiin nähden, vain n. 5 % kokonaisohjelma-ajasta.

YLE Sámi radion ohjelmatarjontaan kuuluvat mm. radio-uutiset, Bures ain -iltapäivälähetys, joka sisältää ajankohtaisia aiheita mm. kulttuuriin, elinkeinoihin ja kieleen liittyen sekä saamenkielinen lasten radio-ohjelma Binna Bánna, joka lähetetään kerran viikossa.

Sámi radio on ainoa radiokanava, jonka kautta on mahdollista kuunnella sekä perinteistä joikua että nykysaamelaismusiikkia. Ohjelmien kautta edistetään saamelaismusiikin kuuluvuutta ja vahvistetaan saamenkielen asemaa ja osaamista.

Sámi radio on ainoa saamelaisalueen rajat ylittävä areena käyttää ja kuulla myös Inarin- ja koltansaamen kieltä. Sámi radio on ollut korvaamaton erityisesti koltansaamen kielen edistämisen- ja säilyttämistyössä tarjoten koltankielistä ohjelmaa viikoittain jo vuosikymmenten ajan.

Inarinsaamenkielisten radiolähetysten resurssit on luotu YLEssä 20 vuotta sitten, eikä päivityksiä ole sen jälkeen tehty. Kielen asema on muuttunut 1990-luvun alkupäivistä: kielen käyttö on monipuolistunut ja lisääntynyt. Inarinsaamenkieliselle ohjelmalle on varattu yhden tunnin mittainen lähetyssaika.

Koltansaamenkielisten ohjelmien lähetyssaika on vaihdellut viikoittaisesta 15–20 minuutista nykyiseen 55 minuuttiin.

Internetissä YLE Areenan kautta tarjottu mahdollisuus kuunnella Sámi radiota on tärkeä palvelu myös siksi että yli puolet saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

2.11.2 Saamenkieliset TV-lähetykset

Unna Junná –saamenkielinen lastenohjelma

Saamenkielisen lastenohjelman yksi tärkeä tavoite on vahvistaa saamenkieltä ja kulttuuri-identiteettiä saamelaislasten osalta. Saamelaisista yli puolet ja alle 10-vuotiaista jopa 70 % asuu saamelaisalueen ulkopuolella, joten saamenkielisen ohjelmatarjonnan saaminen valtakunnan laajuiseksi on erittäin tärkeää valtaväestön keskuudessa asuville. Suomenkielisessä kulttuuriympäristössä saamenkielisillä lastenohjelmilla on suuri vaikutus saamelaislasten oman kielen ja kulttuurin arvostuksen vahvistamiseen ja kielen käytön lisääntymiseen. Oman kulttuurin ja oman kielen kuuleminen ja näkeminen mediassa auttavat osaltaan saamelaisen identiteetin vahvistamisessa.

YLE Sápmi käynnisti saamenkielisen Unna Junná lastenohjelman maaliskuussa 2007 yhteistyössä SVT:n saamenkielisen toimituksen SVT Sápmin kanssa. Lähetykset alkoivat syksyllä 2007. Syyskaudella 2007 lähetettiin yhteensä 15 ohjelmaa. Sen jälkeen, vuosina 2008–2010 ohjelmaa on tehty ja lähetetty 30 x 15 min. vuodessa.

Vuoden 2010 maaliskuussa SVT ilmoitti lopettavansa yhteistyön vuoden 2010 jälkeen. Tämä aiheutti sen, että vuonna 2011 YLE Sápmilla on resurssit tehdä vain 15 ohjelmaa, eli puolet aikaisemmasta. Tänä vuonna YLE Sápmi joutuu turvautumaan Unna Junnán uusintoihin, koska tuotantoon varatut rahat loppuvat kesäkuussa 2012. Unna Junnana on tähänkin mennessä tehty minimiresurssilla. Yhteistyön päätyttyä SVT Sápmin kanssa nykyiset resurssit ovat riittämättömät 30 ohjelman tekemiseen vuonna 2012.

Uutiset/Ođđasat

Yhteispohjoismainen hanke saamenkielisten uutisten lähettämiseksi aloitettiin vuonna 2002. Saamenkieliset uutiset lähetetään Norjasta, mikä näkyy uutisten sisällössä. Uutisista huomattava osa on peräisin Norjan saamelaisalueelta.

2.11.3 Saamenkieliset lehdet

Saamenkielisellä väestöllä ei ole ollut omaa sanomalehteä sen jälkeen, kun Sápmelaš-lehti lopetti ilmestymisensä vuonna 2001. Norjassa ilmestyy pohjoissaamenkielinen sanomalehti Ávvir.

Inarinsaamelaisten yhdistys Anarâškielâ servin internetissä ilmestyvä uutis- ja ajankohtaisjulkaisu Kierâš on ilmestynyt syksystä 2007 lähtien joka toinen viikko ja sillä on ollut merkittävä vaikutus inarinsaamen ortografian vakiinnuttamisessa sekä inarinsaamelaisten kirjoitus- ja lukutaidon edistämisessä. Kierâš-lehdestä ilmestyy aina myös painettu versio. Vuodesta 1988 lähtien julkaistu Anarâš-lehti ilmestyy rahatilanteen mukaan 3–5 kertaa vuodessa.

Sanomalehdistön tuesta annetun asetuksen (389/2008) mukaan avustusta voidaan myöntää sanomalehden tai verkkojulkaisun julkaisukustannusten alentamiseksi. Avustusta voidaan myöntää ruotsin-, saamen-, romanin- tai viittomakielellä julkaistujen sanomalehtien tai verkkojulkaisujen julkaisukustannusten alentamiseksi, ruotsinkielisten uutispalveluiden tuottamisen tukemiseen ja sellaisten saamenkielisten sisältöjen tuottamiseen, jotka sisältyvät suomen tai ruotsin kielellä julkaistaviin sanomalehtiin.

Sanomalehdistön tuki on EU:n säädösten alaista valtion tukea. Euroopan komissio on 20.6.2008 tekemällään päätöksellä (Valtiontuki N 537/2007) hyväksynyt sanomalehdistön tuesta annetun asetuksen 7 §:n muutoksen, jossa valtionavustusten tai muiden julkis-

ten tukien yhteismäärä on rajattu enintään 40 prosenttiin sanomalehden, verkkojulkaisun tai uutispalvelun enimmäiskustannuksista.

Saamenkieliset sanomalehdet olisivat tärkeitä saamen kielen ja kulttuurin kannalta. Saamelaiskäräjät on toistuvasti kiinnittänyt asiaan huomiota ja esittänyt, että valtionneuvosto ryhtyisi toimenpiteisiin tilanteen korjaamiseksi. Asiaan on toistuvasti kiinnitetty huomiota myös Euroopan neuvoston Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvovan komitean Suomen tilannetta koskevista suosituksista.

Sanomalehti Lapin Kansa aloitti tammikuussa 2012 vuoden kestävä kokeiluhankkeen, jonka aikana se julkaisee päivittäin pohjoissaamenkielisiä uutisia ja muita juttuja. Saamenkielinen aineisto julkaistaan sekä päivälehdessä että sen nettiversiossa. Lapin Kansa on palkannut toimitustehtäviin kaksi tuottajatoimittajaa. Lehti on saanut hankkeeseen rahoitusta liikenne- ja viestintäministeriöltä.

2.11.4 Saamen kielten ja kulttuurin näkyvyys valtamediassa

Saamen kielten näkyvyys valtamediassa on vähäistä. YLE TV:ssä on havaittavissa myönteistä kehitystä, sillä saamenkielisten dokumenttien ja lyhytelokuvien osuutta ohjelmatuotannossa on lisätty. Yleisradion ohjelmatarjonnassa saamelaismusiikin osuus on vähäistä. Saamelaismusiikkia julkaistaan, mutta näkyvyyttä ja kuuluvuutta ei saavuteta valtakunnallisesti.

Saamelaisnuorilla ei ole omaa radio- eikä tv-ohjelmaa. Nuoret ovat merkittävä ryhmä saamelaisyhteisössä. He elävät koko ajan muuttuvassa yhteiskunnassa ja ovat alttiita muutoksille. Saamelaisnuorten saamelaisen identiteetin tukeminen on ensiarvoisen tärkeää. Nuorten tarpeet on otettu huomioon mediassa sekä suomen- että ruotsin kielillä, mutta saamenkielinen oma nuorten makasiiniohjelma puuttuu kokonaan. Saamenkielisiä media-alan ammattilaisia ja toimittajia on valmistunut viime aikoina ja edelleen ala kiinnostaa nuoria, joten tekijöitä omassa kohderyhmässä olisi enemmän verraten muihin ikäryhmiin.

Saamenkielisten kuulo- ja näkörajoitteisten mahdollisuuksia saada palveluja omalla kielellään tulee myös parantaa. Kun ääni- ja tekstityspalvelujen tarkoituksena on saattaa ohjelmistot nykyistä paremmin näkö- ja kuulorajoitteisten saataville, tämä oikeus on turvattava myös saamenkieliselle näkö- ja kuulorajoitteisille. Ohjelmien tekstitys saameksi palvelisi saamenkielisen kansalaisen oikeuksia saada palveluja omalla kielellään sekä näin mahdollistaisi tasavertaisen osallistumisen yhteiskunnan toimintaan. Samalla se vahvistaisi saamen kielen kirjallista osaamista ja lisäisi kirjallisen saamen kielen näkyvyyttä, mikä osaltaan vahvistaisi saamenkielisten saamen kielen taitoa. Toisaalta saamenkielinen tekstitys tukisi myös saamen kielen oppimista, mikä tällä hetkellä on yksi tärkeimpiä saamen kielen säilymisen edellytyksiä.

Uhanalaisten saamen kielten suhteen televisio-ohjelmien tekstitystä (ei vain saamenkielisten ohjelmien vaan sekä suomen- ja ruotsin- että vieraskielisten ohjelmien) saameksi voi pitää perusteltuna.

2.12 Taide ja kulttuuri

Saamelaistaiteen ja -kulttuurin perusta on saamelaisessa elämäntavassa, saamen kielessä ja perinteisissä saamelaislinkeinoissa. Merkittävimpiä perinteisiä saamelaistaiteen muotoja ovat käsityö, kuvataide ja musiikki - erityisesti joiku. Uudempia saamelaistaiteen aloja ovat kirjallisuus ja elokuva.

Saamelaistaide on elänyt voimakasta nousukautta jo useiden vuosien, jopa parin vuosikymmenen ajan. Osa saamelaisnuorista on aiemmin kokemattomalla tavalla kiinnostunut saame-

laisesta kulttuuriperimästään. Monet nuorista rakentavat uudelleen saamelaista identiteettiään. Identiteetin rakentaminen ei yleensä tarkoita perinteisten kulttuurin muotojen omaksumista sinällään, vaan saamelaisnuoret yhdistelevät perinteisiä saamelaistaiteen muotoja, saamen kieltä ja globaalia nuorisokulttuuria, mikä tuottaa kokonaan uudentyyppistä taidetta.

Saamen kieli tarvitsee kehittyäkseen tarinoita ja kaunokirjallisuutta. Pohjoissaamenkielistä kaunokirjallisuutta kustannetaan vähäisesti norjalaisten kustantamoiden kautta. Inarin- ja koltansaamenkielistä kaunokirjallisuutta ei juurikaan julkaista. Saamenkielistä kaunokirjallisuutta ei juurikaan ole käännetty ja julkaistu suomeksi tai ruotsiksi.

Erilaisten saamelaiskulttuuria esittävien tapahtumien järjestäminen on vilkasta. Alkuperäiskansojen elokuvafestivaali Skábmagovat järjestetään säännöllisesti Inarissa. Myös Ijahis idja – alkuperäiskansojen musiikkitapahtuma järjestetään vuosittain Inarissa. Säännöllisesti osana Nuori kulttuuri -toimintaa järjestettävä Sámenuoraid dáiddadáhpáhus/Saamelaisnuorten taidetapahtuma tukee lasten ja nuorten taide- ja kulttuuriharrastusten lisäksi saamen kielen käyttöä ja oppimista.

2.12.1 Saamelastaiteilijat

Saamelastaiteilijoita on kaikkiaan noin 230. Enemmistö taiteilijoista (74 %) on naisia. Sukupuolijakaumaan vaikuttaa olennaisesti jakauma taiteenaloittain. Taiteilijoista noin puolet toimii saamekäsityön (duodji) alalla. Alan taiteilijoista lähes 90 prosenttia on naisia. Kaikista taiteilijoista noin 25 prosenttia toimii säveltaiteen ja noin 17 prosenttia kirjallisuuden alalla. Vähiten taiteilijoita toimii kuva-, näyttämö- ja valokuvataiteen aloilla (2–5 %). Noin puolet saamelastaiteilijoista kuuluu ikäluokkaan 35–54-vuotiaat. Taiteilijoista nuoria, eli alle 30-vuotiaita on noin 30 prosenttia. Saamelastaiteilijoista noin 78 prosenttia asuu saamelaisten kotiseutualueella. Pääkaupunkiseudulla taiteilijoista asuu vain noin 3 prosenttia. Taiteilijoista huomattavasti suurempi osa suhteessa koko saamelaiseen väestöön asuu saamelaisalueella. Inarin kunnassa taiteilijoista asuu noin 40 prosenttia. Ulkomailla asuvien taiteilijoiden osuus on lähes sama kuin saamelaisella väestöllä keskimäärin. (Rensujeff, K.(2011): Käsien, sävelin, sanoin ja kuvin – Saamelaiset taiteilijat Suomessa. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu n:o 38).

Joiku

Suomessa on kolme pääjoikutyyppeä: luohti (pohjoissaame), livde (inarinsaame) ja leu'dd (koltansaame). Joiut ovat osa saamelaista kertomaperinnettä. Joiut ovat aina saamenkielisiä.

Joiut ovat osana arjen rutiineja ja sosiaalisia tilanteita. Joiuilla opetetaan nuorempaa sukupolvea ja kerrotaan henkilöistä ja sukulaisuusjärjestelmästä, luonnosta, paikoista, perinteisistä elinkeinoista, poronhoitotavoista ja eläimistä. Joikujen aiheet kumpuavat yhteisön merkkihenkilöistä, historiallisista tapahtumista, poronhoidosta ja muista saamelaiselinkeinoista, luonnonympäristöstä ja eläimistä. Joiut ilmentävät sosiaalista järjestelmää ja kulttuurista jatkuvuutta. Esimerkiksi lasten joiut ovat variaatioita vanhempien joiuista, jotka ovat puolestaan variaatioita heidän omien vanhempien joiuista.

Joiut ovat oleellinen osa perinteisten elinkeinojen harjoittamista. Saamelainen joikuperinne on hyvin uhanalainen ja eri joikuperinteiden hallitsijoita on hyvin vähän. Saamelainen joikuperinne oli vaarassa kadota 1900-luvulla koska joikua ei pidetty yhteiskunnallisesti ja uskonnollisesti hyväksyttävänä. Joikuperinteen säilymistä uhkaa saamelaisten poismuutto kotiseutualueelta, perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisen vähentyminen ja kielenvaihto saamesta suomeen.

Joikuperinteen säilyminen edellyttää joikuperinteen ottamista osaksi saamelaisopetusta, joikutaiteilijoiden yhteiskunnallista tukea, joiun kuuluvuuden ja näkyvyyden lisäämistä valtakunnallisesti sekä joikuperinteen opetusta.

Duodji -saamelainen käsityö

Saamelainen käsityö, duodji, ei ole pelkästään luontoa hyödyntävää käden taitoa tai esteettistä itseilmaisua vaan se on osa saamelaista elämäntapaa ja luontosuhdetta. Käsityö ylläpitää saamen kieltä ja käsityöhön liittyvää saamenkielistä terminologiaa.

Pääkäsityöperinteet Suomessa ovat koltan-, inarin- ja pohjoissaamen käsityöt. Käsityöperinteet jakautuvat edelleen koviin ja pehmeisiin käsitöihin raaka-aineiden perusteella. Käsityö on väline, jonka kautta opetetaan kulttuuria, sen arvoja, kieltä ja ajattelumaailmaa. Käsityötaito siirtyy sukupolvelta toiselle sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Tärkeä osa käsityötaitoa on saamenkielinen laaja käsityöterminologia. Saamelaisten perinteiset elinkeinot tuottavat saamen käsityölle raaka-aineita kuten eri eläinten nahkoja, turkiksia, sarvia, suonaa ja materiaaleja myös kerätään luonnosta. Saamen käsitöiden elinvoimaisuus on sidoksissa saamelaisten perinteisten elinkeinojen kannattavuuteen ja saamelaisten kotiseutualueeseen.

Inarin- ja koltansaamen käsityöperinteet ja niihin liittyvä terminologia ovat erittäin uhanalaisia. Kovien saamen käsitöiden tekijöitä on liian vähän, jotta käsityöperinteen tulevaisuus olisi turvattu. Käsityöperinteiden kokonaisvaltaisia taitajia on vain muutamia jäljellä ja he ovat jo hyvin iäkkäitä. Käsityön valmistaminen jo materiaalien hankinnasta lähtien luo luonnollisia saamen kielen käyttöympäristöjä. Käsityöperinteen säilyminen edellyttää saamen käsityön tarpeiden huomioimista saamelaisopetuksessa, ammattiopetuksessa, oppimateriaalituotannossa sekä laajemmin yhteiskunnassa kehitettäessä lainsäädäntöä sekä elinkeinojen tukijärjestelmää.

2.12.2 Saamelaistaiteen ja kulttuurin edistämisen rakenteista

Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunta on saamelaiskäräjien hallituksen alainen toimielin. Lautakunta valmistelee saamelaiskäräjien esitykset, aloitukset sekä lausunnot, jotka koskevat saamelaisten henkistä kulttuuria. Kulttuurilautakunnan tehtävänä on päättää valtionavustuksen (saamelainen kulttuurimääräraha) jakamisesta.

Keskeisiä saamelaistaiteen edistäjiä ovat myös saamelaisjärjestöt, kuten saamelaisten yhteispohjoismaiset taiteenalakohtaiset järjestöt sekä saamelaiskäsitöiden tekijöiden yhdistys Sámi Duodji ry.

Inarin kirkonkylälle rakennettu saamelaiskulttuurikeskus Sajos on merkittävä askel saamelaiskulttuurin ja saamen kielten edistämässä. Keskus toimii sekä saamelaiskäräjien toimitilana että monipuolisena kulttuurikeskuksena. Sen tarkoituksena on luoda saamelaisille paremmat edellytykset omaehtoisesti ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja elinkeinotoimintaansa sekä hoitaa ja kehittää kulttuuri-itsehallintoaan. Sajos parantaa myös olennaisesti mahdollisuuksia levittää tietoa saamelaisista alkuperäiskansana.

Ottaen huomioon, että suurin osa saamelaisista asuu nykyisin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, saamelaiskäräjät on tehnyt helmikuussa 2010 oikeusministeriölle, opetus- ja kulttuuriministeriölle sekä Helsingin kaupungille aloitteen kolmivuotisesta pilottiprojektista, jonka tavoitteena olisi edistää kotiseutualueen ulkopuolella elävien saamelaisten oikeuksia. Erityisesti pääkaupunkiseudulla asuvien saamelaisten tarpeita ajatellen tulisi perustaa kohtaamispaikka, mikä helpottaisi saamelaisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää saamelaista identiteettiään pääväestön keskuudessa.

Saamelaiskulttuurin tallentamisen ja esittelyn keskeinen instituutio on Inarissa sijaitseva saamelaismuseum Siida. Saamelaismuseon kokoelmat koostuvat esinekokoelmasta, valokuvakokoelmasta, arkistokokoelmasta, käsikirjastosta ja ulkomuseosta. Kokoelmien esineistö liittyy asumiseen, liikkumiseen ja kuljetustapoihin, pukeutumiseen, käsityöhön, sekä uskomus- uskonto- ja tapakulttuuriin. Saamelaismuseum on myös taidemuseum, joka tallentaa kokoelmiinsa saamelaista taidetta. Saamelaismuseum on jo pitkään tuonut esiin tarpeen toimitilojensa laajentamiseen.

Saamelaiskäräjät ja saamelaisalueen kunnat ovat olleet myös mukana lastenkulttuurin kehittämishankkeissa, Taikalampussa, osana Lapin lastenkulttuurikeskusten verkostoa. Verkostoon kuuluvat Kemi, Kemijärvi, Ranua, Rovaniemi, Tornio ja Saamelaiskäräjät. Keskeinen tavoite Lapissa on ollut edistää lasten ja nuorten kulttuuripalveluiden saavutettavuutta sekä paikallista ja alueellista yhteistyötä. Saamelainen lastenkulttuuri on yksi neljästä opetus- ja kulttuuriministeriön Lapille vahvistamasta kehittämisalueesta. Saamelainen lastenkulttuurikeskus siirtää saamelaista lastenkulttuuria ja saamen kieltä luontevasti lapsille.

Lastenkulttuurikeskustoiminta on tukenut kielipesien toimintaa. Saamelainen lastenkulttuurikeskus -hankkeen toiminta muotoutui pääasiassa erilaisten taide- ja kulttuurisäilytys-työpajoista, teemapäivistä, retkistä, leiristä ja tapahtumien järjestämisestä saamelaisalueella. Lastenkulttuurikeskuksen toiminta on saamenkielistä.

Saamelaisen lastenkulttuurikeskus -hankkeen toiminta perustuu saamelaiskulttuuriin, perinteisiin taitoihin mutta myös taiteen eri lajeihin. Sen tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten tuntemusta omaa kulttuuriaan kohtaan, antaa lapselle mahdollisuus oman alkuperäiskulttuurinsa perinnetietojen- ja taitojen omaksumiseen ja ohjata lapsia ja nuoria erilaisten taide-elämysten kokemiseen ja arvostamiseen saamen kielellä. Saamelaisen lastenkulttuurikeskus -hankkeen kohderyhmänä ovat alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret.

2.12.3 Julkinen tuki saamelaistaiteelle ja -kulttuurille

Saamelaistaidetta ja -kulttuuria tuetaan monin eri tavoin. Taiteen ja kulttuurin yleiset palvelut ja avustusmuodot ovat saamelaisten käytettävissä samoin edellytyksin kuin muidenkin väestöryhmien. Sen lisäksi valtion talousarviossa on vuosittain varattu erityinen määräraha saamenkielisen kulttuurin tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Tuki on kuitenkin osoittautunut tarpeeseen nähden riittämättömäksi.

Erillinen määräraha on osa saamelaisiin kohdistuvaa myönteistä erityiskohtelua, jonka tavoitteena on varmistaa, että tietty minimimäärä taiteen ja kulttuurin tuista käytetään saamelaiskulttuurin edistämiseen. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon periaatteen mukaisesti saamelaiskäräjät päättää avustusten myöntämisestä. Avustuksia myönnetään varsinaisena kulttuuriavustuksena kuten projektiavustuksina ja työskentelyapurahoina sekä saamelaisjärjestöjen toiminta-avustuksina ja julkaisutukina. Yksittäisille taiteilijoille tuesta on suunnattu vuosittain noin 13,7 prosenttia. Erityisesti nuoret taiteilijat hakevat työskentelynsä alussa tukea saamelaiskäräjiltä. Lisäksi lautakunta voi myöntää ilman hakemusta erityisen kulttuuripalkinnon. Kulttuurimääräraha pysyi useiden vuosien ajan samansuuruisena (205 000 euroa) ja se onkin osoittautunut tarpeeseen nähden riittämättömäksi. Vuoden 2012 talousarviossa kulttuurimääräraha laskettiin 182.000 euroon osana valtion säästötoimenpiteitä.

Varsinaisen saamelaiskulttuurimäärärahan lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on tukenut vuosittain veikkausvoittovaroilla saamelaista lastenkulttuuria, sekä elokuva- ja musiikkikeskustoimintaa (106 000 euroa). Edellä todetut määrärahat sekä vuosittain kansainväliseen saamelaiskulttuuriyhteistyöhön (35 000 euroa) osoitettu määräraha, yhdistettiin

yhdeksi talousarviomäärärahasi vuonna 2011. Lisäksi määrärahaa lisättiin ministeriön taiteen ja kulttuurin saavutettavuusohjelman 2006–2010 esityksen pohjalta. Määräraha on nyt yhteensä 200 000 euroa ja lisäystä on tarkoitus käyttää myös kuuden vuoden välein Suomen jaettavaksi tulevan yhteispohjoismaisen Gollegiella palkinnon jakamisesta ja järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin. Lähtökohtana on, että lastenkulttuuri-, elokuva- ja musiikkikeskustoiminnot sijoittuvat Inariin vuonna 2012 valmistuvaan saamelaiskulttuurikeskukseen, johon tulee tiloja myös kulttuurille ja koulutukselle.

Myös valtion taiteenedistämisyjärjestelmän (valtion taidetoimikunnat, alueelliset taidetoimikunnat, erillislautakunnat) jakamat taitelija-apurahat ja valtionavustukset ovat saamelaistaitelijoiden käytettävissä. Päätöksenteko toimikunnissa perustuu vertaisarviointiin. Vuosittain taiteen keskustoimikuntaan, valtion taidetoimikunnille, jaostoille, kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakuntaan ja näyttöapurahalautakuntaan tulee noin 14–20 hakemusta saamelaistaitelijoilta. Saamelaisten yhteisöjen hakemuksia on vuosittain noin 2–4. Yhteensä nämä muodostavat noin 0,3 prosenttia kaikista hakemuksista. Eniten hakemuksia tulee kirjallisuuden ja kuvataiteen aloilla toimivilta taiteilijoilta. Yhteisöjen hakemukset painottuvat mm. elokuvaan. Myönteisen päätöksen on saanut hakemukseensa noin puolet hakijoista ja tuki on kohdentunut kirjallisuuteen, kuvataiteisiin ja elokuvataiteeseen. Myös säveltaidetta on tuettu Lapissa.

Valtion taidetoimikunnissa ja erillislautakunnissa on ollut saamelaisedustus vaihtelevasti vuosina 1968–2011. Yksittäisten jäsenten lukumäärästä laskettuna saamelaisten jäsenten osuus kaikista jäsenistä on ollut 0,7 prosenttia. Saamelaisedustus on ollut valtion muotoilutoimikunnassa (3) ja kirjallisuustoimikunnassa (1), taiteen keskustoimikunnan monikulttuurisuusjaostossa (1) sekä kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunnassa (3). Toimikausia on ollut viidestä yhteen. Vertaisarvioinnin kannalta tilanne on monilla taiteenaloilla huolestuttava, jos toimikuntien tai lautakuntien jäsenillä ei ole riittävää asiantuntemusta saamelaistaiteen osalta. (Rensujeff, K, 2011).

Lapin taidetoimikunnassa, jonka tehtävänä on taiteen ja kulttuurin edistäminen Lapin läänin alueella, on tällä hetkellä yksi saamelaistaustainen jäsen. Kaikkiaan toimikunnassa on ollut yhdeksän saamelaisedustajaa 14 toimikauden ajan. Lapin taidetoimikunnalla on ollut myös yhteensä kuusi saamelaista läänintaiteilijaa vuosina 1978–2008. Läänintaiteilija on toiminut saamelaistaiteen tai -kulttuurin alan läänintaiteilijana (kirjailijat, musiikin-tekijät, näyttämö- ja elokuvataiteen ammattilainen, monialainen). Vuoden 2008 jälkeen saamelaista läänintaiteilijaa ei ole nimitetty. Pääasiallisena syynä tähän on, että avoinna oleviin tehtäviin ei ole ollut saamelaisia hakijoita. Muissa alueellisissa taidetoimikunnissa ei ole ollut saamelaisia läänintaiteilijoita.

2.13 Saamelaisten kansalaistoiminta

Saamelaisyhteisössä toimii useita kymmeniä erilaisia kansalaisjärjestöjä, jotka tavoittavat huomattavan suuren määrän saamelaisväestöstä. Erilaisista toimintaohjelmistaan ja tavoitteistaan huolimatta järjestöjä yhdistää pyrkimys saamelaisen kulttuurin ja saamen kielen tukemiseen ja saamelaisten yhteistoiminnan vahvistamiseen. Yhdistykset järjestävät erilaisia kulttuuritilaisuuksia konserteista, koulutustapahtumista ja keskustelutilaisuuksista saamelaisten kansallispäivän juhliin ja urheilutapahtumiin kuten poro- ja suopunginheittokilpailuihin. Jotkut järjestöt ovat toteuttaneet ja toteuttavat parhaillaankin erilaisia kielten- ja kulttuurin elvytyshankkeita.

Yhdistykset ovat monissa tapauksissa olleet aloitteentekijöitä ja vaikuttaneet ratkaisevasti saamen kielen opetuksen aikaansaamiseen (kotiseutualueella peruskouluajan alussa,

kotiseutualueen ulkopuolella 1990-luvulta alkaen) ja lasten saamenkielisen päivähoiton aloittamiseen. Muutama yhdistys järjestää saamenkielisiä palveluita ja täydentää siten julkista palvelutarjontaa. Monilla yhdistyksillä on aktiivista valtakuntien rajojen yli ulottuvaa yhteistyötä naapurimaiden saamelaisyhteisöjen kanssa. Rajojen yli tapahtuva yhteistyö on usein todettu tehokkaaksi kielen säilyttämisen ja elvyttämisen keinoksi, koska saamen kieli on yhteistyöosapuolten ainoa yhteinen kieli.

Saamelaiskäräjät tukee vuosittain yhdistyksiä toiminta- ja projektivavustuksin valtion talousarviossa osoitetun määrärahan turvin.

Paikalliset saamelaisyhdistykset muodostavat saamelaisen järjestökentän ydinryhmän. Paikallisia saamelaisyhdistyksiä toimii Inarissa, Utsjoella, Enontekiöllä, Sodankylän Vuotosssa, Helsingissä, Oulussa ja Rovaniemellä.

3 Keskeiset haasteet ja visio 2025

Kaikkien Suomessa puhuttavien saamen kielten asema on uhanalainen. Näistä koltansaame ja inarinsaame ovat vakavasti uhanalaisia kieliä. Myös pohjoissaame on alueellisesti heikossa asemassa Vuotson ja Enontekiön alueilla. Työryhmän käsityksen mukaan inarinsaamen elvyttämiseksi on erityisesti viime vuosina toteutettu tärkeitä toimenpiteitä, jotka voivat jatkuessaan ja vahvistuessaan merkittävästi auttaa kielen elpymistä. Kiireellisyysjärjestyksessä kaikkein suurimmassa tarpeessa on koltansaamen elvyttäminen.

Yksi keskeisimmistä haasteista kielen elvyttämisessä on riittävän saamenkielen ja saamenkielisen opetuksen ja päivähoidon turvaaminen. Saamelaisten poismuutto saamelaisien kotiseutualueelta on merkinnyt saamen kielten luonnollisten kielenkäyttöympäristöjen vähentymistä. Saamelaisista lapsista ja nuorista noin 70 % asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Tarvitaan nopeita toimia sen varmistamiseksi, että myös nämä lapset ja nuoret saavat nauttia perustuslaillisesta oikeudestaan omaan kieleen ja kulttuuriin.

Elinkeinorakenteen muuttuminen, saamen kielen vaihtuminen suomen kieleen, saamelaisten perinteisten elinkeinojen heikko kannattavuus ja saamelaisten muutto pois saamelaisten kotiseutualueelta uhkaavat saamen kielen luonnollisten kielenkäyttöympäristöjen säilymistä ja saamen kielen tulevaisuutta. Yhteys saamelaiselinkeinoihin, -kieleen ja perinteeseen tietoon heikkenee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin eli poronhoitoon, metsästyksen, keräilyyn, kalastukseen ja käsityöhön liittyy rikas saamenkielinen terminologia joka on vaarassa jäädä pois käytöstä. Saamen kielen ja saamelaiselinkeinoihin liittyvän saamenkielisen terminologian elvyttämiseksi ja säilyttämiseksi on ratkaisevan tärkeää taata saamelaiselinkeinojen kannattavuus ja saamelaisnuorten mahdollisuudet harjoittaa perinteisiä saamelaiselinkeinojaan. Ratkaisevaa on myös saamelaiselinkeinoja ohjaavan hallinnon, lainsäädännön ja tukijärjestelmän kehittäminen.

Erityisenä haasteena on myös se, että väestötietojärjestelmään on nykykäytännön mukaan mahdollista merkitä henkilölle vain yksi äidinkieli. Lisäksi eri saamenkieliä ei tietojärjestelmässä erotella toisistaan. Näiden seikkojen vuoksi eri saamen kielten puhujien määrästä saatava tieto on epätasällista, mikä heikentää saamen kieltä tukevien toimenpiteiden onnistumismahdollisuuksia useilla eri yhteiskuntaelämän osa-alueilla, kuten opetuksen järjestämisessä sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen kohdentamisessa.

Saamen kielilaki velvoittaa erityisesti saamelaisten kotiseutualueen viranomaisia ja julkisyhteisöjä. Lain tarkoituksena on toteuttaa saamelaisten kielellisiä oikeuksia, ja se velvoittaa viranomaisen oma-aloitteisesti huolehtimaan siitä, että saamen kielilain mukaiset kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Laki sisältää myös säännökset palkalliseen virkavapauteen ja vapautukseen työstä saamen kielen taidon hankkimista varten.

Saamen kielilain toimivuudesta tehdyn selvityksen mukaan viranomaisissa on kuitenkin edelleen hyvin vähän saamenkielen taitajia ja kielen käyttö on vähäistä. Niin kauan kuin saamen kielilaki toteutuu saamelaisten kotiseutualueella puutteellisesti, saamea osaavat henkilöt asioivat esimerkiksi viranomaisissa käytännön syistä mieluummin suomeksi, eikä luontevia kielenkäyttöympäristöjä synny, vaan kielen käyttö rajoittuu yksityiselämän piiriin. Tämä taas on omiaan heikentämään motivaatiota monipuolisen kielitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Yksi akuuteimmista haasteista on eri alojen pätevien ja saamen kieltä riittävästi osaavien ammattilaisten vähyys. Saamenkielinen väestö on tällä hetkellä kooltaan liian pieni, jotta yksistään sen piiristä voitaisiin kouluttaa tarvittava määrä eri alojen osaajia. Sen takia on tärkeää, että saamen kielen opiskelu on helppoa ja mahdollista myös suomenkieliselle väestölle.

Saamen kielen elpymisen visioksi asetetaan se, että kaikkien kolmen saamen kielen elpymisessä on tapahtunut selvää edistymistä vuoteen 2025 mennessä. Inarinsaamen ja koltansaamen kielet eivät silloin ole enää vakavasti uhanalaisia kieliä. Kielenpuhujia on selvästi nykyistä enemmän.

Saamen kielet näkyvät ja kuuluvat mediassa ja kieltä käytetään luontevasti julkisissa palveluissa. Saamen kielen käyttöä arvostetaan ja kielen käyttöön kannustetaan. Saamen kielen taito katsotaan eduksi ja ansioksi useissa työtehtävissä. Saamelaisten kotiseutualue toimii saamen kielen ja kulttuurin keskuksena, jonka vaikutukset säteilevät koko maahan. Pohjoismainen yhteistyö tukee kielen kehittämistä ja palvelujen tuottamista saamen kielellä.

Tavoitetilat

- Saamea äidinkielenään puhuvat lapset ja nuoret saavat päivähoitoa ja opetusta saamen kielellä ja heille on omakielistä tarjontaa mediassa. Lapset ja nuoret käyttävät aktiivisesti omaa kieltään sekä kotona, perinteisissä elinkeinoissa, kaveripiirissä, harrasteissa että koulussa. Lasten vanhemmat ja isovanhemmat siirtävät oman kielensä ja perinteensä lapsilleen ja lapsenlapsilleen sekä saavat tietoa ja tukea kasvatustehtävänsä. Saamenkielinen aikuisväestö osaa lukea ja kirjoittaa omaa kieltään.
- Saamen kieltä toisena kielenään puhuvat ovat kehittäneet kielitaitonsa äidinkielen tasolle ja he käyttävät kieltä aktiivisesti sekä kotona, vapaa-ajalla, koulussa että työssä. Saamen kieltä toisena tai vieraana kielenään puhuvien lasten ja nuorten kieltä tukevat erityisesti saamenkieliset päiväkodit, kielipesät ja koulu.
- Saamen kielensä menettäneiden vanhempien lapsille on luotu pysyvä mahdollisuus kielen elvyttämiseen. Saamen päivähoito, kielipesät, ja koulu toimivat läheisessä yhteistyössä tukien kielen oppimista ja mahdollistaen aktiivisen kaksikielisyyden saavuttamisen. Aikuisväestöstä erityisesti kouluikäisten lasten vanhemmat elvyttävät aktiivisesti omaa kieltään ja tukevat lastensa kielen oppimista.

Tämä edellyttää työryhmän näkemyksen mukaan vähintään että

- I tehokkaaksi kielenelvyttämistoimeksi osoittautunut kielipesätoiminta on vakiintunut ja laajentunut sekä päivähoitoa on tarjolla lain edellyttämällä tavalla;
- II saamen kielen opetusta kehitetään koko maassa ja etäyhteyksiä hyödyntävä saamen kielen opetusta tukeva järjestelmä on käytössä koko maassa;
- III koulutusjärjestelmä tuottaa nykyistä enemmän ja monipuolisemmin saamen kieltä osaavia eri alojen ammattilaisia toimimaan erityisesti opetus- ja asiakaspalvelutehtävissä;

- IV koltansaamen kielen elvyttämiseksi on toteutettu erityistoimenpiteitä ja kielen käyttö ja opiskelu on lisääntynyt;
- V saamen kielilaki toteutuu täysimääräisesti saamelaisten kotiseutualueella ja viranomaiset edistävät saamen kielen käyttöä aktiivisesti;
- VI saamenkielisiä radio-, tv- ja internet-sisältöjä on lisätty huomattavasti;
- VII saamen kielen huoltoa, tallentamista ja tutkimusta on kehitetty ja tutkimustulokset ja -aineistot ovat helposti hyödynnettävissä;
- VIII saamelaistaiteen ja kulttuurin tukea on lisätty
- IX Saamen kieltä ja kulttuuria tukeva rajat ylittävä yhteistyö on vakiintunut ja luonut uusia vahvoja saamenkielisiä ympäristöjä

Valituille painopistealueille esitetään seuraavassa luvussa konkreettisia toimenpiteitä. Lisäksi työryhmä esittää eräitä muita toimenpide-esityksiä mm. tiedon lisäämiseksi kaksikielisen ja monikielisyydestä sekä elvyttämisohjelman seurannasta.

4 Toimenpide-ehdotukset

I Vahvistetaan saamenkielistä varhaiskasvatusta ja kielipesätoimintaa

Ehdotus 1

Kielipesätoiminnan laajentuessa valtion talousarviossa kielipesätoiminnan kehittämiseksi osoitettua määrärahaa korotetaan 700 000 euroon valtion vuoden 2013 talousarviossa. Siten kielipesätoiminta mahdollistetaan myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja mahdollistetaan kielipesäohjaajan palkkaaminen, joka kehittää kielenoppimisen pedagogisia menetelmiä yhteistyössä kielipesien työntekijöiden kanssa ja tukee vanhempia.

Vastaa: OKM ja saamelaiskäräjät

Ehdotus 2

Varhaiskasvatustalain valmistelussa otetaan huomioon saamenkielisen varhaiskasvatuksen kehittämistarpeet. Saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman toimeenpanoa tehostetaan.

Vastaa: OKM ja kunnat

II Kehitetään saamen kielen opetusta koko maassa

Ehdotus 3

Etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta kehitetään turvaamaan erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettava saamen kielen opetus. Etäyhteyksiä hyödyntävää saamen kielen opetusta tarjotaan niihin kuntiin, joilla ei ole edellytyksiä järjestää lähiopetusta. Etäyhteyksiä hyödynnetään soveltuvien osien myös saamenkielisen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus laativat yhteistyössä Lapin aluehallintoviraston ja saamelaiskäräjien kanssa suunnitelman etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen järjestämisestä vuoden 2013 loppuun mennessä.

Vastaa: OKM, OPH, Lapin aluehallintovirasto, saamelaiskäräjät ja opetuksen järjestäjät

Ehdotus 4

Selvitetään viimeistään vuoden 2013 loppuun mennessä mahdollisuuksia säätää kunnille velvollisuus järjestää perusopetuksessa saamen kielen opetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, mikäli vähintään kahden oppilaan huoltajat sitä pyytävät ja saame on yksi näiden oppilaiden perheiden kielistä.

Vastaa: OKM, Lapin AVI

Ehdotus 5

Selvitetään viimeistään vuoden 2013 loppuun mennessä mahdollisuutta muuttaa säännöksiä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) 45 § siten, että se antaisi opetus- ja kulttuuriministeriölle mahdollisuuden myöntää harkinnan mukaan valtionavustusta saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa aiheutuviin kustannuksiin myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Mahdollisuus koskisi kuntia, joissa on huomattava saamelaisväestö.

Vastaa: OKM ja saamelaiskäräjät

Ehdotus 6

Kasvatetaan saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen tarkoitettua määrärahaa asteittain siten, että se on vuonna 2016 suuruudeltaan vähintään 800 000 euroa. Määrärahan kasvattaminen mahdollistaa inarin- ja koltansaamenkielisen oppimateriaalin lisäämisen ja oppimateriaalin kielenhuolto- ja terminologiatyön tehostamisen.

Vastaa: OKM ja OPH

Ehdotus 7

Selvitetään vuoden 2013 loppuun mennessä mahdollisuutta pienentää saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen keskimääristä ryhmäkokovaatimusta saamelaisten kotiseutualueella kolmesta oppilaasta kahteen oppilaaseen.

Vastaa: OKM, Lapin AVI

Ehdotus 8

Opetussuunnitelmien perusteiden uudistamisen yhteydessä selvitetään mahdollisuutta luoda perusopetukseen saame toisena kielenä -oppimäärä oppilaille, joiden saamen kielen taito ei ole äidinkielen tasoinen ja jotka nyt saavat oman kieltensä opetusta vieraana kielenä. Selvitetään mahdollisuutta liittää saame toisena kielenä -oppimäärään saamenkielistä opetusta myös muissa oppiaineissa, koulutuksen järjestäjän mahdollisuuksien mukaan. Saame toisena kielenä -oppimisvaihtoehdosta luodaan suunnitelmallinen kielenelvytysväylä perusopetukseen.

Vastaa: OPH ja saamelaiskäräjät

Ehdotus 9

Asetetaan pidemmän aikavälin tavoitteeksi ylioppilastutkinnon kokeiden suorittaminen saamen kielellä sitä mukaa kun saamenkielinen opetus lukiossa lisääntyy. Saame äidinkielenä -kokeeseen sisällytetään kaksi esseekoetta. Mahdollistetaan saamen vieraan kielen kokeen suorittaminen lyhyen ja pitkän oppimäärän mukaan.

Vastaa: OKM, ylioppilastutkintolautakunta

Ehdotus 10

Käynnistetään saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen oppimisympäristön kehittämishanke.

Vastaa: OPH, Lapin aluehallintovirasto, koulutuksen järjestäjät

Ehdotus 11

Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen kokonaisuuden, laadun ja oppimistulosten seuranta ja arviointia tehostetaan, jotta opetuksen kehittämistä ja päätöksentekoa varten saadaan ajantasaista tietoa. Saamen kielen sekä saamenkielinen opetus arvioidaan säännöllisesti.

Vastaa: OKM, koulutuksen arviointineuvosto, saamelaiskäräjät, OPH

III Lisätään saamen kieltä osaavan pätevän varhaiskasvatus- ja opetushenkilöstön määrää

Ehdotus 12

Käynnistetään nykyisen saamenkielisen varhaiskasvatushenkilöstön ja opetushenkilöstön pätevyittämisohjelma vuoden 2013 alusta, joka mahdollistaa muodollisen kelpoisuuden saavuttamisen työn ohella opiskellen. Opinnot järjestetään monimuoto-opetuksena, joihin on mahdollista osallistua saamelaisten kotiseutualueella.

Yhteistyötä saamenkielisen opettajakoulutuksen ja lastentarhaopettajakoulutuksen sekä saamen kielen ja saamenkielistä opetusta antavien koulujen ja päivähoidon kesken tiivistetään harjoittelumahdollisuuksien parantamiseksi ja opetuksen kehittämiseksi.

Vastaa: OKM, Oulun yliopisto/ Giellagas-instituutti, Lapin yliopisto, Lapin AVI

Ehdotus 13

Lisätään varhaiskasvatushenkilöstölle ja opetushenkilöstölle suunnattua saamen kielen täydennyskoulutusta, joka antaa valmiudet opettaa saamen kielellä. Järjestetään kaksi- ja monikielisyyteen, kielikylpyopetukseen sekä saamelaisten perinteisen tiedon siirtämiseen liittyvää täydennyskoulutusta varhaiskasvatushenkilöstölle ja perusopetuksen opettajille. Opettajien täydennyskoulutuksen suunnittelussa panostetaan sellaisten koulutuskokonaisuuksien ja -pedagogiikan luomiseen, joiden avulla viestinnällisyyttä opetuksessa vahvistetaan. Tavoitteena on, että oppilaat saavuttaisivat toiminnallisen kielitaidon.

Valmennetaan kouluja ja perusopetuksen opettajia vastaanottamaan ja huomioimaan opetuksessa saamenkielisistä kielipesistä ja päivähoidosta tulevia lapsia. Opetus- ja varhaiskasvatushenkilöstön koulutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota kielen oppimista vahvistaviin pedagogisiin käytäntöihin ja menetelmiin.

Vastaa: OKM, OPH, Lapin aluehallintovirasto, täydennyskoulutusorganisaatiot

Ehdotus 14

Selvitetään vuoden 2013 loppuun mennessä mahdollisuuksia kannustinjärjestelmän luomiseksi koulutetulle saamenkieliselle opetustoimen ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle sen varmistamiseksi, että pätevällä henkilöstöllä on riittävästi halukkuutta työskennellä koulutustaan vastaavissa tehtävissä saamelaisten kotiseutualueella.

Vastaa: VM, työmarkkinajärjestöt, kunnat

IV Koltansaamen kieltä ja -kulttuuria elvytetään erityistoimenpitein

Ehdotus 15

Tuetaan koltasaamelaisen kieli- ja kulttuurikeskuksen perustamista Sevettijärvelle yhteistyössä kolttakulttuurisäätiön ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Luodaan kolttakulttuurikeskuksen yhteyteen koltansaamenkielinen palvelu- ja kielenkäyttöympäristö. Keskukseen voidaan luoda erilaisia koltan saamenkielisiä palveluja ja perustetaan tietopalvelu.

Vastaa: OKM

Ehdotus 16

Tehostetaan koltansaamen kielen kerättyjen aineistojen (äänitemateriaali ja kirjallinen materiaali) analysointia ja tutkimusta päämääränä kielen parempi normittaminen. Tässä tarkoituksessa aineistoista laaditaan myös kattava tietokanta.

Vastaa: OKM Kotus, Oulun yliopisto/Giellagas-instituutti, Helsingin yliopisto, Lapin yliopisto, saamen kielen lautakunta

Ehdotus 17

Vahvistetaan koltansaamenkielistä radiotoimintaa lisäämällä koltansaamenkielisiä lastenohjelmia ja ajankohtaisohjelmia. Varmistetaan koltansaamenkielisten osuuksien mukanaolo saamenkielisissä lasten TV-ohjelmissa.

Vastaa: YLE

V Lisätään viranomaisten ja julkisyhteisöjen saamen kielen käyttöä

Ehdotus 18

Suosittelaa viranomaisille ja muille julkisyhteisöille, joita saamen kielilaki koskee että ne valmistaisivat omaa toimintaansa koskevan saamen kielen toimintasuunnitelman sekä huomioisivat saamen kielen yhdenvertaisuussuunnitelmissaan. Saamelaisten kotiseutualueella toimivaltaiset kansalliset, alueelliset ja paikalliset viranomaiset varmistavat, että niiden yhdenvertaisuussuunnitelmiin sisältyy saamen kielten ja saamenkielistä opetusta ja saamenkielisten palveluiden saatavuutta parantavia ja ylläpitäviä konkreettisia toimenpiteitä. Kotiseutualueen ulkopuolella toimivat viranomaiset, joiden toimialueella asuu merkittävä määrä saamenkielisiä henkilöitä (suhteessa saamenkielisten kokonaismäärään), varmistavat, että palvelutarpeet saamen kielillä on otettu huomioon yhdenvertaisuussuunnitelmassa. Viranomaisen on yhdenvertaisuussuunnitelmaa laatiessaan tehtävä yhteistyötä ja kuultava saamelaisia edustavia tahoja.

Yhdenvertaisuussuunnitelmissa on mahdollisuus painottaa saamen kielten taitoa rekrytointiprosesseissa, samoin se voidaan ottaa huomioon uralla etenemiseen liittyvissä kysymyksissä. Yhdenvertaisuussuunnitelma voi sisältää toimenpiteitä viranomaisen saamen kielten taidon parantamiseksi sekä kielikoulutuksen että saamenkielisen henkilöstön palkkaamisen kautta.

Suosittelavaa olisi luoda mahdollisuuksia virkamiesten ja muiden työntekijöiden saamen kielen taidon hankkimiseen ja kehittämiseen työajalla sekä selvittää mahdollisuudet lisätä saamen kielen käyttöä viranomaistoiminnassa ja julkisissa palveluissa.

Vastaa: OM, SM, Saamelaisten kotiseutualueen viranomaiset ja kotiseutualueen ulkopuolella toimivat viranomaiset tarpeen mukaan, saamelaiskäräjät

VI Saamenkielisiä radio-, tv- ja internet-sisältöjä lisätään

Ehdotus 19

Lisätään saamenkielistä televisiotarjontaa vakainaistamalla lapsille tarkoitettu saamenkielinen televisio-ohjelma ja ryhdytään tuottamaan ja lähettämään televisiossa (pääasiassa 13–17-vuotiaille nuorille tarkoitettua) nuortenohjelmaa eri saamen kielillä.

Muilla kielillä tuotetun ohjelmiston tekstittämistä saamen kielille lisätään.

Vastaa: YLE

Ehdotus 20

Käynnistetään digitaalisen median mahdollisuuksia hyödyntävän saamenkielisen elävän arkiston ja opetusvälineen suunnittelu ja kehittäminen.

Vastaa: Saamelaiskäräjät, YLE

VII Saamen kielen huoltoa, tallentamista ja tutkimusta parannetaan

Ehdotus 21

Saamen kielen tutkimusta on vahvistettu vuoden 2012 alusta alkaen kokoamalla yhteen vähäisiä tutkimusresursseja Oulun yliopistoon Kotuksesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö osoittaa jatkossakin valtion rahoitusta Oulun yliopistolle sen valtakunnallisen erityistehtävän hoitamiselle saamen kielen ja kulttuurin opetuksessa ja tutkimuksessa. Saamen kielen opetusta ja tutkimusta jatketaan myös Lapin ja Helsingin yliopistoissa. Tutkimusta ja kielen huoltoa kehitetään myös pohjoismaisella yhteistyöllä.

Vastaa: OKM

VIII Saamelaistaiteen ja -kulttuurin tukea sekä järjestöjen kielityötä vahvistetaan

Ehdotus 22

Saamenkielisen kulttuurin tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan tarkoitettu määräraha valtion vuoden 2012 talousarviossa on 182 000 euroa. Määrärahaa kasvatetaan asteittain siten, että se on vuonna 2016 suuruudeltaan vähintään 1 000 000 euroa. Määrärahaan sisältyy myös tuki pääkaupunkiseudulle perustettavalle saamelaisten kohtaamispaikalle.

Vastaa: OKM, saamelaiskäräjät

Ehdotus 23

Pääkaupunkiseudulle perustetaan saamelaisten kohtaamispaikka, jonka tehtävänä on saamelaisen kulttuurin ja saamen kielten edistäminen. Kohtauspaikan perustaminen ja toiminta rahoitetaan korottamalla saamenkielisen kulttuurin tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan tarkoitettua määrärahaa siten kuin ehdotuksessa 21 on esitetty.

Vastaa: Saamelaiskäräjät, saamelaisyhdistykset, OKM

IX Muut toimenpiteet

Lisätään saamelaistietoa opetuksessa

Ehdotus 24

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamisen yhteydessä lisätään saamelaisia ja heidän kulttuuriaan koskevaa tietoa perusopetuksessa. Saamelaisopetuksessa lisätään saamelaisten perinteistä tietoa ja saamelaista kulttuuria koskevaa osuutta eri oppiaineiden sisällöissä. Opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa tuetaan oppimateriaalilla.

Vastaa: OPH ja saamelaiskäräjät

Tietoisuutta kaksi- ja monikielisydestä ja oman äidinkielen merkityksestä lisätään

Ehdotus 25

Kootaan internetiin saamelaisperheille ja muille perheille tarkoitettua tietoa, jossa käsitellään lapsen kaksi- ja monikielisyyttä sekä saamen kielen ja saamenkielistä opetusta. Tietoa tuotetaan kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä ja suomeksi.

Vastaa: OPH, saamelaiskäräjät

Ehdotus 26

Äitiys- ja lastenneuvoloiden henkilökunnalle järjestetään saamelaisten kotiseutualueella ja soveltuvin osin myös muualla maassa täsmäkoulutusta saamen kielestä äidinkielenä, kaksi- ja monikielisydestä sekä saamelaisesta kulttuurista.

Vastaa: Kunnat, SAKK, oppilaitokset, ammattikorkeakoulut

Nuorten saamenkielistä vapaa-ajantarjontaa lisätään

Ehdotus 27

Saamenkielisen nuorisokulttuurin, mukaan lukien nuorten liikuntakulttuurin, tukeminen otetaan yhdeksi painopisteeksi myönnettäessä valtionavustuksia taiteen, kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön alueilla.

Vastaa: OKM ja muut ministeriöt valtionavustuksia myöntäessään

Ehdotus 28

Osana kerhotoiminnan vakiinnuttamista saamenkielinen kerhotoiminta otetaan yhdeksi kerhotoimintaan tarkoitettujen avustusten painopisteeksi.

Vastaa: OKM, OPH

Aikuisten kielitaitoa ja vapaa-ajan toimintaa tuetaan

Ehdotus 29

Opetushallituksen myöntämien vapaan sivistystyön opintoseteliavustusten kohderyhmiin lisätään saamenkielillä tarjottava opetus.

Vastaa: OPH

Ehdotus 30

Järjestetään saamen kielessä luku- ja kirjoitustaidottomiksi jääneille saamelaisille mahdollisuus oppia oman kielensä luku- ja kirjoitustaito.

Vastaa: vapaan sivistystyön oppilaitokset, SAKK

5 Ohjelma-ehdotuksen jatkokäsittely ja seuranta

Ehdotus toimenpideohjelmaksi saamen kielten elvyttämiseksi lähetetään lausuntokierrokselle. Lausuntokierroksen palautteeseen perustuen opetus- ja kulttuuriministeriö laatii valtioneuvoston yleisistunnon päätettäväksi ehdotuksen hallituksen saamen kielen elvyttämisohjelmaksi. Ehdotuksesta käydään saamelaiskäräjälain edellyttämät neuvottelut saamelaiskäräjien kanssa ennen ehdotuksen antamista.

Valtioneuvoston päätettyä elvyttämisohjelmasta, ohjelman toteutumisen seurannasta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Ministeriö raportoi elvyttämisohjelman toteutumisesta ja vaikuttavuudesta valtioneuvostolle hallituskauden loppuun mennessä.

Käsitteellinen viitekehys kielten uhanalaisuuteen ja elvyttämiseen

Kielenvaihdos etenee usein muutaman sukupolven aikana (jopa 1–2 sukupolven aikana) muutosten sarjana, jossa yhteisö siirtyy yksikielisyydestä alkuperäiskielessään kaksikielisten vaiheiden kautta yksikielisyyteen enemmistökielessä. Einar Haugenin kuvaus (1953) kielenvaihdosprosessin etenemisestä on tyypillinen myös saamelaisyhteisölle. Se etenee seuraavasti, ison kirjaimen kuvatessa yhteisön vahvempaa tai dominoivaa kieltä ja pienen kirjaimen kuvatessa heikompaa ja vähemmän käytettyä kieltä:

A > Ab > AB > aB > B

Kielten uhanalaisuuden aiheuttaneet tekijät ovat moninaiset, perustuen historialliseen kehitykseen, harjoitettuun kielipolitiikkaan ja vähemmistökielten heikkoon asemaan suurempien kielten dominoimissa yhteiskunnissa. Kielten heikko asema ja vähäinen käyttöarvo kielellisillä markkinoilla (*linguistic market*) puolestaan vaikuttaa kieliyhteisön käsityksiin oman kielensä arvosta ja sillä on vaikutuksensa yksilöiden, erityisesti lasten vanhempien, kielivalintoihin ja identiteettiin. Kielten uhanalaisuus johtaa usein kielenvaihdoksen kierteseen, jossa kielen heikko asema ja vähäiset käyttömahdollisuudet yksityisen elämänpiirin ulkopuolella nopeuttavat kielenvaihdoskehitystä entisestään.

Kielen uhanalaisuus johtaa myös kielen näkymättömyyteen, koska kieltä ei käytetä tai sitä käytetään vain vähän julkisilla kielen käytön alueilla eli domeeneilla (*domain*). Kieliyhteisön jäsenet alkavat usein vähätellä oman kielensä taitoa, koska he joutuvat päivittäisessä elämässään käyttämään enemmän maan pääkieltä, jolla virallinen yhteiskunta toimii. Asenteisiin vaikuttavat myös mahdollisuudet oman kielen luku- ja kirjoitustaidon hankkimiseen ja äidinkielen taidon kehittämiseen koulun avulla, joita mahdollisuuksia aiemmillä saamelaissukupolvilla ei ole ollut. Yhden äidinkielen hyväksyvään väestörekisteriin ilmoitetaan usein äidinkieleksi maan pääkieli, jonka seurauksena saamen kielestä on tullut virallisissa tilastoissa lähes näkymätön.

Kielenvaihdoksen kierre piiloutuu monin erilaisin mekanismein. Siihen liittyy kieliyhteisössä ristiriitaisia tunteita, häpeää, surua, huolta ja jopa pelkoja. Toisaalta tietoisuus kielten uhanalaisuudesta on johtanut pyrkimyksiin niiden käytön lisäämiseksi ja aseman parantamiseksi. Nämä pyrkimykset liittyvät kielen elvyttämiseen (*language revitalization*) ja kielen säilyttämiseen (*language maintenance*).

Kielen elvyttämisellä eli revitalisaatiolla pyritään mm. kielen käyttökelpoisuuden lisäämiseen modernin yhteiskunnan eri alueilla (*corpus planning*), kielen yhteiskunnallisen aseman parantamiseen (*status planning*) sekä kielen tulevaisuuden suunnitteluun mm. lisäämällä sen puhujien määrää ja laajentamalla sen käyttömahdollisuuksia uusille domeeneille (*acquisition planning*). Kielen korpuksen, statuksen ja tulevaisuuden suunnittelu ovat osa kielipolitiikan suunnittelua, joka on aktivoitunut Suomessa viimeisen vuosikymmenen aikana.

Kielen säilyttämisen tavoitteen voi ilmaista edellä esitetyn Haugenin mallin avulla siten, että assimilaatio/kielenvaihdos pyritään pysäyttämään tilanteeseen, jossa sekä kieliyhteisö että kielen puhujat yksilöinä säilyttävät korkeatasoisen kaksikielisyytensä:

A > Ab > AB

Kielen elvyttämisen tavoitteen voi ilmaista siten, että assimilaatio/kielenvaihdos pyritään kääntämään takaisin tilanteeseen, jossa sekä kieliyhteisö että kielen puhujat yksilöinä saavuttavat korkeatasoisen kaksikielisyyden:

A > Ab > AB > aB > B > aB > AB tai

A > Ab > AB > aB > AB

Kielten uhanalaisuudessa erotetaan eri asteita. UNESCO käyttää seuraava luokittelua:

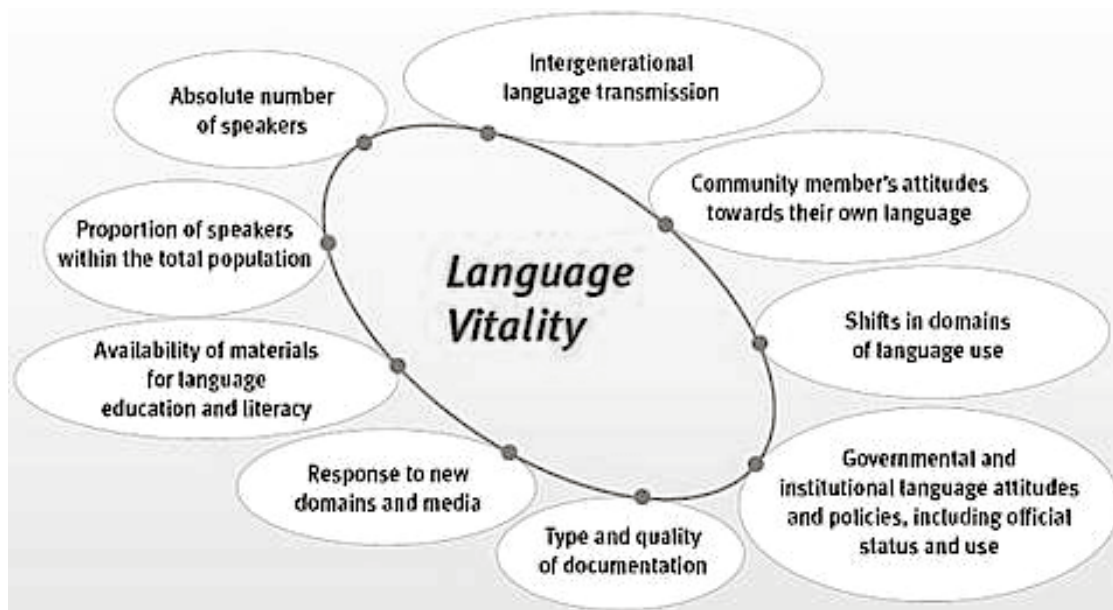
Uhanalaisuuden aste	Kielen välittyminen sukupolvelta toiselle
ei uhanalainen	kaikki sukupolvet puhuvat kieltä: kieli välittyy sukupolvelta toiselle keskeytyksettä >> ei sisälly UNESCO:n uhanalaisten kielten kartastoon
vaarantunut	suurin osa lapsista puhuu kieltä, mutta kielenkäyttö voi rajoittua tiettyihin käyttöaloihin (domeeneihin) (esim. koti)
selvästi uhanalainen	lapset eivät enää opi kieltä äidinkielenään kotona
vakavasti uhanalainen	isovanhemmat ja vanhemmat sukupolvet puhuvat kieltä; vaikka vanhempien sukupolvi voi ymmärtää kieltä, vanhemmat eivät puhu sitä lapsilleen eivätkä keskenään toistensa kanssa
lähes sammunut	nuorimmat puhujat ovat isovanhempia tai heitä vanhempia, ja he puhuvat kieltä vain osittain ja harvoin
sammunut	puhujia ei ole jäljellä >> sisältyy uhanalaisten kielten kartastoon, jos sen oletetaan sammuneen 1950-luvulla tai sen jälkeen

(<http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/languages-and-multilingualism/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/>)

UNESCO:n luokittelun mukaan kaikki saamen kielet ovat uhanalaisia. *Pohjoissaame*, joka on Pohjoismaiden saamelaisten suurin ja eniten käytetty kieli, kuuluu luokittelussa kohtaan 'definitely endangered' eli selvästi uhanalaiset kielet. Viisi saamen kieltä, mukaan lukien *inarin-* ja *koltansaame*, Ruotsissa ja Norjassa puhutut *luulajan-* ja *eteläsaame* sekä Venäjän saamelaisten puhuma kildinin saame, luokitellaan vakavasti uhanalaisten kielten ryhmään (severely endangered). Lähes sammuneiksi kieliksi (critically endangered) luokitellaan *uumajan*, *piitimen* ja *terin saamen kielet*. Venäjän puolella puhuttu *akkalan saame* luetaan jo sammuneisiin kieliin (extinct).

UNESCO:n julkaiseman uhanalaisten kielten kartaston (UNESCO's *Atlas of the World's Languages in Danger*) tarkoituksena on lisätä maailmanlaajuisesti tietoisuutta uhanalaisista kielistä ja tarpeesta suojella maailman kielellistä monimuotoisuutta (*linguistic diversity*). Uhanalaisia kieliä koskeva tieto on suunnattu ennen muuta poliittisille päättäjille ja uhanalaisia kieliä edustaville kieliyhteisöille.

Kielten elinvoimaisuuteen (*language vitality*) vaikuttavat tekijät voidaan jäsentää yhteiskunnan tai valtion, kieliyhteisön ja yksilöiden tasoihin. Kaikilla näillä tasoilla tehdään päätöksiä, jotka vaikuttavat kielten säilymiseen ja elinvoimaisuuteen. UNESCO:n asiantuntijaryhmä (Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, 2003) on jäsentänyt kielten elinvoimaisuuteen ja uhanalaisuuteen vaikuttavat tekijät yhdeksään kriteeriin, joista mikään ei yksinään ratkaise kielen tilannetta. Yhdessä kaikki yhdeksän kriteeriä määrittävät asiantuntijaryhmän mukaan kielen elinvoimaisuuden, sen käyttömahdollisuudet yhteiskunnassa ja toimenpiteet, joita tarvitaan kielen säilyttämiseksi ja elvyttämiseksi.

Language Vitality = Kielen elinvoimaisuus

Intergenerational language transmission = Kielen välittyminen sukupolvelta toiselle

Community members' attitudes towards their own language = Yhteisön jäsenten asenteet omaan kieleen

Shifts in domains of language use = Muutokset kielenkäyttöaloilla (-domeeneilla)

Governmental and institutional language attitudes and policies, including official status and use
= Hallinnon ja viranomaisten kieliasenteet ja kielipolitiikka, johon sisältyy kielen virallinen asema ja käyttö

Type and quality of documentation = Dokumentoinnin tavat ja laatu

Response to new domains and media = Suhtautuminen uusiin aloihin (domeeneihin) ja mediaan

Availability of materials for language education and literacy = Materiaalin saatavuus (kielenopetus ja luku- ja kirjoitustaito)

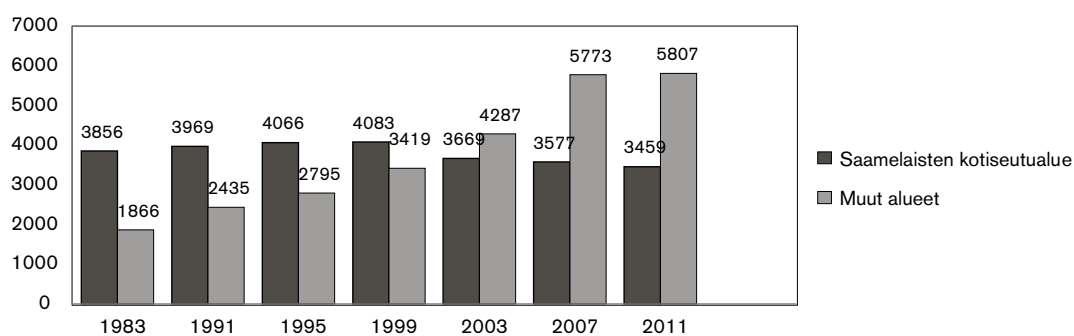
Proportion of speakers within the total population = Kielenpuhujien osuus koko väestöstä

Absolute number of speakers = Kielenpuhujien absoluuttinen määrä

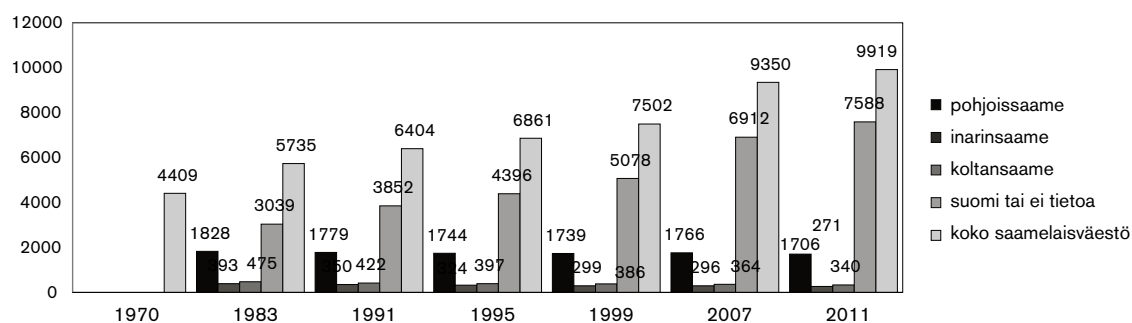
Käänteisen kielenvaihdon (*Reversing Language Shift*) käsitteen ja sitä kuvaavan 8-asteisen mallin on kehittänyt Joshua Fishman (1991). Mallia on sovellettu vähemmistökielten tilanteen ja aseman kuvaamisessa ja lisäksi kielten elvytyshankkeiden apuvälineenä eri puolilla maailmaa, mm. Pohjoismaiden vähemmistökieliä koskevassa tutkimuksessa ja niiden elvyttämisessä. Yhtenä keskeisenä ajatuksena Fishmanin esittämässä mallissa on, että kielenvaihdon ja kielen säilymiseen vaikuttavat monet eritasoiset tekijät eri elämänalueilla, joista tärkeimpiä ovat opetus ja perheissä/ kodeissa käytetty kieli. Kielenvaihdon kääntämiseksi tarvitaan siten monia elämänalueita koskettavia toimia eikä kouluopetuksen järjestäminen yksinään riitä pelastamaan uhanalaista kieltä.

Fishmanin mukaan onnistunut kielen revitalisaatio edellyttää lisäksi ideologista selkiyttämistä (ideological clarification), jolla viitataan julkilausuttujen tavoitteiden, arvostusten ja toteuttamisen välillä usein esiintyvään ristiriitaan. Ideologisen selkiyttämisen vaatimus koskee sekä kielenkäyttäjyhteisöä itseään että viranomaisia ja poliittisia päättäjiä.

Suomen saamelaisväestö

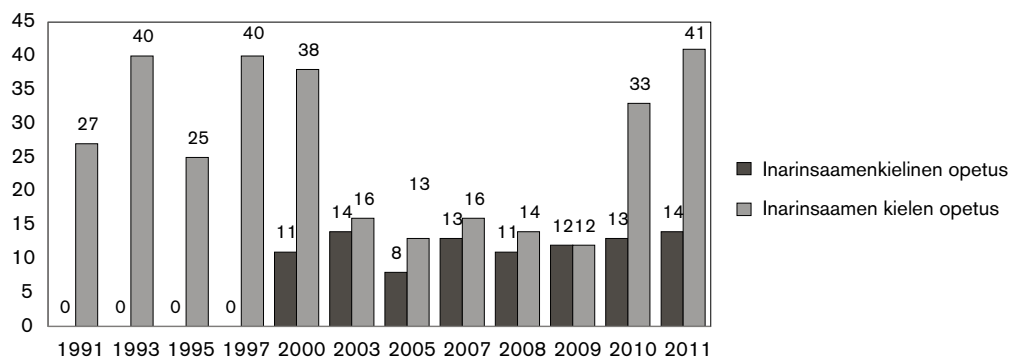

Kuva 2.1. Suomen saamelaisväestön määrä saamelaisten kotiseutualueella ja muualla maassa 1983–2011.
Lähde: saamelaiskäräjät 2011.

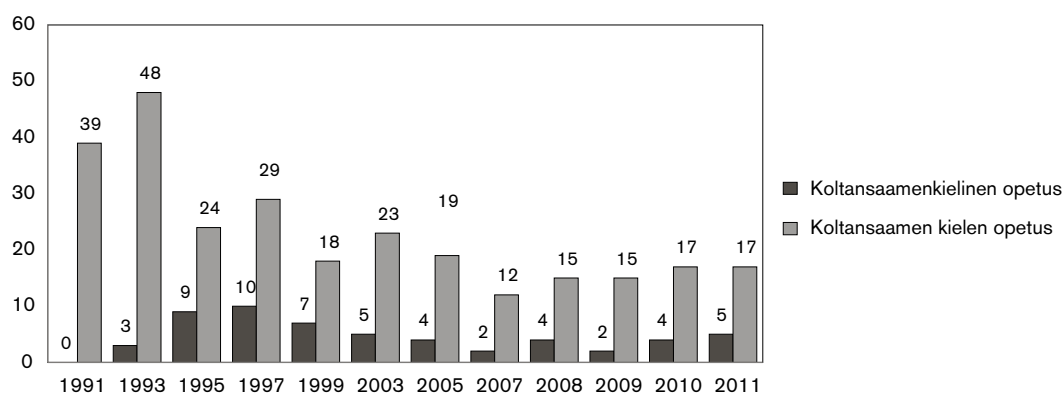

Kuva 2.2. Suomen saamelaisväestö kieliryhmittäin 1983–2011 ja koko saamelaisväestö Suomessa 1970–2011 saamelaisvaalien yhteydessä laadittujen tilastojen mukaan.
Lähde: Saamelaiskäräjät 2012.

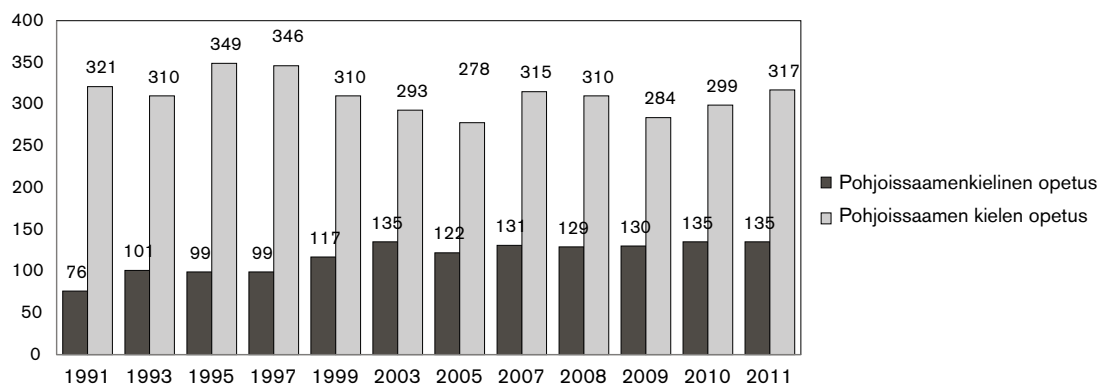
Saamen kielellä annettavan opetuksen ja saamen kielen opetuksen oppilasmäärät

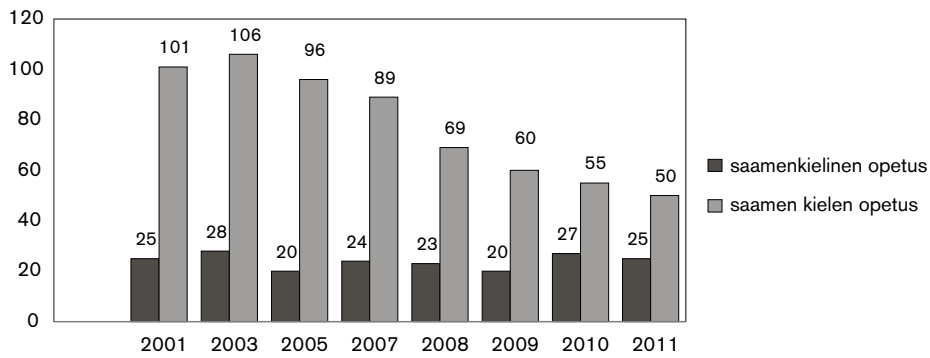
Kuvio 3.1. Inarinsaamen kielen ja -kielinen opetus peruskoulussa ja lukiossa 1990- ja 2000-luvuilla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

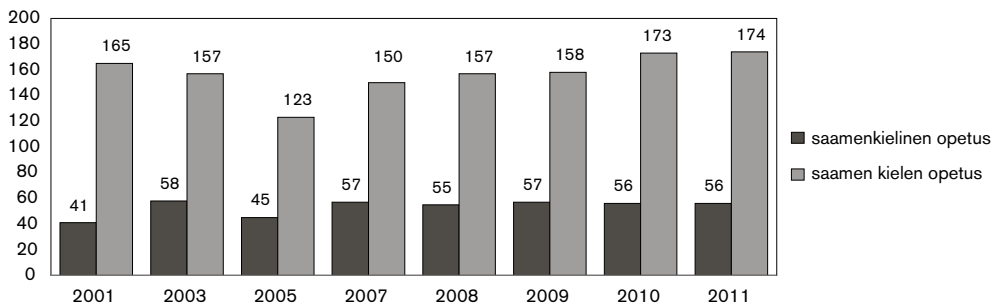
Kuvio 3.2. Koltansaamen kielen ja -kielinen opetus peruskoulussa ja lukiossa 1990- ja 2000-luvuilla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

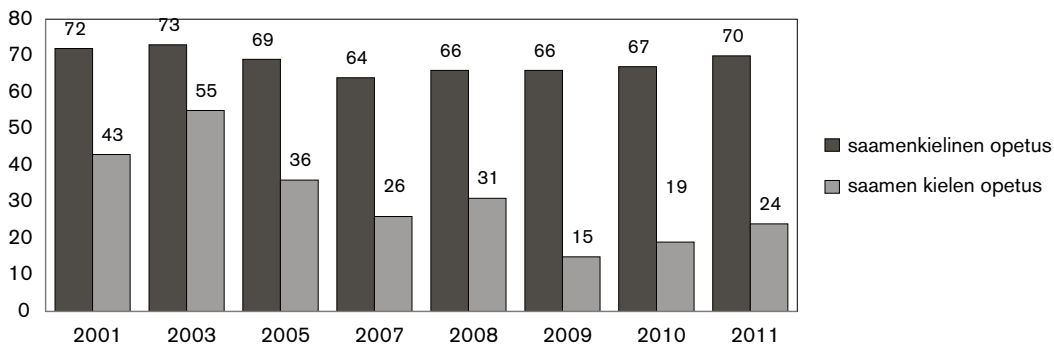
Kuvio 3.3. Pohjoissaamen kielen ja -kielinen opetus peruskoulussa ja lukiossa 1990- ja 2000-luvuilla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

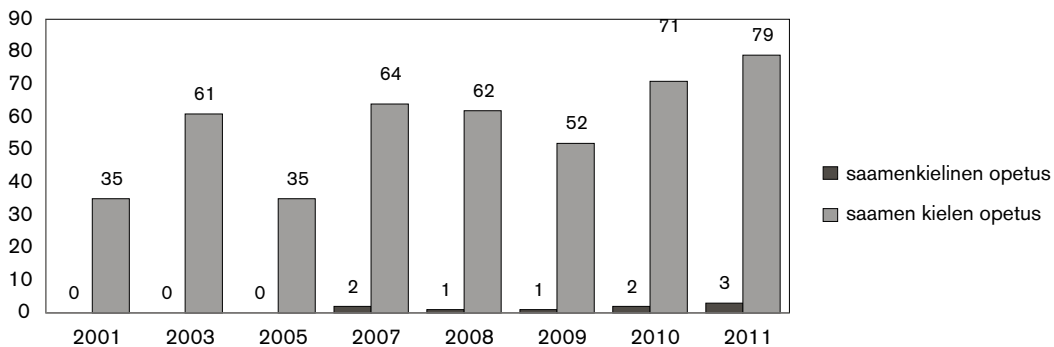
Kuvio 3.4. Saamen kielen ja -kielinen opetus Enontekiön kunnan peruskoulussa ja lukiossa 2000-luvulla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

Kuvio 3.5. Saamen kielen ja -kielinen opetus Inarin kunnan peruskoulussa ja lukiossa 2000-luvulla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

Kuvio 3.6. Saamen kielen ja -kielinen opetus Utsjoen kunnan peruskoulussa ja lukiossa 2000-luvulla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012.

Kuvio 3.7. Saamen kielen ja -kielinen opetus Sodankylän kunnan peruskoulussa ja lukiossa 2000-luvulla.
Lähde: saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2012

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

- 1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
- 2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin
- 3 Ammatillisen lisäkoulutuksen työelämän kehittämis- ja palvelutoiminnan kehittämishankkeen loppuraportti
- 4 Puolustusvoimien liikenneopettajakoulutuksen kehittäminen
- 6 Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

Kopijyvä Oy (y-tunnus 0289075-6)
verkkokauppa: www.kopijyva.fi/kopistore
julkaisumyynti@kopijyva.fi
puhelin: (017) 266 2600
Jynkänkatu 8, 70110 KUOPIO
vain verkkokauppamyynti

ISBN 978-952-263-118-3 (nid.)
ISBN 978-952-263-121-3 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0327 (painettu)
ISSN 1799-0335 (PDF)